

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΕΤΟΣ 94
ΤΕΥΧΟΣ 839
ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2011

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

Βογατσικοῦ 7, 546 22 (ἤ Τ.Θ. 10335, 541 10) Θεσσαλονίκη

ΙΔΡΥΘΗ ΕΝ ΕΤΕΙ 1917
ΥΠΟ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ (†)

ΕΚΔΟΤΗΣ-ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
κ.κ. ΑΝΘΙΜΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Πρωτοπρεσβύτερος ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΣΤΑΜΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ-ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΟΝΤΑΚΗΣ, Διδάκτωρ Θεολογίας

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 20 εὐρώ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: 50 δολλάρια Η.Π.Α.
ΑΞΙΑ ΤΟΜΩΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΝ ΕΤΩΝ: 20 εὐρώ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ISSN 1011-3010

Ἀριθμ. Πρωτ. 195

Λόγος Κατηχητήριος ἐπί τῇ ἐνάρξει τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς (2011).

+Β Α Ρ Θ Ο Λ Ο Μ Α Ι Ο Σ

ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩι ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ Ε ΚΚΛΗΣΙΑΣ,
ΧΑΡΙΣ ΕΙΗ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ,
ΠΑΡ ΗΜΩΝ ΔΕ ΕΥΧΗ, ΕΥΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΩΡΗΣΙΣ

Ἀδελφοί καί τέκνα ἀγαπητά ἐν Κυρίῳ,

«Τό στάδιον τῶν ἀρετῶν ἠνέωκται, οἱ βουλόμενοι ἀθλῆσαι εἰσέλθετε, ἀναζωσάμενοι τόν καλόν τῆς νηστείας ἀγῶνα», ἤ, καλύτερον, πάντοτε εὑρίσκεται ἀνοικτόν, ἀπό τότε πού ὁ Πανοικτίρμων Κύριος τῆς Δόξης ηὐδόκησέ νά λάβῃ τήν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἔκτοτε καλεῖ διά τῆς Ἐκκλησίας Του κάθε ἄνθρωπον νά συμμετάσχῃ εἰς τάς ἀπείρους δωρεάς τῆς Χάριτος τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ἰδιαιτέρως δέ κατά τήν εὐλογημένην ταύτην περίοδον τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς.

Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Ἡ ἄπειρος ἀγαθότης, ὁ ἐν Τριάδι προσκυνούμενος ἀληθινός

Θεός ἡμῶν, ἀπό ἀγάπην καί μόνον ἐδημιούργησε τό ἀνθρώπινον γένος, διά νά καταστήσῃ τούς ἀνθρώπους, ὅσον εἶναι αὐτό δυνατόν εἰς τήν ἀνθρωπίνην φύσιν, κοινωνούς καί συμμετόχους τοῦ μεγαλείου τῆς θείας Δόξης Του. Αὐτός εἶναι ὁ ἀποκλειστικός σκοπός τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἑκάστην ἐποχήν. Πρός τήν πραγμάτωσιν δέ αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ κατατείνει ὅλη ἡ ἁγία πνευματοφόρος παράδοσις τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, διδάσκουσα, διερμηνεύουσα καί προβάλλουσα ὅλον τό φάσμα τῆς πνευματικῆς ζωῆς καί τούς ποικίλους πνευματικούς ἀγῶνας, εἰς τούς ὁποίους ὀφείλει πάντοτε μέ γενναῖον φρόνημα νά προχωρῇ ὁ πιστός.

Κάθε Χριστιανός διά τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος λαμβάνει τήν Χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐάν ἀρχίσῃ κανείς μέ ὅλην του τήν διάθεσιν νά ἀγαπᾷ τόν Θεόν, τότε ἡ Χάρις δι᾽ ἀνερμηνεύτου τρόπου μεταδίδει εἰς αὐτόν ἐκ τοῦ πλούτου τῶν ἀγαθῶν της. Αὐτός, λοιπόν, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νά κρατήσῃ τήν ἐμπειρίαν αὐτῆς τῆς Χάριτος, προσπαθεῖ μέ πολλήν τήν χαράν νά παραμερίσῃ ἐκ τῆς ψυχῆς του τά παρερχόμενα ἀγαθά τοῦ παρόντος αἰῶνος καί νά καταστήσῃ κτῆμα του τόν κεκρυμμένον θησαυρόν τῆς ἀληθινῆς Ζωῆς. Ἐκ τοῦ βαθμοῦ δέ εἰς τόν ὁποῖον προκόπτει ἡ ψυχή εἰς τόν πνευματικόν ἀγῶνα, ἐμφανίζει ἀντιστοίχως τό θεῖον δῶρον τῆς Χάριτος, τήν κεκρυμμένην εἰς τά βάθη αὐτῆς χρηστότητα τοῦ Κυρίου, ἡ ὁποία καί γίνεται ἀπλανής ὁδηγός εἰς τό πολυποίκιλον πνευματικόν ἀγώνισμα.

Αὐτός ὁ πνευματικός ἀγών εἶναι διαρκής διά κάθε πιστόν καί ὡς ἐκ τούτου χρειάζεται νά θέτῃ κανείς ἀρχήν κάθε ἡμέραν, κάθε στιγμήν. «Ἔφθασε καιρός, ἡ τῶν πνευματικῶν ἀγώνων ἀρχή, ἡ κατά δαιμόνων νίκη, ἡ πάνοπλος ἐγκράτεια, ἡ τῶν Ἀγγέλων εὐπρέπεια, ἡ πρός Θεόν παρρησία». Ὡς μία διαρκής ἀρχή τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως καί ἀνακαινίσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι καί ἡ Ἁγία Τεσσαρακοστή. Διά τοῦτο καί ὁ ὑμνῳδός τοῦ Τριωδίου μᾶς προσανατολίζει ὀρθῶς πρός τό περιεχόμενόν της λέγων, ὅτι ἡ σωματική νηστεία διά τῆς ἀποχῆς τῶν τροφῶν, ἐάν δέν ἀκολουθῆται ἐκ τῆς καθαρότητος τῆς προερχομένης ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἀπαλλαγῆς ἐκ τῶν παθῶν, δέν γίνεται ἀφορμή πρός βίου διόρθωσιν καί ὡς ψευδής μισεῖται ὑπό τοῦ Θεοῦ.

Ὁπωσδήποτε, τό νά δυνηθῇ ὁ ἄνθρωπος νά συγκεντρώσῃ τόν νοῦν του εἰς τήν ἐργασίαν τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καί νά τόν ἐπαναφέρῃ ἐκ τοῦ ἐμπαθοῦς διασκορπισμοῦ του εἰς τά κτίσματα, ἀποτελεῖ ἔργον κοπιῶδες καί πολυχρόνιον, ὅμως ἀπαραίτητον καί καθοριστικόν διά τήν πνευματικήν του ὑπόστασιν καί τήν ὅλην κοινωνικήν του ζωήν. Φαίνεται δέ ἡ ὁδός τῆς ἀρετῆς εἰς αὐτούς, οἱ ὁποῖοι τήν ἀρχίζουν, σκληρά καί ὑπερβολικῶς δυσάρεστος, ὄχι ὅμως ἐπειδή εἶναι πράγματι τοιαύτη, ἀλλά διότι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις

ἔχει ἐθισθῆ νά συναναστρέφεται μέ τήν εὐκολίαν τῶν ἡδονῶν. Εἰς αὐτούς δέ οἱ ὁποῖοι κατώρθωσαν καί ὑπερέβησαν τό μέσον τῆς ὁδοῦ ἀποδεικνύεται εὐχάριστος καί ἄνετος.

Πολλοί κατά καιρούς ἀγνοοῦντες τό μέγα μυστήριον τῆς εὐσεβείας, θεωροῦν τήν Ὀρθόδοξον ἀσκητικήν Παράδοσιν ὡς ἐπαχθῆ καί ὁδηγοῦσαν τόν ἄνθρωπον εἰς τήν στέρησιν τῆς δημιουργικῆς φαντασίας, τῆς πρωτοτύπου πρωτοβουλίας, τῆς ἀπολαύσεως τῆς ζωῆς ἐν γένει καί τῆς ἐξ αὐτῆς προερχομένης χαρᾶς. Οὐδέν τούτου ψευδέστερον. Ὅλα ὅσα ἐδημιούργησεν ὁ Θεός, τά ἐδημιούργησε καλά λίαν καί μᾶς τά ἐδώρησε διά νά τά χαιρώμεθα καί νά τά ἀπολαμβάνωμεν καί νά γίνωνται ἀφορμή πρός διαρκῆ δοξολογίαν τοῦ Εὐεργέτου μας. Αἱ ἐντολαί δέ τοῦ Θεοῦ μᾶς ὁδηγοῦν καί μᾶς περιγράφουν τήν ὀρθήν χρῆσιν τῶν δωρεῶν Του, ὥστε, καί τό σῶμα μας καί ἡ φαντασία καί ὅλαι αἱ ψυχικαί μας δυνάμεις μεθ᾽ ὅλων τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, νά ἀποβαίνουν κατ᾽ ἀλήθειαν χαροποιοί καί εὐεργετικαί διά τήν ζωήν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντιθέτως, ἡ ἐγωϊστική, αὐτόνομος καί περιφρονητική πρός τόν σκοπόν τόν ὁποῖον ἔθεσεν ὁ Δημιουργός εἰς τά πλάσματά Του χρῆσις των, πρός στιγμήν ἱκανοποιεῖ τόν παράλογον ἐγωϊσμόν τοῦ ἀνθρώπου, καταλήγει ὅμως εἰς ἀποτελέσματα τελείως διαφορετικά τῶν προσδοκιῶν του, ὁδηγοῦσα αὐτόν εἰς τήν ἀπόγνωσιν, τό ἄγχος καί τήν δυστυχίαν.

Ὁ Σωτήρ ἡμῶν, ὁ ἀληθής Θεός καί ἀληθής ἄνθρωπος, ὁ ἀγνώστως γνωριζόμενος εἰς τούς ταπεινόφρονας καί δεκτικούς τῆς ἀκτίστου Χάριτός Του, ὁ Κύριος τῆς Δόξης καί Κύριος τῆς ἱστορίας, ὁ ἐτάζων καρδίας καί νεφρούς, ὁ διά τῆς θείας Αὐτοῦ Προνοίας συνέχων τά σύμπαντα ἀπό τό πλέον μικρόν μόριον τῆς δημιουργίας Του μέχρι τοῦ ἀσυλλήπτου εἰς τήν ἀνθρωπίνην διάνοιαν σύμπαντος κόσμου, εἶναι διαχρονικῶς ἡ Ὁδός, ἡ Ἀλήθεια καί ἡ Ζωή . Ὅπως ἡ ἐνυπόστατος πηγή τῆς Ζωῆς δέν ἦτο δυνατόν νά κρατηθῆ ὑπό τοῦ θανάτου, ἀλλά τόν συνέτριψε καί ἀνεστήθη, ἔτσι δέν εἶναι δυνατόν νά ὑπάρξῃ ἀνθρωπίνη ζωή, ἡ ὁποία νά ὁδηγῇ εἰς τήν καταξίωσιν τοῦ ἀνθρώπου, χωρίς τήν συμμετοχήν εἰς τό ζωοποιόν Σῶμα τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ, τήν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν Του καί τήν Ἁγιοπνευματικήν της Παράδοσιν. Καί, ἐν συνόψει, ὁ Κύριος μένει εἰς τόν αἰῶνα, ἐνῶ ψευδεῖς αἱ ἐπίνοιαι τῶν ὑπερηφάνων ἀνθρώπων ἤ, ὡς προσφυῶς λέγει ὁ Ἅγιος Διάδοχος, «οὐδέν πτωχότερον διανοίας ἐκτός Θεοῦ φιλοσοφούσης τά τοῦ Θεοῦ».

Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Ἐπί τῇ εἰσόδῳ εἰς τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Τεσσαρακοστήν προτρεπόμεθα πατρικῶς πάντας ὑμᾶς, ὅπως μή δειλιάσητε καί μή ὀκνήσητε νά προχωρήσητε εἰς τό σπουδαιότερον ἔργον τῆς ζωῆς

ὑμῶν, εἰς τό τῆς πνευματικῆς ἐργασίας στάδιον, μετά ἀνδρείας καί δυνάμεως ὁλοψύχου, ὥστε νά καθαρίσητε ψυχάς καί σώματα ἀπό παντός μολυσμοῦ καί ἐπιτύχητε τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἤδη παρέχεται ἀπό αὐτήν τήν παροῦσαν ζωήν εἰς ὅσους εἰλικρινῶς καί ἐκ βάθους ψυχῆς τήν ἐκζητοῦν.

Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καί τό ἄπειρον ἔλεος Αὐτοῦ εἴη μετά πάντων ὑμῶν.

Ἁγία καί Μεγάλη Τεσσαρακοστή ,βια΄

+ Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος,
διάπυρος πρός Θεόν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

Ἀριθμ. Πρωτ.404

Πατριαρχική Ἀπόδειξις ἐπί τῷ Ἁγίῳ Πάσχα

+ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ
ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩι ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΧΑΡΙΝ, ΕΙΡΗΝΗΝ ΚΑΙ ΕΛΕΟΣ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΝΔΟΞΩΣ ΑΝΑΣΤΑΝΤΟΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Καὶ πάλιν μετὰ χαρᾶς καὶ εἰρήνης ἀπευθύνομεν πρὸς ὑμᾶς τὸν χαρμόσυνον καὶ πλήρη ἐλπίδων χαιρετισμὸν "Χριστός Ἀνέστη"!

Αἱ συγκυρίαι καὶ τὰ γεγονότα τῆς συγχρόνου ἐποχῆς φαίνονται μὴ δικαιολογοῦντα τὸ χαρμόσυνον τοῦ χαιρετισμοῦ μας. Αἱ συντελεσθεῖσαι ἤδη φυσικαὶ καταστροφαὶ ἐκ τῶν σεισμικῶν δονήσεων καὶ τῶν θαλασσίων ὑπερκυμάτων καὶ αἱ ἐπαπειλούμεναι τοιαῦται ἐκ τῆς πιθανολογουμένης ἐκρήξεως τῶν πυρηνικῶν ἐργοστασίων, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀνθρωποθυσίαι ἐκ τῶν πολεμικῶν συρράξεων καὶ τῶν τρομοκρατικῶν ἐνεργειῶν, ἐμφανίζουν τὸν κόσμον μας δεινῶς πληγωμένον καὶ σφαδάζοντα ὑπὸ τὴν πίεσιν φυσικῶν καὶ πνευματικῶν κακῶν δυνάμεων.

Ἐν τούτοις, ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ εἶναι γεγονὸς ἀληθινὸν καὶ παρέχει εἰς τοὺς πιστοὺς χριστιανοὺς τὴν βεβαιότητα καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὴν δυνατότητα τῆς ὑπερβάσεως τῶν δυσμενῶν ἐπακολούθων τῶν φυσικῶν καταστροφῶν καὶ τῶν ψυχικῶν ἐκτροπῶν.

Ἡ φύσις ἐπαναστατεῖ ὅταν ἡ ὑπερφίαλος ἀνθρωπίνη διάνοια ἀποπειρᾶται νὰ τιθασεύσῃ τὰς ἀπειρομεγέθεις δυνάμεις τὰς ὁποίας ἔχει ἐμπερικλείσει ὁ Δημιουργὸς εἰς τὰ φαινομενικῶς ἀσήμαντα εἰς ὄγκον καὶ ἀδρανῆ στοιχεῖα της. Θεωροῦντες πνευματικῶς τὰ δυσμενῆ φυσικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα πλήττουν τὸν πλανήτην

μας ἐπανειλημμένως καὶ διαδοχικῶς κατὰ τοὺς ἐσχάτους τούτους καιρούς, πλησιάζομεν εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἀπόψεως ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ἀνεξάρτητα τῆς πνευματικῆς ἐκτροπῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Τὰ σημεῖα τῆς ἐκτροπῆς, ὅπως ἡ πλεονεξία, ἡ ἀπληστία, ἡ ἀκόρεστος ἐπιθυμία τοῦ πλούτου ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀδιαφορίαν διὰ τὴν πτωχείαν τῶν πολλῶν τὴν ὁποίαν συνεπιφέρει ὁ ὑπέρμετρος πλουτισμὸς τῶν ὀλίγων, δὲν φαίνονται διὰ τοὺς φυσικοὺς ἐπιστήμονας νὰ ἔχουν σχέσιν πρὸς τὰ φυσικὰ γεγονότα. Ἐν τούτοις, διὰ τὸν πνευματικῶς ἐρευνῶντα τὸ θέμα, ἡ ἁμαρτία διαταράσσει ὄχι μόνον τὴν ἁρμονίαν τῶν πνευματικῶν σχέσεων ἀλλὰ καὶ τῶν φυσικῶν. Ὑπάρχει μυστικὴ σχέσις μεταξὺ τοῦ ἠθικοῦ κακοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ κακοῦ καὶ ἐάν θέλωμεν νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὸ δεύτερον, πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ἀρνηθῶμεν τὸ πρῶτον.

Ὁ Ἀναστὰς Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ νέος ἄνθρωπος καὶ Θεός, ἀποτελεῖ τὸ πρότυπον τῆς εὐεργετικῆς ἐπιρροῆς τοῦ ἁγίου εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον. Ἐθεράπευε τὰς φυσικὰς καὶ πνευματικὰς νόσους καὶ διῆλθεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐγαλήνευσε καὶ τὴν τεταραγμένην θάλασσαν καὶ ἐπολλαπλασίασε τοὺς πέντε ἄρτους εἰς χορτασμὸν πεντάκις χιλίων ἀνδρῶν, συνδυάζων οὕτω τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς φυσικῆς ἁρμονίας. Ἐὰν θέλωμεν εἰς τὰς παρούσας δυσμενεῖς φυσικῶς καὶ πολιτικῶς καταστάσεις νὰ ἐπιδράσωμεν εὐμενῶς, δὲν ἔχομεν ἄλλην ὁδὸν ἀπὸ τὴν πίστιν εἰς τὸν Ἀναστάντα Χριστὸν καὶ ἀπὸ τὴν τήρησιν τῶν σωτηριωδῶν διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐντολῶν Του.

Ὁ Χριστὸς ἀνέστη καὶ συνανέστησε τὸ τέλειον ἦθος τοῦ ἀμαυρώσαντος αὐτὸ ἀνθρώπου, γενόμενος πρωτότοκος καὶ πρωτοπόρος εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ κόσμου, τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς φύσεως. Τὸ μήνυμα τῆς Ἀναστάσεως δὲν εἶναι κενὸν οὐσιαστικῆς ἐπιρροῆς εἰς τὴν ποιότητα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ τῆς εὐρύθμου λειτουργίας τῆς φύσεως. Ὅσον πληρέστερον καὶ βαθύτερον θὰ βιώσωμεν τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ βάθη τῶν καρδιῶν μας, τόσον εὐεργετικωτέρα θὰ εἶναι ἡ ἐπιρροὴ τῆς ὑπάρξεώς μας εἰς τὴν ὅλην ἀνθρωπότητα καὶ εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἴσως δὲν ἔχουν ἀκόμη ἐπισημάνει τὴν σχέσιν αὐτὴν μεταξὺ ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀνακαινίσεως τῆς φύσεως, ἀλλὰ ἡ πεῖρα τῶν ἁγίων, ἡ ὁποία εἴθε νὰ εἶναι καὶ ἰδική μας πεῖρα, διαβεβαιοῖ ὅτι εἶναι ἐμπειρικῶς διαπιστωμένον ὅτι ὄντως ὁ ἀναγεννημένος ἐν Χριστῷ ἄνθρωπος ἀποκαθιστᾷ τὴν διατεταραγμένην ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἁρμονίαν τῶν φυσικῶν φαινομένων. Ὁ ἅγιος ἐν Χριστῷ μετακινεῖ ὄρη ἐπ' ἀγαθῷ καὶ ὁ κακὸς καὶ ἀντίθεος ἄνθρωπος μετακινεῖ ἐδάφη καὶ ὑψώνει κύματα ὑπερμεγέθη ἐπὶ κακῷ.

Εἴθε νὰ προσεγγίσωμεν πρὸς τὴν ἁγιότητα τοῦ Ἀναστάντος

Χριστοῦ ἵνα διὰ τῆς χάριτος Αὐτοῦ γαληνεύσωμεν τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ κύματα τὰ ὁποῖα πλήττουν τὸν σύγχρονον κόσμον μας.

Ἡ χάρις τοῦ Ἀναστάντος Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά. Γένοιτο.

Ἅγιον Πάσχα 2011
† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως

διάπυρος πρὸς Χριστὸν Ἀναστάντα
εὐχέτης πάντων ὑμῶν

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΙΕΡΟΝ ΠΑΣΧΑ
24η ΑΠΡΙΛΙΟΥ

Ἀρ. πρωτ.:201-

ΠΑΣΧΑΛΙΟΣ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

Πρὸς τὸν ἱερὸ Κλῆρο καὶ τὸν εὐσεβῆ Λαὸ
τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
Ἀγαπητοὶ πατέρες καὶ προσφιλεῖς ἀδελφοὶ ἐν Κυρίῳ,

Οὐρανὸς πολύφωτος ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀπόψε, μὲ τὶς ἀναμμένες ἀναστάσιμες λαμπάδες καὶ τὰ φωτισμένα πρόσωπα τῶν ἑκατομμυρίων ὀρθοδόξων Χριστιανῶν σ᾽ ὁλόκληρο τὸν κόσμο, ποὺ ψάλλουν ὅλοι μέσα ἀπὸ τὶς ψυχές τους τὸν θριαμβευτικὸ ὕμνο τῆς Ἐκκλησίας μας τὸ «ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ». Ἀπέραντη εἶναι ἡ χαρὰ καὶ πρωτοφανὴς ὁ θρίαμβος ποὺ κυριαρχεῖ σήμερα στὴν πίστη καὶ στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὅταν τὰ ζῶντα μέλη αὐτῆς βιώνουν βαθιὰ μέσα στὶς ψυχές τους τὸ μεγαλύτερο θαῦμα στὴν ἱστορία τοῦ πλανήτη μας. Τότε εἶναι ποὺ καθὼς ἠχοῦν χαρμόσυνα οἱ καμπάνες τῶν ἱερῶν Ναῶν, ὁ ἦχος τους φθάνει στοὺς μακρυνοὺς ὁρίζοντες σὰν συμβολικὸς ἀντίλαλος τῆς μουσικῆς συνθέσεως, ποὺ ἐκτελοῦν σὲ ῥυθμὸ πανηγύρεως καὶ εὐλαβείας οἱ λυτρωμένες ψυχὲς τῶν Χριστιανῶν.

Ἂς κυττάξωμε ἀπόψε, ἀδελφοί μου, πέρα μακρυά, ἐκεῖ ὅπου τὰ ξημερώματα τῆς τρίτης ἡμέρας ἀπὸ τῆς ταφῆς, ἐσείσθη ὁ Πανάγιος Τάφος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἄστραψε ξαφνικὰ ὁ οὐρανός, κατέβησαν οἱ ἄγγελοι, ἐσείσθη καὶ ἀνετράπη ὁ λίθος, «ὃς ἦν μέγας σφόδρα ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου» (Μάρκ. ιστ' 4), τὸ ἀνέσπερο φῶς ἀνέτειλε μέσα ἀπὸ τὸν περίκλειστο Τάφο, καὶ μέσα στὸν λυτρωτικὸ φωτισμὸ τοῦ Οὐρανοῦ, Ἀνέστη ὁ Χριστὸς ἀπὸ τῶν νεκρῶν, οἱ φύλακες ἔκθαμβοι καὶ περιδεεῖς κατέπεσαν στὴ γῆ, καὶ οἱ φωτεινὲς δέσμες τῶν ἀκτίνων τῆς Ἀναστάσεως, πλημμυρίζοντας τὴν Γῆ, ἐπανέφεραν τὴν λάμψη τοῦ οὐρανίου φωτός, τὴν θέα τοῦ Οὐρανοῦ στὸν κόσμο, τὴν ἴδια τὴν ἐλπίδα τοῦ κόσμου.

Γι᾽ αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία μὲ ἕνα ἀκόμη ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ὕμνων της, ψάλλει :

«Μέγα θαῦμα! Ὁ τῶν ἀοράτων κτίστης,
διὰ φιλανθρωπίαν, σαρκὶ παθών, ἀνέστη ὁ ἀθάνατος.
Δεῦτε πατριαὶ τῶν ἐθνῶν, τοῦτον προσκυνήσωμεν.
τῇ γὰρ αὐτοῦ εὐσπλαγχνίᾳ, ἐκ πλάνης ῥυσθέντες,
ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ἕνα Θεὸν ὑμνεῖν μεμαθήκαμεν».
(ἀναστάσιμο στιχηρὸ πλ. α΄ ἤχου)

Χάρις καὶ ἔλεος, τιμὴ καὶ δόξα, δύναμη καὶ ἐλπίδα εἶναι γιὰ τὸν ἀγωνιζόμενο πιστὸ ὁ Ἀναστημένος Χριστός. Στὸ Χριστὸ μὲ τὰ εὐδιάκριτα σημάδια τῆς σταυρικῆς του θυσίας στηρίζεται ὁ ταλαιπωρημένος ἄνθρωπος γιὰ νὰ ἁπαλύνῃ τὴν τραχύτητα καὶ τὴν δοκιμασία τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Κανεὶς δὲν ἀμφισβητεῖ τὰ παθήματα τοῦ κόσμου στὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν ἐπίγεια ζωή. Ἄλλοι ἀσθενοῦν καὶ ὑποφέρουν ἐπὶ μῆνες ἢ χρόνια στὸ κρεββάτι τοῦ πόνου. Ἄλλοι συνθλίβονται ἀπὸ τὰ συμφέροντα καὶ τὶς ἄνομες ἐπιδιώξεις τῶν ἀφρόνων ὑλιστῶν. Ἄλλοι βλέπουν νὰ γκρεμίζωνται τὰ ὄνειρά τους γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν εὐτυχία τους. Ἄλλοι ἀδικοῦνται κατάφωρα ἀπὸ τὶς ἐξουσίες τοῦ κόσμου τούτου. Ἄλλοι τυραννοῦνται ἀπὸ τὴν ἀνεργία. Ἄλλοι βασανίζονται ἀπὸ τὰ πάθη. Ἄλλοι ἐξωτερικὰ καταξιωμένοι καὶ δῆθεν εὐτυχεῖς, ζοῦν τὸ μαρτύριο τῆς συνειδήσεως. Ἄλλοι ἀγωνιοῦν γιὰ πιθανοὺς πολέμους, γιὰ σεισμούς, καὶ ἄλλοι φοβοῦνται τὴν οἰκολογικὴ καταστροφή. Μόνον ἄνθρωποι χωρὶς συνείδηση περνοῦν ἀνενόχλητοι ἀπὸ τὴν ζωή. Κατὰ τὴν χριστιανικὴ ἀντίληψη δὲν μπορεῖ καὶ δὲν δικαιοῦται νὰ εἶναι κανεὶς εὐτυχισμένος, ὅταν ὁ διπλανός του ζῇ μέσα στὴ δυστυχία. Ἔχομε χρέος γιὰ τὴν ἴδια μας τὴν ζωὴ νὰ πιστεύωμε ὅλοι στὸ Χριστό, στὴν Ἀνάστασή του καὶ στὴν Ἐκκλησία του, ποὺ εἶναι ἡ κιβωτὸς τῆς σωτηρίας μας. Καὶ ἔχομε ὀφειλὴ νὰ ἀγαπᾶμε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Τότε μποροῦμε νὰ μοιραζώμεθα τὴν εὐτυχία καὶ τὴν δυστυχία. Τότε ἡ φτώχεια γίνεται παροδικὴ καὶ ἡ δυστυχία ἐλπίδα.

Ἰδιαίτερα τώρα, ἀδελφοί μου, ποὺ βρεθήκαμε ἀναπάντεχα σ᾽ αὐτὴ τὴν σκληρὴ δοκιμασία τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως καὶ τῆς μειώσεως τῆς ἐθνικῆς μας ἀξιοπρέπειας, εἶναι ἀπόλυτη καὶ ἄμεση ἀνάγκη νὰ ἀναδειχθοῦμε ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἀντάξιοι τῶν κρισίμων περιστάσεων. Ἐμεῖς ὅλοι δὲν εἴμεθα μόνον Ἕλληνες. Εἴμεθα καὶ ὀρθόδοξοι Χριστιανοί. Ἐμπρός, λοιπόν, νὰ σηκώσωμε ὅλοι μαζὺ τὸν σταυρὸ τοῦ ἐθνικοῦ καὶ κοινωνικοῦ μας μαρτυρίου, νὰ πατήσωμε πάνω στὰ ἀχνάρια τοῦ μαρτυρίου τῶν προγόνων μας ἀδελφῶν Χριστιανῶν καὶ Ἑλλήνων πατέρων, γιὰ νὰ φθάσωμε στὴ χαρὰ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀναδημιουργίας. Νὰ διώξωμε τὴν ἀπελπισία, νὰ ἀποτρέψωμε τὴν δυστυχία, νὰ ἐξουδετερώσωμε τὸν μαρασμό, νὰ ἀποφύγωμε τὴν κατάθλιψη καὶ μὲ τὰ μέτωπά μας ψηλὰ νὰ

ξαναχτίσωμε τὴν ζωή μας καὶ τὴν Ἑλλάδα μας. Ναί, τὸ μποροῦμε, ἐὰν τὸ θελήσωμε.

Ἀδελφοί μου,

Τὸ μήνυμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, εἶναι μήνυμα ζωῆς, ἐλπίδας, χαρᾶς καὶ δημιουργίας. Ἀρκεῖ ὁ ἀγώνας μας νὰ ἔχῃ ὡς σκοπὸ «τοῦ γνῶναι τὸν Χριστὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ» (Φιλιπ. γ′ 10). Ἡ πασχαλινὴ ἐμπειρία, γιὰ ὅσους βιώνουν αὐτὸ τὸν θησαυρὸ τῆς Ἐκκλησίας μας, μπορεῖ νὰ κατευθύνῃ μέσα στὸν ὠκεανὸ τῆς ζωῆς τὸ πηδάλιο τῆς ὑπάρξεώς μας. Δυστυχεῖς θαλασσοπόροι χωρὶς τελικὸ λιμάνι προορισμοῦ, ὅσοι ἐμμένουν στὴν ἀπιστία τους. Καὶ ὅμως ἡ Ἐκκλησία καλεῖ ὅλους νὰ προσέλθουν καὶ νὰ συμμετάσχουν στὴ λαμπρὴ πανήγυρη τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. Τὸ κήρυγμά της ἐδῶ καὶ 2000 χρόνια ὑπερβαίνει τοὺς πάντες καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα, ὅταν στὴ θέση τῆς ὁποιασδήποτε ἐπαναστάσεως, τοποθετεῖ τὸ αἰώνιο βίωμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἐμπρός, λοιπόν, ἀδελφοί μου, μὲ πίστη καὶ αἰσιοδοξία νὰ προχωρήσωμε στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς καὶ τῆς σωτηρίας. Καὶ κατὰ συγκυρία, ἡ ὡραιότερη τῶν ἐποχῶν στὸν ὄμορφο τόπο μας, ἡ Ἄνοιξη, περιπτύσσεται τὴν λαμπρότερη τῶν ἑορτῶν πανήγυρη, δηλαδὴ τὸ αἰώνιο Πάσχα τῶν Ὀρθοδόξων. Καλὴ Ἀνάσταση.

Χρόνια πολλὰ καὶ ὁ Χριστὸς Κύριος πάντοτε κοντά μας.

Εὐχέτης

† Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ
Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΑΝΘΙΜΟΣ

Μ. Γ. Βαρβούνη, Ἀν. Καθηγητοῦ ΔΠΘ
Παν. Τζουμέρκα, Λέκτορος ΑΕΑΘ

Ὁ "Κῶδιξ τῆς Ἱερᾶς μονῆς τῆς Παναγίας τῶν πέντε ὀσπιτίων Σάμου τῆς ἐπιλεγόμενης "Μεγάλης Παναγίας"

(συνέχεια ἀπό τό προηγούμενο)

[σ. 45]Σήμερον τὴν δεκάτην Μαρτίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομικοστοῦ, ἔτους, ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου καὶ ἐντὸς τῆς ἐνταῦθα Μητροπόλεως συνελθοῦσα ἡ ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἐπιτροπὴ, ἔλαβε ὑπ' ὄψιν τὰ προσαχθέντα κατάστιχα, τῶν τε ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μ. Παναγίας, ὑπογεγραμένα ἐν τάξει καὶ περιλαμβάνοντα διαχείρισιν, ἀρχομένην ἀπὸ α' Μαρτίου τοῦ ἔτους 1869 καὶ λήγουσαν περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου τοῦ 1870, ἅπερ ἐξελέγξασα κατὰ κονδύλιον ἐνώπιον τοῦ Ἡγουμένου τοῦ παρ' αὐτῷ Συμβούλου καὶ τοῦ ταμία τῆς Μονῆς, συνέταξε εἰς διπλοῦν τὸν περιληπτικόν ἀπολογισμόν καθ' ὅν τὰ μὲν ἔσοδα ἀναβαίνουσιν εἰς Γρ. 51184,20/40, συμπεριλαμβανομένου ἐν αὐτοῖς καὶ τοῦ δανείου ἐκ γρωσίων 7061,20/40, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς Γρ. 53380 ἤτοι μὲ ἔλλειμμα γρωσίων 2195,20/40. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τοῖς εξόδοις αὐτοῖς ἐμπεριέχονται Γρ. 5096,10/40 δαπανηθέντα εἰς ἐπισκευὰς διαφόρους, Γρ. 5836,20/40 δοθέντα εἰς ἀπότισιν δανείου μετὰ τοῦ τόκου αὐτοῦ, Γρ. 6260 εἰς ἐκπαιδευτικὴν προσφορὰν, καὶ Γρ. 5000 εἰς δάνειον ἔντοκον πρὸς ὄφελος τῆς Μονῆς, ἅτινα συνιστοῦν ποσότητα γρωσίων 22192,30/40. Ταυτοχρόνως κατέστρωσε καὶ τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς Μονῆς, δι' ἧς ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ Μονὴ ἔχει ἐνεργητικὰ Γρ. 53071,20/40 καὶ παθητικὰ Γρόσια 9257, ἤτοι μὲ περίσσευμα γρωσίων 43814([35]).

35.Οἱ διακυμάνσεις στά ἔσοδα καί στά ἔξοδα τῆς μονῆς εἶναι ἀνάλογες καί

Συνετάχθη ἡ παροῦσα πρᾶξις, ἥτις κατεχωρήθη ἐν πρωτοτύπῳ μετὰ τοῦ ἀπολογισμοῦ καὶ τῆς ἐνεστώσης ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς καταστάσεως ἐν τῷδε τῷ κώδικι τῆς Μονῆς, τῶν ὁποίων ἀπαράλλακτα ἐν πρωτοτύπῳ διεβιβάσθησαν πρὸς τὴν Ἡγεμ. Διοίκησιν.

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) Ματθαῖος

Ἡ Ἐπιτροπή
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριήλ
Ἀ. Κνήτης
Ἰω. Παλαιὸς
Ἰω. Δ. Πρωτόπαπας

Οἱ Σύμβουλοι
Χατζῆ Ἄνθιμος
ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ. 46-47] Ἀπολογισμὸς ἐτήσιος τῶν τε ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μ. Παναγίας, ἐπὶ τῆς Ἡγουμενίας Ματθαίου ἱερομονάχου ἀρχόμενος ἀπὸ α[ης] Μαρτίου τοῦ ἔτους 1869 καὶ λήγων περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου 1870.

[σ. 46]

Ἔσοδα	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα ἀπὸ ἐνοικιάσεις κτημάτων	32290	
Πώλησιν προϊόντων	3083	30
Εἴσπραξιν ὁμολόγων	7508	
Ἀπὸ ἐκκλησίαν καὶ ἐλέη	1241	10
	44123	
Ὅσα ἀπὸ Γρηγόριον Γιαννακίου δάνεια	7061	20
	51184	20
Ἔλλειμμα πρὸς ἐξίσωσιν τοῦ ἄντικρυ	2195	20
	53380	

γιά τίς ὑπόλοιπες μονές τῆς Σάμου, ὅπως φαίνονται ἀπό τίς ἀντίστοιχες ἀρχειακές πηγές πού διαθέτουμε. Συγκρίσιμα εἶναι τά στοιχεῖα πού παρέχουν οἱ κώδικες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Τιμίου Σταυροῦ [βλ. Μ. Γ. Βαρβούνης - Τατιάνα Γεωργάκη-Ἰωάννου, *Ἡ μοναστηριακή ζωή στή Σάμο (τέλη 18ου-19ος αἰ.). Ἡ μαρτυρία τῶν κωδίκων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Τιμίου Σταυροῦ Σάμου*, Ἀθήνα 2005, ὅπου καί μελέτη παρόμοιων οἰκονομικῶν καταγραφῶν].

[σ. 47]

Ἔξοδα	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα εἰς τροφήν	10117	20
Ἐνδυμασίαν	270	
Καλλιέργειαν	1178	
Ἐπισκευὴν	5096	10
Διάφορα	891	10
Ἐκκλησίαν καὶ ἐλεημοσύνη	1035	20
Εἰς μισθοδοσία γραμματέως καὶ τῶν ὑπηρετῶν τῆς Μονῆς	4185	
Εἰς τὸν Εὐστάθιον Χασομέρην πρὸς ἀπότισιν δανείου μετὰ τοῦ τόκου αὐτοῦ	5836	20
Εἰς τὴν ἐν Κωνσταννtινουπόλει Σχολήν τοῦ Γένους	1236	
Ἐκπαιδ. Εἰσφορὰν	5024	
Εἰς δικαστικὰ καὶ λοιπὰ χρέη	481	
Εἰς ἐτήσιον ἐπιχορήγησιν τῶν Πατέρων	12129	
Εἰς ἀγορὰν ἡμιόνου καὶ ἐπανωτιμίου ἑτέρου ἀνταλλάγματος	900	
	48380	
Εἰς τὸν Λεωνίδα Κυδωνιέως δι' ὁμολόγου δάνειον ἔντοκον	5000	
	53380	

[σ. 46-47] Ἐνεστῶσα κατάστασις τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς αὐτῆς Μονῆς

[σ. 46]

Ἐνεργητικὰ	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα ὀφείλονται εἰς τὴν Μονὴν ἀπὸ ἐνοικιαστὲς κτημάτων ὑπὸ διαφόρων ἐνοικιαστῶν ὡς ὁ περὶ τούτων ὀνομαστικὸς κατάλογος	26119	20
Ὅσα ἐπίσης δάνεια δι' ὁμολόγων ὑπὸ διαφόρων ὡς ὁ περὶ τούτων κατάλογος	26952	
	53071	20

[σ.47]

Παθητικὰ	Γρόσια	Παράδες
Τὸ πρὸς ἐξίσωσιν ἔλλειμμα τοῦ ἀπολογισμοῦ εἰς ὄφελος τοῦ ταμία	2195	20
Τὰ δάνεια τοῦ Γρηγορίου Γιαννακίου	7061	20
Πρὸς ἐξίσωσιν τοῦ ἄντικρυ εἰς ὄφελος τῆς Μονῆς	43814	20

53071 20

[σ. 46-47]

Τὴν 10 Μαρτίου 1870 ἐν Λιμένι Βαθέος

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) ΧατζήΜατθαῖος

Ἡ Ἐπιτροπὴ
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριήλ

Α. Κνίτης
Ἰω. Παλαιὸς
Ἰω. Δ. Πρωτόπαπας

Οἱ Σύμβουλοι
ὁ Χατζή Ἄνθιμος

ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ. 48-49] Ὀνομαστικὸς κατάλογος τῶν ὀφειλομένων ἐνοικίων μέχρι τέλους Φεβρουαρίου 1870 ὑπὸ διαφόρων ἐνοικιαστῶν καὶ τῶν διά ὁμολόγων δανείων.

[σ. 48]

	Ἐνοίκια		Γρόσια	Παράδες
Μιχ. Παπᾶ Γεωργίου	"		600	
Ὁ αὐτὸς διὰ τὸν ὑδρόμυλον	"		1500	
Κων. Βλιάμος	"		155	
Παναγ. Κυπραῖος	"		120	
Ἀλ. Σ. Ἀλέξη	Παλαιὰ "	739		
Ὁ ἴδιος	Νέα "	534	1273	
Σωτήριος Νιάνιος	"		180	
Νικολ. Ταμβακολόγος	"		100	
Δημ. Μαυρῖκος	"		100	
Δημ. Κ. Σταύρου	"		150	
Ἰω. Κωνστ. Σταύρου	"		49	
Κωνστ. Σταύρου	"		256	
Νικόλ. Πεῤῥῆς	"		150	
Μαν. Πυργιώτου	"		547	
Κωνστ. Σ. Τεμερτζῆς	"		300	
Παναγ. Παπᾶ Γεωργίου	"		690	
Δημ. Παντελόγλου	"		300	
Κων. Βουδούρης	"		300	
Ἰω. Τζέρος	"		770	
Σταῦρος Ἰω. Παπᾶ Χονδροῦ	"		400	
Ἀναγ. Παπᾶ Ἀνδρέου	"		1700	

Νικολ. Παπᾶ Ἀδάμου	″		800	
Γεώργ. Βέης	″		260	
Μαν. Καψάλης	″		3100	
Κων. Μανωλιάδης	″		250	
Μαν. Παντελιάδης	″		500	
Δημ. Λαγὸς	″		450	
Γεώρ. Ὀρφανίδης	″		290	
Ἀναγ. Παπᾶ Μανώλη	″		405	
Ἰω. Γιαννακίτζου	″		292	20
Δημ. Καραδημητρίου	Παλαιόν ″	800		
Ὁ ἴδιος	Νέον ″	325	1125	
Ἰω. Ν. Ἀγαθῆς	ἐνοίκιον		120	
Κωνστ. Κοντακιώτης	ὁμοίως		6000	
			23232	20

[σ. 49]

		Γρόσια	Παράδες
Μεταφορὰ τοῦ ἄντικρυ		23232	20
Δημ. Στ. Λαιλάκης	Ἐνοίκιον	200	
Δημητ. Ταμπακλὴς	ὁμοίως	300	
Παπᾶ Νικλ. Χριστοδουλίδης	″	50	
Παπᾶ Δανιήλ Ζαμπέτης	″	400	
Πέτρος Καλλάκης	″	80	
Κωνστ. Λαιτράκης	″	100	
Κωνστ. Ζαφειράκης	″	67	
Σταυρινὸς Κεχαγιᾶς	″	50	
		24479	20
Γεώργ. Χατζηγεωργίου ἀπό λογ/σμὸ σταφίδος		1640	
		26119	20

Δάνεια ἔντοκα δι' ὁμολόγων

Μαν Ῥοῦσσος	2076
Ἀλ. Σ. Ἀλέξη	7240
Ἀντ. Καπουράλος	300
Νικ. Πεῤῥὴς	400
Βασίλης Χατζηφραγκιᾶς	268

Δημ. Κνήτης		403		
Λεωνίδας Ἰω. Κυδωνεὺς		5150		
Δημ. Ν. Δέσποινας		188		
Μαρούδα χήρα Κ. Παπᾶ Νικολάου		175		
Κωνστ. Καραγιάννης		240		
Μαρούδα χήρα Ν. Ἰωαννίδου		4010		
Μαστροκυριακὸς Καστανιώτης		90		
Γιαννακὸς Κρητικὸς		90		
Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Βροντᾶ	5322			
Χριστ. Περῥὴς μυλωθρός	1000	6322	26952	
Ἤτοι πενῆντα τρεῖς χιλιάδ. ἑβδομῆντα ἕνα καὶ ἥμισυ			53071	20

Τὴν 10 Μαρτίου 1870 ἐν Λιμὴν Βαθέος

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) Χατζὴ Ματθαῖος

Ἡ Ἐπιτροπὴ
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριὴλ
Α. Κνήτης
Ἰω. Παλαιὸς
Ἰω. Δ. Πρωτόπαπας

Οἱ Σύμβουλοι
ὁ Χατζὴ Ἄνθιμος

ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ. 51] Σήμερον τὴν ὀγδόην Μαρτίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομικοστοῦ πρώτου ἔτους, ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου καὶ ἐντὸς τῆς ἐνταῦθα Μητροπόλεως, συνελθοῦσα ἡ ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἐπιτροπὴ, ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν της τὰ προσαχθέντα κατάστιχα, τῶν τε ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μ. Παναγίας, ὑπογεγραμμένα ἐν τάξει καὶ περιλαμβάνοντα διαχείρισιν, ἀρχομένην ἀπὸ α' Μαρτίου 1870 καὶ λήγουσαν περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1871, ἅπερ ἐξελέγξασα κατὰ κονδύλιον ἐνώπιον τοῦ Ἡγουμένου τῶν παρ' αὐτῷ Συμβούλων καὶ τοῦ ταμίου τῆς Μονῆς, συνέταξεν εἰς διπλοῦν τὸν περιληπτικόν ἀπολογισμόν καθ' ὅν τὰ μὲν ἔσοδα ἀναβαίνουσιν εἰς Γρ. 31888,20/40, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς Γρ. 34726,5/40 ἤτοι μὲ ἔλλειμμα

γρωσίων 2837,35/40.

Ταὐτοχρόνως κατέστρωσε καὶ τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς Μονῆς, δι' ἧς ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ Μονὴ ἔχει ἐνεργητικὰ γρ. 65596 καὶ παθητικὰ γρ. 14619,5/40, ἤτοι μὲ περίσσευμα πρὸς ὄφελος τῆς Μονῆς γρωσίων 50976,35/40.

Συνετάχθη ἡ παροῦσα πράξις, ἥτις κατεχωρήθη ἐν πρωτοτύπῳ μετὰ τοῦ ἀπολογισμοῦ καὶ τῆς ἐνεστώσης ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς καταστάσεως ἐν τῷ κώδικι τῆς Μονῆς, τῶν ὁποίων ἀπαράλλακτα ἐν πρωτοτύπῳ διεβιβάσθησαν κατὰ τὴν τάξιν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν Ἡγεμονικὴν Διοίκησιν.

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) Χατζὴ Ματθαῖος

Ἡ Ἐπιτροπή
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριήλ
Ἰω. Χατζηθεοδώρου
Ἰω. Δ. Πρωτόπαπας

Οἱ Σύμβουλοι
Χατζή Ἄνθιμος
Χατζή Διονύσιος

ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ. 52-53] Ἀπολογισμὸς ἐτήσιος τῶν τε ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μ. Παναγίας, ἐπὶ τῆς Ἡγουμενίας Χατζή Ματθαίου ἱερομονάχου ἀρχόμενος ἀπὸ α^{ης} Μαρτίου 1870 καὶ λήγων περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου 1871.

[σ. 52]

Ἔσοδα	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα ἀπό ἐνοικιάσεις κτημάτων	22368	20
Πώλησιν προϊόντων	827	
Εἴσπραξιν δανείων σὺν τῷ τόκῳ αὐτῶν	6835	20
Ἀπὸ ἐκκλησίαν καὶ ἐλέη	1337	20
Ἀπὸ Δ. Γκουμαλάτζον δι' ἀῤῥαβῶνα τοῦ ἐν Κοκκαρίῳ οἰκοπέδου	520	
	31888	20
Ἔλλειμμα πρὸς ἐξίσωσιν τῶν ἄντικρυ	2837	25
Ἤτοι τριάκοντα τέσσαρες χιλιάδ, ἑπτακόσια ἕξ καὶ πέντε παρ.	34726	5

[σ. 53]

Ἔξοδα	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα εἰς τροφήν καὶ ἐνδυμασίαν	9272	10
Εἰς καλλιέργειαν καὶ εἰς ἔξοδα τῶν ζώων	716	30
Εἰς ἐπισκευὴν	2403	5
Εἰς ἐκκλησίαν καὶ εἰς ἐλεημοσύνη	2238	
Εἰς διάφορα καὶ εἰς ἔλλειμμα τοῦ περυσινοῦ ἀπολογισμοῦ	3098	
Εἰς μισθοὺς γραμματέως καὶ τῶν ὑπηρετῶν τῆς Μονῆς	4489	
Εἰς ἐπιχορήγησιν ἐτήσιαν τῶν Πατέρων(36)	12279	
Εἰς τὴν ἐφημ. Σάμον καὶ εἰς τόκον δανείου	130	
Εἰς δημοτικὸν τοῦ Δημάρχου Χώρας	100	
Ἤτοι τριάντα τέσσαρας χιλιάδ. ἑπτακόσια εἴκοσι ἕξ καὶ πέντε παρ.	34726	5

[σ. 52-53] Ἐνεστῶσα κατάστασις τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς αὐτῆς Μονῆς

[σ. 52]

Ἐνεργητικὰ	Γρόσια	Παράδες
Ἀπὸ διαφόρους ἐνικοιαστὰς κτημάτων ὡς ὁ ὄπισθεν ὀνομαστικὸς αὐτῶν κατάλογος(37)	40841	
ἀπὸ διαφόρους ὀφείλοντας δι᾽ ὁμολόγων δάνεια ὡς ὁ περὶ τούτων ὄπισθεν ὀνομαστικὸς ἐπίσης κατάλογος	22505	
Ἀπὸ ἔλαιον ὑπάρχον προς πώλησιν 500 ὀκαδ. πρὸς Γρ. 4:20	2250	
Ἤτοι ἑξῆντα πέντε χιλιάδ. πεντακόσια ἐνενῆντα ἕξ	65596	

---

36. Γιά τούς μοναχούς τῶν μονῶν τῆς Σάμου γενικά, καί τῆς Μεγάλης Παναγίας εἰδικότερα, διαθέτουμε συστηματικές ὀνομαστικές καταγραφές, ἀπό τίς ὁποῖες μποροῦμε νά παρακολουθήσουμε τήν κίνησή τους [Ν. Ἀνδριώτης, «Μία νέα καταγραφή τῶν μοναχῶν τῆς Σάμου τό 1830», *Σαμιακές Μελέτες 2* (1995-1996), σ. 287-302. Χρ. Λάνδρος, «Ὀνομαστικός κατάλογος τῶν ἐν Σάμῳ ἱερέων, ἱερομονάχων καί μοναχῶν. Μία ἀπογραφή τῶν κληρικῶν τῆς Σάμου τό 1830», Ἀντιπελάργηση. *Τιμητικός τόμος γιά τόν Νικόλαο Ἀ. Δημητρίου*, Ἀθήνα 1992, σ. 407 κ. ἑξ. Πρβλ. Μ. Γ. Βαρβούνης, *Σαμιακά λαογραφικά καί ἐκκλησιαστικά σύμμικτα*, τόμος 1, Ἀθήνα 2001, ὅπου ἐκδίδονται πολλές ἀρχειακές πηγές σχετικές μέ τά μοναστήρια τοῦ νησιοῦ, ἀπό τίς ὁποῖες ἀντλοῦμε τά ὀνόματα ἀρκετῶν μοναχῶν σαμιακῶν μονῶν, ἀπό τόν 17ο ὡς τόν 19ο αἰώνα].

37. Οἱ κτηματικές περιουσίες τῶν μονῶν τῆς Σάμου εἶναι μέ ἀκρίβεια γνωστές,

[σ. 53]

Παθητικὰ	Γρόσια	Παράδες
Τὸ πρὸς ἐξίσωσιν τοῦ ἀπολογισμοῦ ἔλλειμμα ὡς ἄνωθεν	2837	25
Εἰς ἐκπαιδ. εἰσφοραὶ διὰ τὸ 1869 καὶ 1870 ἔτος	4000	
Ἐτήσια τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐπίσης	200	
Ὅσα εἰς τὸν Γρηγόριον Γιαννακίου	7061	20
Εἰς τὸν Δ. Γκουμαλέντζον ἐπιστρεπτέα	520	
	14619	5
Περίσσευμα πρὸς ἐξίσωσιν εἰς ὄφελος τῆς Μονῆς	50976	35
Ἤτοι ἑξῆντα πέντε χιλιάδ. πεντακόσια πενῆντα ἕξ	65596	

Τὴν 8 Μαρτίου 1870 ἐν Λιμένι Βαθέος

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) Χατζῆ Ματθαῖος

Ἡ Ἐπιτροπὴ
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριήλ
Ἰω. Χατζηθεοδώρου
Ἰω. Δ. Πρωτόπαπας

Οἱ Σύμβουλοι
ὁ Χατζῆ Ἄνθιμος
ὁ Χατζῆ Διονύσιος
ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος
[σ. 54] οἱ ὀφείλοντες τῇ Μονῇ ἀπὸ ἐνοίκια τῶν κτημάτων της παρελθόντα.

[σ. 54]

	Γρόσια	Παράδες
Νικ. Παπᾶ Ἀδάμου	1700	
Παναγιώτης Παπαγεωργίου	1180	

λόγω τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ παρόμοιων καταγραφῶν πού διαθέτουμε, ὥστε νά μποροῦμε νά παρακολουθήσουμε τήν πορεία κάθε κτήματος [βλ. Νίκ. Σουλιωτάκη, «Τό Κτηματολόγιο τῆς μονῆς Ἁγίας Ζώνης Σάμου (1861)», *Σαμιακές Μελέτες 3* (1997-1998), σ. 421. Ἀνάλογη ἀναφορά καί σέ δικαιοπρακτικά ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, βλ. Τατ. Γεωργάκη-Ἰωάννου, «Ἀρχεῖο τῆς μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Σάμου», *Δελτιο τοῦ Ἱστορικοῦ καί Παλαιογραφικοῦ Ἀρχείου τοῦ Μορφωτικοῦ Ἱδρυματος τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας* 6 (1994), ἀρ. 209. Ἡ ἴδια, «Ἀρχεῖο Μητροπόλεως Σάμου. Ἔγγραφα περιόδου 1630-1799», Σαμιακές Μελέτες 7 (2005-2006). *Ἀναφορα τιμῆς στὴν Ἁγια Μεγαλη του Χριστοῦ Ἐκκλησία*, ἀρ. 453, 665, ὅπου χαρακτηριστικά παραδείγματα].

Κωνστ. Σταῦρος Διμερτζῆς	550	
Δημ. Παντελόγλου	450	
Ἰω. Τζέρος καὶ Κωνστ. Βουδούρης συνενοικιασταὶ	600	
Γεώργ. Φωτάκης	400	
Ἰω. Χριστοδουλάκινας	120	
Σταῦρος Ἰω. Παπαχοντοῦ	400	
Ἀναγ. Παπᾶ Ἀδάμου	800	
Γεώργ. Βέης	360	
Κωνστ. Ζαφειράκης	237	
Θεμ. Δ. Στεφανίδης	600	
[Σύνολον]	7397	
Πέτρος Καλτάκης	80	
Κωνστ. Βλάμος	116	
Παναγιώτης Κυπραῖος	120	
Ἀλ. Σ. Ἀλέξη	1691	
Δημ. Μαυρῖκος	150	
Ἀντ. Παπᾶ Θεοδώρου μετᾶ τοῦ υἱοῦ του Θεοδώρου	410	
Δῆμος Νάρης	200	
Βασίλειος Σταύρου	90	
Σωτήριος Νιανιὸς	257	20
Μιχ. Παπαγεωργίου	400	
Γεωργ. Μελαχρινούδης	6000	
[Σύνολον]	16911	20
Δημ. Καραδημητρίου	1015	
Σταῦρος Ν. Παρασκευᾶς	100	
Νικολ. Γεωργάκινας	60	
Ἰω. Ν. Ἀγαθῆς	120	
Μαν. Χατζηγεωργίου	60	
Σταμ. καὶ Δημ. Λαιτράκης συνενοικιασταὶ	100	
Δημ. Ταμβακλὴς	200	
Γρηγόριος Λοὺϊ Μάρκ	1720	
Κωνστ. Μπεράκης	1000	
Νικολ. Πεῤῥῆς	150	
Μαν. Κοντογεωργίου καὶ Μαν. Πυργιώτης συνενοικιασταὶ	1597	
	23033	20

[σ. 55]

	Γρόσια	Παράδες
Μεταφορὰ τῶν ἄντικρυ	23033	20
Ἀθανάσιος Χαμουζᾶς	400	
Δημ. Ν. Δέσποινας γιὰ Θεόφιλον Παπαγεωργίου	400	
Κωνστ. Ν. Μυλωνᾶ	320	

Δημ. Ν. Μυλωνᾶ		150	
Δημ. Ν. Δέσποινας		40	
Δημ. Κυπραῖος		225	
Κωντ. Καραγιάννης		950	
Μαν. Καψάλης		4200	
Μαν. Παντελίδης		500	
Δημ. Λαγὸς		600	
Γεώργ. Ὀρφανίδης		580	
Κλεομένην Γ. Ὀρφανίδου		410	
Ἀναγ. Παπᾶ Μανουήλ		585	
Ἰω. Γ. Γιαννιτζοῦ		442	20
Δημ. Κ. Σταύρου		150	
Ἰω. Κ.Σταύρου		49	
Κωνστ. Σταύρου		256	
Κωνστ. Λαιτράκης		100	
Παπᾶ Δανιὴλ Ζαμπέτης		400	
Κωνστ. Κοντακιώτης		6000	
	[Σύνολο]	39791	
Γεώργ. Α. Χατζηγεωργίου ἀπό σταφίδα προϊὸν τῆς Μονῆς		1050	
	[Σύνολο]	40841	

Οἱ ὀφείλοντες δι' ὁμολόγων δάνεια εἰς τὴν Μονὴν

Βασίλειος Χατζηφραγᾶς	595
Χριστ. Περῥὴς	630
Γιαννακὸς Κρητικὸς	90
Ἀλ. Σ. Ἀλέξη	7240
Μαν. Ῥοῦσσος	2428
Μαρούδα χήρα Κ. Παπᾶ Νικολάου	203
Δημ. Κνήτης	403
	11589

ἀκολουθεῖ

σ. 56]

		Γρόσια	Παράδες
Μεταφορὰ τοῦ ποσοῦ τῶν ἐνοικίων		40841	
Ἐπίσης τῶν δανείων	11589		
Λεωνίδας Κυδωνιεὺς	5750		
Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Βροντᾶ ὑπόλοιπον	510		
Κωνστ. Καραγιάννης	224		
Μαρούδα χήρα Ν. Ἰωαννίδου	4170		
Ἀντ. Καπουράλος	262	22505	
Ἤτοι ἑξῆντα τρεῖς χιλιάδ. τριακόσια τεσσαράκοντα ἕξ		63346	

Τὴν 8η Μαρτίου 1871 ἐν Λιμένι Βαθέος

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) Χατζή Ματθαῖος

Ἡ Ἐπιτροπὴ
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριήλ
Ἰω. Χατζηθεοδώρου
Ἰω. Δ. Πρωτόπαπας

Οἱ Σύμβουλοι
ὁ Χατζή Ἄνθιμος
Χατζὴ Διονύσιος

ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ. 59]

Σήμερον τὴν πρώτην Μαρτίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ δευτέρου ἔτους, ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου συνελθοῦσα ἐν τῷ Γραφείῳ της, ἡ ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἐπιτροπὴ, ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν της τὰ προσαχθέντα κατάστιχα, τῶν τε ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μ. Παναγίας, ὑπογεγραμμένα ἐν τάξει καὶ περιλαμβάνοντα διαχείρισιν, ἀρχομένην ἀπὸ α' Μαρτίου τοῦ ἔτους 1871 καὶ λήγουσαν περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου 1872, ἅπερ ἐξελέγξασα κατὰ κονδύλιον ἐνώπιον τοῦ Ἡγουμένου τῶν παρ' αὐτῷ Συμβούλων τῆς Μονῆς, συνέταξε τὸν περιληπτικόν εἰς διπλοῦν ἀπολογισμόν καθ' ὅν τὰ μὲν ἔσοδα ἀναβαίνουσιν εἰς Γρ. 37344, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς Γρ. 42301,30/40 ἤτοι μὲ ἔλλειμμα γρωσίων 4957,30/40.

Σημειωτέον ὅτι ἐν τοῖς εξόδοις αὐτοῖς ἐμπεριέχεται δαπάνη ἐπισκευὴς καὶ ἀπότισις χρεῶν παλαιῶν ἐκ γρωσίων 6481,20/40.

Ταὐτοχρόνως κατέστρωσε καὶ τὴν ἐνεστῶσα κατάστασιν τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς Μονῆς, δι' ἧς ἀποδεικνύεται ὅτι αὕτη ἔχει ἐνεργητικὰ Γρ. 66399,20/40 καὶ παθητικὰ Γρ. 18889,10/40, ἤτοι μὲ περίσσευμα γρωσίων 47509,30/40([38]).

---

38. Πολλά ἀπό τά εἰσοδήματα τῆς μονῆς ἀποτελοῦσαν ἔσοδα ἀπό τά κάθε εἴδους τάματα τῶν πιστῶν, πού ἦταν ἡ κυριότερη οἰκονομική πηγή μονῶν καί ναῶν κατά τόν 19ο αἰῶνα. Πρόκειται γιά χαρακτηριστικές μορφές τῆς οἰκονομικῆς καί λατρευτικῆς σχέσης τῶν πιστῶν μέ τά μοναστήρια [πρβλ. Μ. Γ. Βαρβούνης, «Ἡ παραδοσιακή ἀφιερωτική πρακτική στή Σάμο: Παρατηρήσεις μέ βάση τά Βιβλία Ἀφιερωμάτων τοῦ Ἱ.Ν. Ἁγίου Νικολάου Σάμου», *Σαμιακές Μελέτες* 1 (1993-1994), σ. 77. Ὁ ἴδιος, *Ἐνοριακοί ναοί καί παραδοσιακή θρησκευτική συμπεριφορά. Ἡ περίπτωση τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου Σάμου καί ἡ λαογραφική ἀνάγνωση ἑνός θεσσαλικοῦ χειρογράφου*. Ἀθήνα 1995, σ. 32 κ.ἑξ.], ποῦ ἐνδιαφέρουν ἰδιαιτέρως καί τόν κλάδο τῆς θρησκευτικῆς λαογραφίας.

Συνετάχθη ἡ παροῦσα πράξις, ἥτις κατεχωρήθη ἐν πρωτοτύπῳ ἐν τῷ δε τῷ κώδικι τῆς Μονῆς μετὰ τοῦ ἀπολογισμοῦ καὶ τῆς ἐνεστώσης ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς καταστάσεως, τῶν ὁποίων ἀπαράλλακτα ἐν πρωτοτύπῳ διεβιβάσθησαν κατὰ τὴν τάξιν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν Σεβ. Ἡγεμ. Διοίκησιν.

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) Χατζὴ Ἄνθιμος

Ἡ Ἐπιτροπή
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριήλ
Δ. Οἰκονόμος
Ἰω. Χατζηθεοδώρου[39]
Ἰω. Δ. Πρωτόπαπας

Οἱ Σύμβουλοι
Χατζή Ματθαῖος
Χατζή Διονύσιος

ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ. 60-61] Ἀπολογισμὸς ἐτήσιος τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μ. Παναγίας, ἐπὶ τῆς Ἡγουμενίας Χατζή Ἀνθίμου ἱερομονάχου ἀρχόμενος ἀπὸ αης Μαρτίου τοῦ ἔτους 1871 καὶ λήγων περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου τοῦ 1872.

σ. 60]

Ἔσοδα	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα εἰσπραχθέντα ἐκ τῶν ἐνοικιάσεων τῶν κτημάτων	26606	20
Ὡσαύτως ἐκ τῶν δι' ὁμολόγων δανείων	6352	
Ἐκκλησίαν καὶ ἐλέη	881	
Ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν προϊόντων	3164	20

39. Ὁ Ἰωάννης Χατζηθεοδώρου ὑπῆρξε μέλος τῆς ἐπιτροπῆς πού στάλθηκε στήν Ὑψηλή Πύλη, μετά τήν ἀνατροπή τοῦ Ἡγεμόνα Στέφανου Βογορίδη, γιά νά ζητήσει διορισμό Ἡγεμόνα ἄσχετου μέ ἐκεῖνον, ἐνῶ τό 1854 διορίστηκε Βουλευτής ἀπό τόν τοποτηρητή τῆς Ἡγεμονίας Γεώργιο Κονεμένο. Στήν ἴδια θέση διορίστηκε ἐπίσης τό 1861, τό 1862 καί τό 1863 ἀπό τόν Ἡγεμόνα Μιλτιάδη Ἀριστάρχη, τό 1870 καί τό 1871 ἀπό τόν Ἡγεμόνα Παῦλο Μουσοῦρο, ἐνῶ ἐκλεγόταν συνεχῶς πληρεξούσιος στίς Γενικές Συνελεύσεις τῶν Σαμίων, ἀποτελώντας μέλος πολλῶν σημαντικῶν ἐπιτροπῶν πού ἐκπροσώπησαν τά σαμιακά συμφέροντα στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία [Ἰω. Βακιρτζῆς, *Ἱστορία τῆς Ἡγεμονίας τῆς Σάμου* ... ὅ.π., σ. 197, 200, 217, 282, 289, 300, 305, 342, 345, 353, 363, 375, 376, 380, 389]. Βλ. καί προηγουμένως, σχ. ἀρ. 6, ὅπου σχετικές λεπτομέρειες.

Ὁμοίως ἑνὸς ἡμιόνου	340	
	37344	
Ἔλλειμμα πρὸς ἐξίσωσιν τῶν ἄντικρυ	4957	30
	42301	30

[σ. 61]

Ἔξοδα	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα εἰς τροφήν καὶ ἐνδυμασίαν	6845	
Εἰς ἐπιχορήγησιν τῶν Πατέρων	12280	
Εἰς καλλιέργειαν καὶ εἰς ἔξοδα τῶν ζώων	836	
Εἰς ἐπισκευὰς τῆς Μονῆς καὶ τῶν ὑδρομύλων αὐτῆς	4597,20	
Εἰς χρέη παλαιὰ 1884	6481	20
Εἰς τὸν ταμίαν Ἱερόθεον τὸ ἔλλειμμα τοῦ περισυνοῦ ἀπολογισμοῦ	2837	25
Εἰς διάφορα	608	20
Εἰς ἐκπαιδ. εἰσφορὰν τοῦ 1869 καὶ 1870 ἔτους	4000	
Εἰς ἐκκλησίαν καὶ εἰς ἐλεημοσύνην	1126	5
Εἰς τὸν ἁγ. Σάμου([40]), εἰς σχολιακὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐτήσιον τῆς Μ. Ἐκκλησίας	570	
Εἰς μισθοὺς γραμματέων καὶ ὑπηρετῶν τῆς Μονῆς	4142	20
Εἰς δραγατικὰ, ἐφημερίδας καὶ δικαστικὰ	774	20
Εἰς ἀγορὰν ἑνὸς ἡμιόνου	1800	
	42301	30

[σ. 60-61] Ἐνεστῶσα κατάστασις τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς Μονῆς

[σ. 60]

Ἐνεργητικὰ	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα ἐκ τῶν καθυστερουμένων ἐνοικίων ὑπὸ διαφόρων ἐνοικιαστῶν ὡς ὁ περὶ τούτων κατάλογος	48009	20

40. Στά χρόνια της ἀρχιερατικῆς θητείας τοῦ Μητροπολίτη Σάμου Γαβριήλ Β΄ τό ζήτημα τῆς ἀρχιερατικῆς ἐπιχορήγησης ὑπῆρξε ἀκανθῶδες, καί ἀπασχόλησε πολλές φορές τίς σχέσεις τῆς Ἡγεμονίας τῆς Σάμου μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ὅπως ἀπεικονίζεται στά σχετικά πατριαρχικά ἔγγραφα [βλ. Μ. Γ. Βαρβούνης-Παν. Τζιβάρα, *Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί Ἱερά Μητρόπολις Σάμου καί Ἰκαρίας*. Τόμος Α: *Πατριαρχικά Γράμματα 1861-1928*. Ἀθήνα 2009, ὅπου τά ἔγγραφα αὐτά παρατίθενται καί σχολιάζονται ἀναλυτικά].

Ὅσα ἐκ τῶν δι' ὁμολόγων ὀφειλομένων δανείων ὑπὸ διαφόρων ὡς ὁ κατάλογος αὐτῶν	18390	
	66399	20

[σ.61]

Παθητικὰ	Γρόσια	Παράδες
Τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἀπολογισμοῦ ὡς ἄνωθεν	4957	30
Εἰς ἐκπαιδ. εἰσφοράν τοῦ ἔτους 1871	2000	
Γρηγ. Γιαννακίου τὴν παρακαταθήκην του	7061	20
Ἰω. Ζαμπέτην διὰ σῖτον	2760	
Ἰω. Σωτηρόπουλον διὰ κηρίον	1000	
Ἐλ. Δ. Διακονικολάου Ἐπίτροπον τοῦ Μ. Ἀριστάρχη	1110	
	18889	10
Περίσσευμα πρὸς ἐξίσωσιν τῶν ἄντικρυ	47509	30
Ἑξῆντα ἕξ χιλιάδ. τριακόσια ὀγδοῆντα ἐννέα	66399	

Τὴν 1 Μαρτίου 1872 ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) Χατζῆ Ἄνθιμος

Ἡ Ἐπιτροπὴ
ὁ Προεδρεύων
Παπα Δ. Οἰκονόμος
Ἰω. Χατζηθεοδώρου
Ἰω. Δ. Πρωτόπαπας

Οἱ Σύμβουλοι
ὁ Χατζῆ Ματθαῖος
ὁ Χατζῆ Διονύσιος

ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ. 62] Καθυστερούμενα ἐνοίκια ὑπὸ τῶν ἐνοικιαστῶν τῶν διαφόρων κτημάτων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μ. Παναγίας.

[σ. 62]

	Γρόσια	Παράδες
Νικ. Παπᾶ Ἀδάμ	1700	
Παναγ. Παπαγεωργίου	1508	
Κωνστ. Στ. Τεμιρτζῆς	450	
Δημ. Ιω. Παντελόγλου	450	
Ἰω. Τζέρος	600	
Κωνστ. Βουδούρης	300	

Γεώργ. Φωτάκης		400	
Ἰω. Χριστοδουλάκινας		240	
Σταῦρος Ἰω. Παπαχοντοῦ		400	
Ἀναγ. Παπᾶ Ἀδάμ		800	
Γεώργ. Βέης		360	
Κωνστ. Ζαφειράκης		170	
Θεμ. Δ. Στεφανίδης		888	
Πέτρος Παλτάκης		80	
Ἀλ. Σ. Ἀλέξη		2109	
Ἀντ. Παπᾶ Θεοδώρου μετᾶ τοῦ υἱοῦ του		410	
Δῆμος Νάρης		200	
Βασίλειος Σταύρου		180	
Σωτήριος Νιανιὸς		180	
Μιχ. Παπαγεωργίου		690	
	[Σύνολον]	12115	
Γεωργ. Μελαχρινούδης		10000	
Δημ. Καραδημητρίου		500	
Σταῦρος Ν. Παρασκευᾶς		200	
Ἰω. Ν. Ἀγαθῆς		20	
Δημ. Ζαμβακλὴς		200	
Γρ. Λοΰϊ Μάρκ		3128	
Κωνστ. Βεράκης		1250	
Νικολ. Πεῤῥὴς		150	
Ἀθανάσιος Χαμουζᾶς		390	
Θεόφιλος Παπαγεωργίου		400	
Κωνστ. Ν. Μυλωνᾶς		320	
Ἰω. Ν. Μυλωνᾶς		300	
Δημ. Ν. Δέσποινας		40	
Μαν. Παντελίδης		570	
	[Σύνολον]	29583	
Μαν. Καψαλίδης		5300	
Δημ. Λαγὸς		750	
Γεώργ. Ὀρφανίδης καὶ υἱός του		1500	
Ἀναγ. Παπᾶ Μανώλη		417	
Ἰω. Γ. Γιαννιτζὸς		488	20
Δημ. Κ. Σταύρου		150	
Ἰω. Κ.Σταύρου		49	
Κωνστ. Σταύρου		250	
Κωνστ. Λαντράκης		100	
Δανιήλ Ζαμπέτας		400	
Κωνστ. Κοντακιώτης		6000	
Γεώργ. Σύρμος ἢ Σταῦρος Στρατὴ		960	
Κυριακὸς Κιάτης		120	

Κωνστ. Μανωλιάδης	250	
Μαν. Παῤῥγιαϊνίδης	392	
Ἀλ Κοντογεωργίου	210	
Μιλ. Ἀριστάρχης Βέης	930	
Παπᾶ Νικολάκης	58	
Γεώργ. Κουρπέτζος	62	
Παπᾶ Ἰω. Καουζούλης	40	
	48009	20

Ὀφειλόμενα διὰ χρεωγράφων δάνεια

Ἀντ. Κανουρέλος	90
Μαν. Πυργιώτης	1351
Γιαννακὸς Κρητικὸς	90
Χριστοδ. Περὴς	672
Λεωνίδας Κυδωνιεὺς	5600
Ἀλ. Σ. Ἀλέξη	7240
Μαν. Ροῦσσος	2831
Δημ. Κνήτης	516
	18390

[σ. 63]

	Γρόσια	Παράδες
Μεταφορὰ τῶν καθυστερουμένων ἐνοικίων	48009	20
Ὁμοίως τῶν διὰ χρεωγράφων δανείων	18390	
Ἤτοι ἑξῆντα ἕξ χιλιάδ. τριακόσια ἐνενῆντα ἐνέα καὶ μισὸ	66399	20

Τὴν 1η Μαρτίου 1872
ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) Χατζὴ Ἄνθιμος

Ἡ Ἐπιτροπὴ
ὁ Προεδρεύων
Παπα Δ. Οἰκονόμος
Ἰω. Χατζηθεοδώρου
Ἰω. Δ. Πρωτόπαπας

Οἱ Σύμβουλοι
ὁ Χατζὴ Ματθαῖος
Χατζὴ Διονύσιος

ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ. 65]

Σήμερον τὴν δεκάτην ἐνάτην Μαρτίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ τρίτου ἔτους, ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου

συνελθοῦσα ἐν τῷ Γραφείῳ της, ἡ ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἐπιτροπὴ, ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν της τὰ προσαχθέντα κατάστιχα, τῶν τε ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μ. Παναγίας, ὑπογεγραμμένα ἐν τάξει καὶ περιλαμβάνοντα διαχείρισιν, ἀρχομένην ἀπὸ α' Μαρτίου τοῦ ἔτους 1872 καὶ λήγουσαν περὶ τὰ τέλη Ἰανουαρίου 1873, ἅπερ ἐξελέγξασα κατὰ κονδύλιον ἐνώπιον τοῦ Ἡγουμένου καὶ τῶν παρ' αὐτῷ συμβούλων τῆς Μονῆς, συνέταξε εἰς διπλοῦν τὸν περιληπτικόν ἀπολογισμόν καθ' ὅν τὰ μὲν ἔσοδα ἀναβαίνουσιν εἰς Γρ. 30729,30/40, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς Γρ. 35691,10/40 ἤτοι μὲ ἔλλειμμα γρωσίων 4961,20/40.

Σημειωτέον ὅτι ἐν τοῖς εξόδοις αὐτοῖς ἐμπεριέχεται καὶ ἀπότισις χρεῶν ἐκ γρωσίων 7664,30/40. Ταὐτοχρόνως κατέστρωσε καὶ τὴν ἐνεστῶσα κατάστασιν τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς Μονῆς, δι' ἧς ἀποδεικνύεται ὅτι αὕτη ἔχει ἐνεργητικὰ Γρ. 78302 καὶ παθητικὰ Γρ. 18673, ἤτοι μὲ περίσσευμα γρωσίων 59629.

Συνετάχθη ἡ παροῦσα πράξις, ἥτις κατεχωρήθη ἐν πρωτοτύπῳ ἐν τῷδε τῷ κώδικι τῆς Μονῆς μετὰ τοῦ ἀπολογισμοῦ καὶ τῆς ἐνεστώσης ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς καταστάσεως, τῶν ὁποίων ἀπαράλλακτα ἐν πρωτοτύπῳ διεβιβάσθησαν κατὰ τὴν τάξιν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν Σεβαστὴν Ἡγεμονικὴν Διοίκησιν([41]).

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) Χατζὴ Ἄνθιμος

Ἡ Ἐπιτροπή
ὁ Προεδρεύων
Παπα Δ. Οἰκονόμος
Δ. Γιώττας ;
Ἰω. Δ. Πρωτόπαπας

Οἱ Σύμβουλοι
Χατζή Ματθαῖος
Χατζή Διονύσιος

ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

---

41. Ἡ βαθμιαία οἰκονομική ἐξασθένιση τῶν σαμιακῶν μονῶν σχετίζεται μέ τήν ἀραίωση τῶν ἀδελφοτήτων τους, πού συνέβη ὅταν σταδιακά σταμάτησαν νά ἔρχονται στά μοναστήρια τοῦ νησιοῦ μοναχοί ἀπό τούς οἰκισμούς τῆς ἀπέναντι μικρασιατικῆς ἀκτῆς, πού ἀποτέλεσαν τούς οὐσιαστικούς τροφοδότες τῆς σαμιακῆς μοναστικῆς παράδοσης [βλ. Μ. Γ. Βαρβούνης, «Ἱστορική πορεία καί ἐκκλησιαστική παράδοση στή Σάμο», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 89 : 814 (2006), σ. 1221-1236. Ὁ ἴδιος, «Ὄψεις τῶν σχέσεων Σάμου καί Μ. Ἀσίας (19ος-20ός αἰ.)», *Πρακτικά ΣΤ' Πανελληνίου Συνεδρίου γιά τόν Ἑλληνισμό τῆς Μικρᾶς Ἀσίας «Ὁ Ἑλληνισμός τῆς Μικρᾶς Ἀσίας*

[σ. 66-67] Ἀπολογισμὸς ἐνδεκάμηνος τῶν τε ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μ. Παναγίας, ἐπὶ τῆς Ἡγουμενίας Χατζή Ἀνθίμου ἱερομονάχου ἀρχόμενος ἀπὸ α^{ης} Μαρτίου τοῦ ἔτους 1872 καὶ λήγων περὶ τὰ τέλη Ἰνουαρίου τοῦ 1873.

[σ. 66]

Ἔσοδα	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα ἀπὸ ἐνοικιάσεις κτημάτων	27423	30
Ἐκκλησίαν καὶ ἐλέη	701	
Πώλησιν προϊόντων	970	
Ὁμοίως ἑνὸς ἡμιόνου	350	
Εἴσπραξιν τόκων ἐκ τῶν δανείων	1285	
	30729	30
Ἔλλειμμα πρὸς ἐξίσωσιν τῶν ἄντικρυ	4961	20
	35691	10

[σ. 67]

Ἔξοδα	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα εἰς τροφήν ἐν γένει	16939	
Ἐνδυμασίαν τῶν Πατέρων	2133	10
Καλλιέργειαν καὶ εἰς ἔξοδα τῶν ζώων	609	30
Ἐπισκευὴν	1156	10
Διάφορα ἐν οἷς καὶ ἡ ἀγορὰ τῶν σάκκων τοῦ ἐλαιοτριβείου	2271	10
Χρεώγραφα ἐν οἷς καὶ τὸ περυσινὸν ἔλλειμμα	7664	30
Εἰς ἐκκλησίαν καὶ εἰς ἐλεημοσύνην	1087	20
Μισθοὺς γραμματέων καὶ λοιπῶν ὑπηρετῶν	3472	
Ἐτήσιον τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ μετὰ τῶν τῆς Χάλκης	250	
Κόμιστρον μελισσίων καὶ δημοτικόν ἐν Χώρᾳ	107	20
	35691	10

[σ. 66-67] Ἐνεστῶσα κατάστασις τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς αὐτῆς Μονῆς

ἀπό τήν κλασσική ἀρχαιότητα ὡς τόν εἰκοστό αἰῶνα. Πολιτική ἱστορία καί ἱστορια τοῦ πολιτισμοῦ», Θεσσαλονίκη 2002, σ. 84-92, μέ σχετικά παραδείγματα].

[σ. 66]

Ἐνεργητικὰ	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα ἀπὸ καθυστερουμένων τῇ Μονῇ ἐνοικίων ὑπὸ ἐνοικιαστῶν διαφόρων ὡς ὁ περὶ τούτων κατάλογος	58381	
Δάνεια ὀφειλόμενα τῇ Μονῇ ὑπὸ διαφόρων δι᾽ ὁμολόγου ὡς ὁ κατάλογος	19921	
	78302	

[σ.67]

Παθητικὰ	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα εἰς τὸν Ἱερόθεον ταμίαν τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἀπολογισμοῦ	4961	30
Εἰς ἐκπαιδ. εἰσφορὰν διὰ τὸ 1871 καὶ 1872 ἔτος	4000	
Γρηγ. Γιαννακίου διὰ τὴν παρακαταθήκην του	7061	20
Γραμματέως τῆς Ἐπιτροπῆς ὑπόλοιπον τῆς ἀντιμισθίας του	250	
Ἰω. Λαιᾶ διὰ σῖτον	1300	
Ὀφ. ὑπηρετῶν ἐτήσιον μισθόν	1100	
Περίσσευμα πρὸς ἐξίσωσιν εἰς ὄφελος τῆς Μονῆς	59629	
	78302	

[σ. 66-67]Τὴν 19η Μαρτίου 1873 ἐν Λιμένι Βαθέος

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) Χατζὴ Ἄνθιμος

Ἡ Ἐπιτροπὴ
ὁ Προεδρεύων
Παπα Δ. Οἰκονόμος
Δ. Γιώττας
Ἰω. Δ. Πρωτόπαπας

Οἱ Σύμβουλοι
ὁ Χατζὴ Ματθαῖος
ὁ Χατζὴ Διονύσιος
ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ. 68, στ. 1]
Κατάλογος τῶν καθυστερουμένων ἐνοικίων ὑπὸ τῶν ἐνοικιαστῶν τῶν διαφόρων κτημάτων τῆς Μονῆς τῆς Μ. Παναγίας.

[σ. 68]

Ὄνομα καὶ ἐπώνυμον		Γρόσια	Παράδες
Ἀντ. Παπᾶ Θεοδώρου		410	
Βασίλειος Σταύρου		270	
Σωτήριος Νιανιὸς		230	
Γεωργ. Μελαχρινὴς		19000	
Δημ. Καραδημητρίου		580	
Κωνστ. Ταμβακολόγος		300	
Ἰω. Ν. Ἀγαθῆς		140	
Δημ. Ταμβακλὴς		100	
Κωνστ. Μπεράκης		1382	
Νικολ. Ῥοδίτης		100	
Νέστωρ Γιαννακάκης		100	
Ἀθ. Χαμουτζᾶς		790	
Νικ. Σταυρινοῦ		300	
Θεοφίλου Παπᾶ Γεωργίου		520	
Κωνστ. Ν. Μυλωνᾶς		640	
Ἰω. Μυλωνᾶς		50	
Μαν. Παντελίδης		500	
Ἀναγ. Παπᾶ Μανώλη		150	
Δημ. Νικ. Σταύρου		150	
Ἰω. Νικ.Σταύρου		49	
Κωνστ. Σταύρου		250	
Κωνστ. Λατράκης		300	
Γεώργ. Ζαμπέτης		550	
Παπᾶ Δανιὴλ Ζαμπέτης		400	
Μαν. Καψαλίδης		1400	
Μαν. Σαρηγιανίδης		784	
Γεωργ. Ὀρφανίδης καὶ υἱὸς αὐτοῦ		3070	
Παναγιώτης Παπαγεωργίου		945	
Δημ. Παντελόγλος		750	
Κωνστ. Στ. Δεμερτζὴς		700	
Γρηγ. Λουΐ Μάρκ		3100	
	[Σύνολον]	38010	

[σ. 68, στ. 2]

	Μεταφορά	38010
Θεμ. Δ. Στεφανίδης		1308
Κωνστ. Μανωλιάδης		500
Ἰω. Μακετζὸς		338
Ἀ. Κοντογεωργίου		320
Δημ. Δεσποίνης		310

Γεώργ. Βέης	260
Γεώργ. Βουδούρης	300
Ἀλέξης Τζίρος	900
Σταῦρος Παπᾶ Χοντροῦ	400
Μιχ. Παπαγεωργίου	600
Ἀναγ. Παπᾶ Ἀδάμ	800
Νικόλ. Παπᾶ Ἀδάμ	1700
Μαν. Πυργιώτης	1050
Ἀλ. Σ. Ἀλέξη	2527
Γεώργ. Φωτάκης	400
Ἰω. Χριστοδουλάκης	360
Κωνστ. Ζαφειράκης	130
Νικ. Κοντακιώτης	6000
Γεώργ. Σύρμους	1260
Κυριακὸς Κνήτης	240
Παπᾶ Νικολάκης	50
Παπᾶ Ἰω. Κατζούλης	80
Μαν. Χατζηγεωργίου	60
Παναγ. Κυπραῖος	6
Δημ. Βλάμος	77
Δημ. Μαυρῖκος	50
Σταῦρος Σούμας	120
Γεώργ. Παπαθεοδώρου	200
Ἤτοι πενῆντα ὀκτὼ χιλιάδ. τρικόσια ὀγδοῆντα ἓν	58381

[σ. 69] Δάνεια ὀφειλόμενα πρὸς τὴν Μονὴν τῆς Μ. Παναγίας διὰ χρεωγράφων

Ὄνομα καὶ ἐπώνυμον		Γρόσια	Παράδες
Μεταφορά τῶν ἄντικρυ		58381	
Μαν. Πυργιώτης	1350		
Γιαννακὸς Παπουτζὴς	90		
Χριστ. Περὴς	450		
Λεωνίδας Κυδωνιεύς	5150		
Ἀλ. Σ. Ἀλέξη	8040		
Μαν. Ῥοῦσσος	3131		
Δημ. Κνήτης	560		
Χριστ. Χατζη Ἀθανασίου	1100		
Ἀντ. Καπουράλος	50	19921	
Ἤτοι ἑβδομῆντα ὀκτὼ χιλιάδ. τριακόσια δύο		78302	

Τὴν 19ην Μαρτίου 1873 ἐν Λιμένι Βαθέος

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) Χατζῆ Ἄνθιμος

Ἡ Ἐπιτροπὴ
ὁ Προεδρεύων

Παπα Δ. Οἰκονόμος
Ἰω. Δ. Πρωτόπαπας

Οἱ Σύμβουλοι
ὁ Χατζῆ Ματθαῖος
Χατζὴ Διονύσιος
ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ.71]

Σήμερον τὴν δεκάτην Ἀπριλίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομικοστοῦ τετάρτου ἔτους, ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου ἐντὸς τῆς ἐνταῦθα Μητροπόλεως, συνελθοῦσα, ἡ ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἐπιτροπὴ, ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν της τὰ προσαχθέντα κατάστιχα, τῶν τε ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μ. Παναγίας, ὑπογεγραμμένα ἐν τάξει καὶ περιλαμβάνοντα διαχείρισιν, ἀρχομένην ἀπὸ α' Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1873 καὶ λήγουσαν περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τοῦ 1874 ἔτους, ἅπερ ἐξελέγξασα κατὰ κονδύλιον ἐνώπιον τοῦ Ἡγουμένου τῶν παρ' αὐτῷ συμβούλων τῆς Μονῆς καὶ τοῦ ταμία αὐτῆς, συνέταξε εἰς διπλοῦν τὸν περιληπτικόν ἀπολογισμόν καθ' ὅν τὰ μὲν ἔσοδα ἀναβαίνουσιν εἰς Γρ. 50404,5/40, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς Γρ. 46835,35/40 ἤτοι μὲ περίσσευμα Γρωσίων 3568,10/40. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τοῖς εξόδοις αὐτοῖς ἐμπεριέχεται δαπάνη ἐπισκευῆς ἐκ Γρ. 1916,10/40 καὶ ἀπότισις χρεῶν ἐκ Γρ. 11787, ἤτοι τὸ ὅλον Γρ. 13703,10/40.

Ταὐτοχρόνως κατέστρωσε καὶ τὴν ἐνεστῶσαν ἐνεργητικὴν καὶ παθητικὴν κατάστασιν τῆς Μονῆς, δι' ἧς ἀποδεικνύεται ὅτι αὕτη ἔχει ἐνεργητικὰ Γρ. 60200,30/40 καὶ παθητικὰ Γρόσια 9061,20/40, ἤτοι μὲ περίσσευμα Γρωσίων 51139,10/40.

Συνετάχθη ἡ παροῦσα πράξις, ἥτις κατεχωρήθη ἐν τῷδε τῷ κώδικι τῆς Μονῆς, μετὰ τοῦ ἀπολογισμοῦ καὶ τῆς ἐνεστώσης ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς καταστάσεως, τῶν ὁποίων ἀπαράλλακτα ἐν πρωτοτύπῳ διεβιβάσθησαν κατὰ τὴν τάξιν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς εἰς τὴν Σ. Ἡγεμ. Διοίκησιν.

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) Χατζῆ Ἄνθιμος

Ἡ Ἐπιτροπὴ
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριὴλ
Σ. Ἰωσηφίδης
Ἰω. Δ. Πρωτόπαπας

Οἱ Σύμβουλοι
ὁ Χατζῆ Ματθαῖος
ὁ Χατζῆ Διονύσιος
ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ. 72-73] Ἀπολογισμὸς τῶν τε ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μ. Παναγίας τοῦ ἔτους 1873, ἐπὶ τῆς Ἡγουμενίας Χατζῆ Ἀνθίμου ἱερομονάχου, ἀρχόμενος ἀπὸ α[ης] Φεβρουαρίου 1873 καὶ λήγων περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τοῦ ἔτους 1874.

[σ. 72]

Ἔσοδα	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα ἀπὸ ἐνοικιάσεις κτημάτων	42718	20
Πώλησιν προϊόντων	3879	
Ἐκκλησίαν καὶ ἐλέη	606	25
Ἐξαργύρωσιν χρεωγράφων	2450	
Τόκους δανείων	750	
	50404	5
Ἤτοι πενῆντα χιλιάδ. τετρακόσια τέσσαρα καὶ 5/40	50404	5

[σ. 73]

Ἔξοδα	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα εἰς τροφὴν ἐν γένει	21290	30
Εἰς ἐνδυμασίαν τῶν Πατέρων	2651	
Εἰς καλλιέργειαν, εἰς ἔξοδα τῶν ζώων καὶ τροφὴ αὐτῶν	3004	
Εἰς ἐπισκευὴν μετὰ τῆς τοῦ πύργου	1916	10
Εἰς διάφορα	1675	5
Εἰς μισθοὺς γραμματέων καὶ ὑπηρετῶν τῆς Μονῆς	2790	10
Εἰς χρέη διάφορα	11787	
Εἰς ἐκκλησίαν καὶ εἰς ἐλεημοσύνην	1360	
Εἰς τὰς ἐφημερ. Σάμον καὶ Πρόοδον([42])	161	20
Ἐτήσιον τῆς Μ. Ἐκκλησίας	100	
Δημοτικόν τοῦ Δημάρχου Χώρας	100	
	46835	35
Περίσσευμα πρὸς ἐξίσωσιν τῶν ἄντικρυ	3568	10
	50404	5

[σ. 72-73] Ἐνεστῶσα κατάστασις τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς Μονῆς

---

42. Πρόκειται γιά σημαντικές ἐφημερίδες τῆς ἡγεμονικῆς περιόδου τῆς ἱστορίας τῆς Σάμου, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν σημαντική ἱστορική πηγή γιά τή γνώση τῆς περιόδου [Ἀγγ. Χατζημιχάλη, «Σαμιακός τύπος 1863-2001. Χρονολογικός πίνακας», στό *Ὁ τύπος στή Σάμο. Ἀναπαραστάσεις τῆς τοπικῆς κοινωνίας, 19ος-20ός αἰώνας*, Πρακτικά Συνεδρίου, Ἀθήνα 2003, σ. 41, 43].

[σ. 72, στ. 1]

Ἐνεργητικὰ	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα ἀπὸ περίσσευμα τοῦ ἀπολογισμοῦ ὡς ἄνωθεν	3568	10
Ἀπὸ καθυστερούμενα εἰς τὴν Μονὴν ἐνοίκια ὑπὸ διαφόρων ἐνοικιαστῶν ὡς ὁ περὶ τούτων κατάλογος	37711	20
Ἀπὸ ὀφειλόμενα εἰς τὴν Μονὴν ὑπὸ διαφόρων δάνεια ὡς ὁ ὀνομαστικὸς αὐτῶν κατάλογος	17421	
Ἀπὸ 300 ὀκάδ. Ἔλαιον ὑπάρχον τῆς πωλήσεως	1500	
Ἤτοι ἑξῆντα χιλιάδ. διακόσια καὶ παράδες τριάντα	60200	30

[σ. 73]

Παθητικὰ	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα εἰς ἐκπαιδ. εἰσφορὰ διὰ τὸ 1873 ἔτος	2000	
Εἰς τὸν Γρηγ. Γιαννακίου διὰ τὴν παρακαταθήκην του	7061	20
Περίσσευμα πρὸς ἐξίσωσιν τῶν ἄντικρυ	51139	10
Ἤτοι ἑξῆντα χιλιάδ. διακόσια καὶ παράδες τριάντα	60200	30

[σ. 72-73] Τὴν 10 Ἀπριλίου 1874
ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) Χατζῆ Ἄνθιμος

Ἡ Ἐπιτροπὴ
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριὴλ
Σ. Ἰωσηφίδης
Ἰω. Δ. Πρωτόπαπας

Οἱ Σύμβουλοι
ὁ Χατζῆ Ματθαῖος
ὁ Χατζῆ Διονύσιος
ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ. 74]

Κατάλογος τῶν καθυστερουμένων ἐνοικίων ὑπὸ τῶν ἐνοικιαστῶν τῶν διαφόρων κτημάτων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μ. Παναγίας.

	Γρόσια	Παράδες
Βασίλειος Σταύρου	360	
Σωτήριος Νιανιοῦ	172	
Νικ. Ταμβακολόγος	86	
Δημ. Νικ. Σταύρου	150	
Κωνστ. Σταύρου	250	

Κωνστ. Ζαφειράκης	90	
Κωνστ. Μπεράκης	1382	
Ἀθ. Χαμουτζᾶς	290	
Κωντ. Ν. Μυλωνᾶς	660	
Ἰω. Ν. Μυλωνᾶς	200	
Ἀλ. Κοντογεωργίου	390	
Δημ. Δέσποινας	430	
Μαν. Πυργιώτης	450	
Νικ. Πεῤῥὴς	150	
Ἀν. Κ. Παπᾶ Μανώλη	150	
Γεώργ. Ζαμπέτης	1100	
Δανιὴλ Ζαμπέτης	400	
Μαν. Καψαλίδης	2500	
Μαν. Σαῤῥηγιαννίδης	719	
Γεώργ. Ὀρφανίδης	1539	
Ἰω. Γιαννιτζὸς	299	20
Κυριακὸς Κνήτης	120	
Μαν. Παντελίδης	500	
Παναγ. Παπαγεωργίου	925	
Δημ. Παντελόγλου	1050	
Κωνστ. Στ. Τιμιρτζὴς	750	
Ἀλέξιος Τζέρου	700	
Σταῦρος Ἰω. Χοντροῦ	542	
Γεώργ. Φωτάκης	400	
Μιχ. Παπαγεωργίου	728	
Γεώργ. Μελαχρινὴς	8000	
Δημ. Ταμπακλὴς	100	
Κωνστ. Σταύρου	100	
Θεόφ. Στεφανίδης	1060	
	26742	20
[σ. 74, στ. 2] Μεταφορὰ τῶν ἄντικρυ	26742	20
Ἀλ. Σ. Ἀλέξη	2943	
Κωνστ. Κοντακιώτης	6000	
Μαν. Χατζηγεωργίου	60	
Ἰω. Ν. Ἀγαθῆς	156	
Δημ. Φρασάριος	300	
Σταῦρος Λάντρου	300	
Λεωνίδας Κυδωνιεὺς	800	
Κλεομ. Γ. Ὀρφανίδου	410	
	37711	20

Κατάλογος τῶν δι᾽ ὁμολόγων εἰς τὴν
Μονὴν ὀφειλομένων δανείων

Ἰω. Παπουτζὴς ἐκ Χώρας	90	
Χριστ. Περρὴς ἐκ Κοκκαρίου	450	
Λεωνίδας Κυδωνιεὺς	5150	
Ἀλ. Σ. Ἀλέξη	8040	
Μαν. Ῥούσσου	3131	
Δημ. Κνήτης	560	
	17421	
Ποσό τῶν ἐνοικίων	37711	20
	55132	20
Τοῦ περισσεύματος	3568	10
Τοῦ ἐλαίου τῆς πωλήσεως	1500	
	60200	30

Τὴν 10ην Ἀπριλίου 1874 ἐν Λιμένι Βαθέος

Ὁ Ἡγούμενος
(ὑπ.) Χατζή Ἄνθιμος

Οἱ Σύμβουλοι
ὁ Χατζή Ματθαῖος
Χατζὴ Διονύσιος

ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ. 75] Σήμερον τὴν δεκάτην τρίτην Μαρτίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομικοστοῦ πέμπτου ἔτους, ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου, συνελθοῦσα ἐν τῷ Γραφείῳ της, ἡ ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἐπιτροπὴ, ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν της τὰ προσαχθέντα κατάστιχα, τῶν τε ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μεγάλης Παναγίας, ὑπογεγραμμένα ἐν τάξει καὶ περιλαμβάνοντα διαχείρισιν, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς α' Μαρτίου 1874 καὶ λήγουσαν περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου ἐ. ἔ., ἅτινα ἐξελέγξασα κατὰ κονδύλιον ἐνώπιον τοῦ Ἡγουμένου, τῶν παρ' αὐτῷ Συμβούλων καὶ τοῦ ταμία τῆς Μονῆς, συνέταξεν εἰς διπλοῦν τὸν περιληπτικόν ἀπολογισμόν καθ' ὅν τὰ μὲν ἔσοδα ἀναβαίνουσιν εἰς Γρόσια 41594, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς Γρόσια 43428 ἤτοι μὲ ἔλλειμμα Γροσίων 1834. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τοῖς εξόδοις αὐτοῖς ἐμπεριέχεται δαπάνη ἐπισκευῆς Γρ. 11920,20/40 καὶ ἀπότισις χρέους Γρ. 5900, τὸ ὅλον Γρ. 17870,20/40.

Συγχρόνως κατέστρωσε καὶ τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς Μονῆς, ἐξ ἧς ἐξάγωνται ὅτι αὕτη ἔχει ἐνεργητικὰ μὲν Γρ. 51876,20/40, παθητικὰ δὲ Γρόσια 8895,20/40,

ἤτοι μὲ περίσσευμα Γροσίων 42981.

Συνετάχθη ἡ παροῦσα πράξις, ἥτις κατεχωρίσθη ἐν πρωτοτύπῳ ἐν τῷδε τῷ κώδικι τῆς Μονῆς, μετὰ τοῦ ἀπολογισμοῦ, ἀντίγραφα δὲ αὐτῶν ἀπαράλλακτα διεβιβάσθησαν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν Ἡγεμονικὴν Διοίκησιν.

Ὁ Ἡγούμενος

Ἡ Ἐπιτροπὴ
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριὴλ
Ἰω. Χατζῆ Θεοδώρου
Ἰω. Καφετζιδάκης
Σ. Ἰωσηφίδης

Οἱ Σύμβουλοι
ὁ Χατζῆ Ματθαῖος
ὁ Χατζῆ Διονύσιος

ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ. 76-77] Ἀπολογισμὸς τῶν τε ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μ. Παναγίας τοῦ ἔτους 1874, ἐπὶ τῆς Ἡγουμενίας Χατζῆ Ἀνθίμου ἱερομονάχου, ἀρχόμενος ἀπὸ α^{ης} Μαρτίου 1874 καὶ λήγων περὶ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1875.

[σ. 76]

Ἔσοδα	Γρόσια	Παράδες
Ἀποθεματικὸν κεφάλαιον	3568	10
Ἀπὸ ἐνοικιάσεις κτημάτων	32452	30
Ἀπὸ ἐκκλησίαν καὶ ἐλέη	623	
Ἀπὸ πώλησιν προϊόντων	3850	
Ἀπὸ πώλησιν ζώων	350	
Ἀπὸ εἴσπραξιν τόκων	750	
	41594	
Ἔλλειμμα πρὸς ἐξίσωσιν τῶν ἄντικρυ ἐξόδων	1834	
	43428	

[σ. 77]

Ἔξοδα	Γρόσια	Παράδες
Εἰς τροφὴν ἐν γένει	14632	
Εἰς ἐνδυμασίαν	1192	20
Εἰς καλλιέργειαν	1245	
Εἰς ἐκκλησίαν	638	20

Εἰς ἐλεημοσύνας	321	20
Εἰς ἔξοδα ζώων	1432	
Εἰς μισθοδοσίαν γραμμ. καὶ ὑπηρετῶν	2772	10
Εἰς ἐπισκευὰς	11970	20
Εἰς ἐπαιδευτικὴν εἰσφορὰν τοῦ 1873	2250	
Εἰς διάφορα	696	10
Εἰς ἐφημερίδας *Σάμον* καὶ *Πρόοδον*	127	20
Ἀγροφυλακικὰ	100	
Χάλκην Θεολ. Σχολὴν	150	
Εἰς χρέη Γρηγορίου Μαρούσου	5900	
	43428	

[σ. 76-77] Ἐνεστῶσα κατάστασις τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς Μονῆς

[σ. 76, στ. 1]

Ἐνεργητικὰ		
Ἀπὸ Γ. Μελαχροινίδην ὀφειλόμενα ἐνοίκια	Γρόσια	Παράδες
Ἀπὸ Γρηγόριον Λουῒ Μάρκ	8000	
Ἀπὸ Παππᾶ Νικόλαον	1720	
Ἀπὸ Κυριάκον Βέβαν	50	
Ἀπὸ Γ. Ὀρφανίδην	1999	
Ἀπὸ Λ. Κυδωνιέα	800	
Ἀπὸ Κλεομένην Ὀρφανίδην	820	
Ἀπὸ Μ. Παντελίδην	500	
Ἀπὸ Μ. Καψάλην	3400	
Ἀπὸ Ἀν. Κ. Π. Μανώλη	150	
Ἀπὸ Ἀνδρέαν Λαγὸν	150	
Ἀπὸ Σωτήριον Νιανιὸν	80	
Ἀπὸ Ἰω. Γιαννιτζὸν	449	20
Ἀπὸ Λεμον Νάρην	355	
Ἀπὸ Ἀλέξανδρον Κοντογεωργίου	300	
Ἀπὸ Ἀλ. Σ. Ἀλέξη	853	
Ἀπὸ Σταμάτιον Βογιατζὴν	240	
Ἀπὸ Δ. Παντελόγλου	1350	
Ἀπὸ Κ. Σταματίου Δεμερτζὴ	1000	
Ἀπὸ Παναγ. Π. Γεωργίου	1349	
Ἀπὸ Σταμ. Ἰω. Χονδροῦ	400	
Ἀπὸ Γ. Βέην	260	
Ἀπὸ Μ. Πυργιώτην	1500	
Κ. Βεράκην	1362	
Ἀπὸ Ἰω. Μ. Μυλωνᾶ	150	

	23707	20
[σ. 76, στ. 2]		
Δ. Ν. Δέσποινας	120	
Βασίλειον Σταύρου	142	
Κ. Ν. Μυλωνᾶ	980	
Ἀθανάσιον Χαμουζᾶ	640	
Θεμιστ. Στεφανίδην	500	
Δ. Ταμπακλὴν	300	
Γ. Φωτάκην	400	
Μιχαὴλ Π. Γεωργίου	620	
Σταμάτιον Λάνδρον	46	
Κ. Σταύρου	250	
Κυριάκον Κνήτην	120	
Κωνστ. Λάνδρον	100	
Κωνστ. Κοντακιώτην	3000	
Δ. Καραδημητρίου	650	
Ἰω. Γερολύμου	3620	
Ἀναγ. Κνήτην	200	
Ἰω. Παπουτζῆ διʹ ὁμολόγου	90	
Λ. Κυδωνιέα	5150	
Α. Σ. Ἀλέξη	3000	
Μ. Ῥούσσου	3131	
Δ. Κνήτην	560	
Βασιλ. Χατζηφραγκιὰ	900	
	51876	20

[σ.77]

Παθητικὰ	Γρόσια	Παράδες
Ὅσα ἐν ταμίαν Ἱερόθεον τὸ ἔλλειμα τοῦ ἀπολογισμοῦ	1834	
Ὅσα εἰς Γρηγόριον Γιαννακίου διὰ τὴν παρακαταθήκην του	7061	20
	8895	20
Περίσσευμα πρὸς ἐξίσωσιν τῶν ἄντικρυ	42981	
	51876	20

Τὴν 13η Μαρτίου 1875, Λιμὴν Βαθέος Σάμου

Ὁ Ἡγούμενος

Ἡ Ἐπιτροπὴ
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριήλ
Ἰω. Χατζῆ Θεοδώρου
Ἰω. Καφετζιδάκης

Σ. Ἰωσηφίδης
Οἱ Σύμβουλοι
ὁ Χατζῆ Διονύσιος

ὁ Χατζή Ματθαῖος
ὁ ταμίας
Ἱερόθεος Ἱερομόναχος

[σ. 78] Σήμερον τὴν 26 Ἀπριλίου τοῦ 1876, ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου, συνελθοῦσα ἡ ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἐπιτροπὴ ἐν τῷ ἐνταῦθα Γραφείῳ της,, ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν της τὰ προσαχθέντα κατάστιχα, τῶν τε ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱ. Μονῆς τῆς Μ. Παναγίας, ὑπογεγραμμένα ἐν τάξει καὶ περιλαμβάνοντα διαχείρισιν, ἀπὸ τῆς α' Μαρτίου 1875 μέχρι τέλους Φεβρουαρίου 1876, ἅπερ ἐξελέγξασα κατὰ κονδύλιον ἐνώπιον τοῦ Ἡγουμένου, τῶν παρ' αὐτῷ Συμβούλων τῆς Μονῆς, συνέταξε τὸν περιληπτικόν ἀπολογισμόν εἰς διπλοῦν καθ' ὅν τὰ μὲν ἔσοδα ἀναβαίνουσιν εἰς Γρ. 63239,5/40, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς Γρ. 60994,15/40 ἤτοι μὲ περίσσευμα ἐκ Γρ. 2244,10/40, ἥν καὶ ἐν τοῖς εἰρημένοις εξόδοις συμπεριλαμβάνεται δαπάνη ἐπισκευῆς ἐκ Γρ. 8378,30/40 καὶ ἀπότισις παλαιῶν χρεῶν ἐκ Γρ. 8659,10/40 τὸ ὅλον Γρ. 17038.

Ταὐτοχρόνως κατέστρωσε καὶ τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς Μονῆς, καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι αὕτη ἔχει ἐνεργητικὰ μὲν Γρ. 37135,10/40 παθητικὰ δὲ μηδὲν.

Συνετάχθη ἡ παροῦσα πράξις, καὶ κατεχωρίσθη ἐν τῷδε τῷ κώδικι.

Ὁ Ἡγούμενος

Ἡ Ἐπιτροπὴ
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριήλ
Σ. Ἰωσηφίδης
Κ. Λεκάτης

Οἱ Σύμβουλοι

[σ. 79] Ἀπολογισμὸς τῶν τε ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱ. Μονῆς Μ. Παναγίας, ἐπὶ τῆς Ἡγουμενίας Διονυσίου ἱερομονάχου, ἀπὸ τῆς α' Μαρτίου 1875 μέχρι τέλους Φεβρουαρίου 1876.

[σ. 79]

Ἔσοδα			Ἔξοδα		
Ἀπὸ ἐνοικιάσεις κτημάτων	21895		Τὸ πρὸς τὸν ταμίαν ἔλλειμμα	1834	
Ἀπὸ προϊόντα	4656	25	Εἰς τροφήν	14718	15
Ἀπὸ κληροδότημα Χατζὴ Ἀνθίμου	766		Εἰς ἐνδυμασίαν	1678	30
Ἀπὸ ἐκκλησίαν καὶ ἐλέη	874		Εἰς καλλιέργειαν	914	20
Ἀπὸ εἴσπραξιν δανείων καὶ τόκων	5250		Εἰς ἐπισκευὴν	8378	30

	32941	25	Εἰς ἔξοδα ζώων	2073	35
Ἀπὸ τὸν Σ. Ἰωσηφίδην Ταμίαν ἐκ τῶν παρ' αὐτοῦ εἰσπραχθέντων	12461	20	Εἰς ἐλεημοσύνας	637	30
	45403	5	Εἰς μισθοὺς	1450	
Ὅσα εἰσπράχθησαν ἐξ ἐνοικίων, δανείων κλπ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου ταμίου	17836		Εἰς ἐκκλησίαν	1117	
	63239	5	Εἰς διάφορα	837	25
			Εἰς ἐτήσιον Μ. Ἐκκλησίας	100	
			Φόρον δήμου καὶ οἰκοδομῶν	300	
			Εἰς ἔξοδα κηδείας Χατζῆ Ἀνθίμου	133	
			Εἰς χρέη παλαιὰ	8659	10
			Εἰς ἐτήσιον Θεολ. Σχολῆς	150	
			Εἰς ἀγορὰν βιβλίων	123	
				43105	35
			Ὅσα ἐπληρώθησαν ὑπὸ τοῦ Σ. Ιωσιφίδου ἐκτὸς τῶν μετρηθέντων τῷ ἡγουμένῳ ὡς ἄντικρυ εἰς μισθόν Γραμμ. Μ. Ἀργυροῦ 640		
			“ “ “ Μηνᾶν Σέτρον 400		
			Ἐκπ. Εἰσφορὰν 77&75 4000		
			Γ. Ἀνδρουλὴν ἐνδυμασίαν 360		
			Ἔξοδον συναλλαγματικοῦ Κυδωνιέως 8		
			Ἱερατικὴν Σχολὴν 12000		
			Ἀγώγια διὰ τὴν μετάβασίν του εἰς τὴν Μνοὴν πρὸς ἀπογραφὴν ἐπὶ περιουσίαν Χατζῆ Ἀνθίμου 80		
			Εἰς διαφόρους χρέη Χατζὴ Ἀνθίμου 400,20/40	17888	20
			Περίσσευμα πρὸς ἐξίσωσιν	2244	30
	63239	5		63239	5

[σ. 80] Ἐνεστῶσα κατάστασις τοῦ ἐνεργητικοῦ τῆς Μονῆς

Ἀπὸ κληρονόμους Μελαχροινίδου	5160	μεταφορὰ	26460	20

Ἀναγ. Κ. Π. Μανώλη	150	
Κ. Σ. Δεμερτζῆ	345	
Κ. Βεράκην	200	
Κ. Ν. Μυλωνᾶ	660	
Ἀθανάσιον Χαμουτζᾶ	490	
Θ. Στεφανίδην	960	
Μ. Σταύρου	250	
Κυριάκον Κνήτην	120	
Δ. Καραδημητρίου	650	
Ἰω. Γερόλυμον	8500	
Ἰδίου παλαιὰ	300	
Ἰωάννην Παπουτζῆ	90	
Μ. Ῥοῦσσον δι᾽ ὁμολόγου	3131	
Δ.Κνήτην "	560	
Κ.Βλιάμον "	155	
Βασίλειον Σταύρου "	90	
Κ.Ζαφειράκην "	170	
Σωτήριον Νιανιὸν	180	
Γ. Καρπέτζον	180	
Ἰω. Ταμπακολόγον	140	
Ἰω. Κακαγιάννην	120	
Π. Κυπραῖον	120	
Δ. Μαυρῖκον	50	
Γ. Σίρμον	1747	
Μ. Καψάλην	900	
Μ. Σαρριανίδην	392	20
Μ. Παντελίδην	500	
Ἀνδρ. Λαγὸν	150	
	26460	20

Ἀπὸ Σταμ. Βογιατζὴν	244	
Ἀπὸ Παναγ. Π. Γεωργίου	690	
Ἀπὸ Νικόλ. Π. Ἀδὰμ	1700	
Ἀπὸ Σταμ. Ι. Χονδροῦ	400	
Ἀπὸ Δ. Παντελόγλου	300	
Ἀπὸ Κληρονόμους Ι. Τσίρου	300	
Ἀπὸ Γ. Βέην	260	
Ἀπὸ Κ. Βουδούρην	80	
Ἀπὸ Κ. Μακρῆ	100	
Ἀπὸ Ἰω. Νιότην	65	
Ἀπὸ Μιχ. Π. Γεωργίου	620	
Ἀπὸ Γεωργαντᾶς Γιαννικάκης	100	
Ἀπὸ Μιχ. Χατζηγεωργίου	60	
Ἀπὸ Λανδράκιδην	200	
Ἀπὸ Ἰωάννην Ν. Ἀγαθῆς	120	
Ἀπὸ Γεωργάκενας	60	
Ἀπὸ Δ. Ζαμπακλὴν	100	
Ἀπὸ Γρ. Λουῒ Μάρκ	1720	
Ἀπὸ Ἐλευθ. Διακονικολάου	930	
Ἀπὸ Π. Ἰω. Κατζούλην	40	
Ἀπὸ Ἰω. Π. Μανώλην	120	
Ἀπὸ Ν. Γεωργάκενας	120	
Ἀπὸ Γ. Καραγιαννίδην	105	
	34890	20
Περίσσευμα ἀπολογισμοῦ	2244	30
	37135	10

Λιμὴν Βαθέος Σάμου
26 Ἀπριλίου 1876

Ὁ Ἡγούμενος

Ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Μονῶν
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριὴλ
Σ. Ἰωσηφίδης

Π. Λεκάκης

Οἱ Σύμβουλοι

[σ. 81]Σήμερον τῇ 22 Φεβρουαρίου τοῦ 1877, ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου, συνελθοῦσα ἡ ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἐπιτροπὴ ἐν τῷ ἐνταῦθα Γραφείῳ της, ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν της τὰ προσαχθέντα κατάστιχα ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱ. Μονῆς τῆς Μεγάλης Παναγίας, ὑπογεγραμμένα ἐν τάξει καὶ περιλαμβάνοντα διαχείρισιν, ἀπὸ τῆς α' Μαρτίου 1876 μέχρι τέλους Φεβρουαρίου 1877, ἅπερ ἐξελέγξασα κατὰ κονδύλιον ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Ἡγουμένου καὶ τῶν Συμβούλων τῆς Μονῆς, συνέταξε τὸν περιληπτικόν ἀπολογισμόν εἰς διπλοῦν ἐν ᾧ συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ ἑξάμηνος διαχείρισις τοῦ ταμίου τῆς ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἐπιτροπῆς, καθ' ὅν τὰ ἐτήσια ἔσοδα ἀναβαίνουσιν εἰς Γρ. 40183,35/40, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς Γρ. 38463,15/40 συμπεριλαμβονομένων ἐν αὐτοῖς Γρ. 8066 δαπανηθέντων δι' ἐπισκευὴς.

Ἐκ τῆς ἀνακεφαλαιώσεως δὲ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων δηλοῦται ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου γενόμενα ἔξοδα ὑπερτεροῦσι τὰ ἔσοδα κατὰ Γρ. 2138,30/40 τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ ταμίου τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Μονῶν ἐξοδευθέντων εἰσὶν ὀλιγώτερα τῶν παρ' αὐτοῦ εἰσπραχθέντων κατὰ Γρόσια 3859,1/4.

Ταὐτοχρόνως κατέστρωσε καὶ τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς Μονῆς, καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι αὕτη ἔχει ἐνεργητικὸν μὲν Γρ. 53733 παθητικὰ δὲ Γρ. 6228,30/40 ἤτοι περίσσευμα ἐκ Γρ. 47504,20/40.

Συνετάχθη ἡ παροῦσα πράξις, καὶ κατεχωρίσθη ἐν τῷδε τῷ κώδικι τῆς Μονῆς σὺν τῷ ἀπολογισμῷ.

Ὁ Ἡγούμενος

Ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Μονῶν
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριήλ
Σ. Ἰωσηφίδης
Π. Λεκάτης
....

Οἱ Σύμβουλοι

[σ. 82] Ἀπολογισμὸς τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱ. Μονῆς Μ. Παναγίας, ἐπὶ Ἡγουμενίας Χατζὴ Διονυσίου ἱερομονάχου, ἀπὸ τῆς α' Μαρτίου 1876 μέχρι Φεβρουαρίου 1877.

Ἔσοδα			Ἔξοδα		
Ἀποθεματικὸν περυσινὸν κεφαλ.	2244	30	Εἰς τροφήν	11675	5
Ἀπὸ ἐνοικιάσεις κτημάτων	14224	10	Εἰς ἐνδυμασίαν	1861	30
Ἀπὸ προϊόντα	1483	20	Εἰς καλλιέργειαν	1181	30

Ἀπὸ ἐκκλησίαν	672	20	Εἰς ἐπισκευὴν	8066	25
Ἀπὸ παλαιὰ καθυστεροῦντα	443	35	Εἰς ἔξοδα ζώων	1371	30
	19068	35	Εἰς ἐλεημοσύνην	347	5
Ὅσα ἀπὸ τὸν ταμίαν τῆς Ἐπιτροπῆς	7800		Εἰς μισθοὺς Γραμμ. Ἐπιτροπῆς κλπ.	2753	20
	26868	35	Εἰς ἔξοδα ἐκκλησίας	894	20
			Εἰς διάφορα	593	10
Ὅσα εἰσέπραξεν εἰρημένος ταμίας ἐκτὸς τῶν μετρηθέντων ὡς ἀνωτέρῳ τῷ Ἡγουμένῳ	13315		Εἰς ἐτήσιον Μ. Ἐκκλησίας	100	
	40183	35	Εἰς χρέη διάφορα	162	10
				29007	25
			Ὅσα ἐπληρώθησαν ὑπὸ τοῦ ταμίου εἰς τὴν Ἱερ. Σχολὴν ἀπέναντι τοῦ Β' ἔτος(43)	7200	
			Μισθοὺς Γραμμ. Ἐπιτροπῆς κλπ.	1381	20
			Δήμαρχον Χώρας ἀγροφυλ. καὶ οἰκοδομῶν	210	
			Καραγιάννην ἀξίαν 3 κλειδίων μύλου	100	
			Θεολ. Σχολὴν Χάλκης	150	
			Ἐτήσιον Μ. Ἐκκλησίας	100	

---

43. Ἡ ἀναφορά γίνεται στό Ἱεροδιδασκαλεῖο τῆς Πάτμου, πού ἀργότερα μάλιστα ἐγκαταστάθηκε στή Σάμο [βλ. Λ. Σκούρα, «Τό Ἱεροδιδασκαλεῖο Σάμου «Ἀνατολή» (1906-1914) : Μία ἐνδιαφέρουσα περίπτωση μή κρατικῆς ἐκπαίδευσης στίς ἀρχές τοῦ 20ού αἰώνα», *Ἐπιθεώρηση Ἐπιστημονικῶν καί Ἐκπαιδευτικῶν Θεμάτων τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου* 3 (2000), σ. 152-190, ὅπου καί ὅλη ἡ σχετική παλαιότερη βιβλιογραφία. Ἐπίσης βλ. Π. Διακογιάννης, Ἡ παιδεία στή Σάμο ἀπό τήν τουρκοκρατία μέχρι σήμερα, Ἀθήνα χ.χρ., σ. 223. Σχετικά μέ τήν πρακτική παρομοίων δωρεῶν σέ ἐκπαιδευτικά ἱδρύματα τῆς ἐποχῆς βλ. Λ. Σκούρα, «Διδασκαλεῖο Ἀρρένων Σάμου (1914-1927). Ἡ ἱστορία καί τό ἔργο τοῦ πρώτου κρατικοῦ Διδασκαλείου τοῦ Αἰγαίου», *Σαμιακές Μελέτες* 5 (2001-2002). *Δέκα χρονια δραστηριότητας τοῦ Πνευματικοῦ Ἱδρυματος Σάμου «Νικόλαος Δημητρίου»*, σ. 161-164]. Τό Ἱεροδιδασκαλεῖο ἐπισης ἐξέδιδε σημαντικό περιοδικό σύγγραμμα [βλ. Σόφ. Μπαλτᾶ, «Ἑλληνικά παιδαγωγικά περιοδικά στή νησιωτική περιφέρεια κατά τήν πρώτη τριακονταετία τοῦ 20ού αἰώνα: τά περιοδικά της Κρήτης καί τῆς Σάμου», στό Ἀστ. Ἀργυρίου (ἐπιμ.), *Πρακτικά Β' Εὐρωπαϊκοῦ Συνεδρίου Νεοελληνικῶν Σπουδῶν «Ἡ Ἑλλαδα τῶν νησιων ἀπο τή Φραγκοκρατία ὡς σήμερα»* 2, Ἀθήνα 2004, σ. 549-557, καί κυρίως σ. 562].

			Σπύρον Σκλάβον	168	20
			Χ. Μ. Χριστοδουλίδην	32	10
			Γεράσιμον Σκλάβον	113	20
	40183	35		38463	15

Ἀνακεφαλαίωσις ἐσόδων καὶ ἐξόδων

Ὅσα εἰσέπραξεν ὁ Ἡγουμένος ὡς ἀνωτέρω	26868	35	Ὅσα ἐξόδευσεν ὡς ἄνωθι	29007	25
Ἔλλειμμα	2138	30			
	29007	25			

Ὅσα εἰσέπραξεν ὁ ταμίας	13315		Ὅσα ἐπλήρωσεν ἐκ τῶν ἄντικρυ	9455	30
			Περίσσευμα εἰς χεῖρας του	3859	10
				13315	

[σ. 83] Ἐνεστῶσα κατάστασις τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ τῆς Μονῆς

Ἐνεργητικὰ			Παθητικὰ		
Τὸ εἰς χεῖρας τοῦ ταμίου περίσσευμα	3859	10	Τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἀπολογισμοῦ	2138	30
Ἀπὸ Ἀναγ. Κ. Π. Μανώλη	150		Ἐκπαιδ. εἰσφορὰν 76	2000	
Ἀπὸ Κ. Βερήκην	1200		Ἱερατ. Σχολὴν εἰς ἐξ. τοῦ Β' σχολ. ἔτους λήγοντος τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 77	2040	
Ἀπὸ Κ. Ν. Μυλωνᾶ	460		Ἐφημερίδα *Σάμον* μέχρι Σεπτέμβριον 76	50	
Ἀπὸ Ἀθ. Χαμουζᾶ	890				
Ἀπὸ Δ. Στεφανίδην	1440				
Ἀπὸ Κ. Σταύρου	250				
Ἀπὸ Θ. Καραδημητρίου	650				
Ἀπὸ Ἰω. Γερόλυμον	13300				
Ἀπὸ Ἰω. Παπουτζὴν	90				
Ἀπὸ Κ. Βλάμον κληρονόμοι	232				
Ἀπὸ Βασίλειον Σταύρου	90				
Ἀπὸ Σωτήριον Νιανιὸν	180				
Ἀπὸ Γ. Σύρμον	2375				
Ἀπὸ Μανουὴλ Καψάλην	900				
Ἀπὸ Μ. Σαρριαννίδην	785				

Ἀπὸ Μ. Παντελίδην	500				
Ἀπὸ Ἀνδρ. Λαγὸν	90				
Ἀπὸ Παναγιώτην Παπαγεωργίου	1169				
Ἀπὸ Ν. Π. Ἀδὰμ	1700				
Ἀπὸ Σταμ. Ἰ. Χονδροῦ	400				
Ἀπὸ Δ. Παντελόγλου	445				
Ἀπὸ κληρονόμοι Τζέρου	600				
Ἀπὸ Γ. Βέην	260				
Ἀπὸ Ἰω. Νιότην	65				
Ἀπὸ Μ. Χ. Π. Γεωργίου	620				
Ἀπὸ Ν. Γεωργάκενας(44)	140				
	32840	10			
Ἀπὸ Γ. Λουΐ Μάρκ	2915				
Ἀπὸ Ἐλ. Διακονικολάου	410				
Ἀπὸ Μ. Μανολιάδην	250				
Ἀπὸ Κλεομένην Ὀρφανίδην	410				
Ἀπὸ κληρονόμους Ὀρφανίδου	315				
Ἀπὸ Ἰωάννην Γιαννιτζὸν	150				
Ἀπὸ Βασίλειον Νιότην	10				
	37300	10		6228	30

[σ. 84]

Μεταφορὰ ἐνεργητικοῦ	37300	10	Μεταφορὰ παθητικοῦ	6228	30
Ἀλέξιον Κοντογεωργίου	210				
Δ. Πέτρου	1425				
Ν. Ῥοδίτην	100				
Δῆμον Νάρην	350				
Γ. Καλαϊτζὴν	120				
Ἀναγ. Κνήτην	200				
Λεωνίδα Κυδωνιέα	800				
Κλεομένην Ὀρφανίδην	140				
Γ. Τηνιακὸν	40				

44. Πρόκειται γιά μητρωνυμικό ἐπώνυμο, ἀπό αὐτά πού εἶναι συχνά στό ὀνοματολογικό ὑλικό τῆς Σάμου [βλ. Μ. Γ. Βαρβούνης, «Ἡ γυναίκα στήν παραδοσιακή σαμιακή κοινωνία», *Πρακτικά του Συνεδρίου «Ο Γ. Κλεάνθης καί ἡ ἐποχή του»*. Σάμος 1991, σ. 215-224. Ὁ ἴδιος, «Ὀνοματολογικό ὑλικό τοῦ 19ου αἰώνα ἀπό τό χωριό Βαθύ της Σάμου», *Παρνασσός* 37 (1995), σ. 31-50, ὅπου καί ἡ παλαιότερη σαμιακή βιβλιογραφία γύρω ἀπό τό ζήτημα αὐτό].

Ἀχιλέα Νιανὸν	60				
Μ. Ῥιγούλην	60				
Γ. Ἀρχοντιᾶς	40				
Δ. Ριγούλην	22				
Γ. Πασκενόην	375				
Μ. Ῥοῦσσον δι' ὁμολόγου	3131				
Δ. Κνήτην	360				
3000 ὀκαδ. ἔλαιον πρὸς πώλησιν	9000		Περίσσευμα πρὸς ἐξίσωσιν	47504	20
	53733	10		53733	10

Ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου
τῇ 22 Φεβρουαρίου 1877

Ὁ Ἡγούμενος — Ἡ ἐπὶ τῶν Μονῶν Ἐπιτροπὴ
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριὴλ
Π. Λεκάτης[45]
Σ. Φωτιάδης[46]

Οἱ Σύμβουλοι

[σ. 89] Σήμερον τῇ δεκάτην τρίτην Ἀπριλίου τοῦ 1879 ἔτους, ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου, συνελθοῦσα ἡ ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῷ Γραφείῳ της, ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν της τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μεγάλης Παναγίας προσαχθὲν κατάστιχον, ἐσόδων καὶ ἐξόδων αὐτῆς, ὑπογεγραμμένα ἐν τάξει καὶ περιλαμβάνον διαχείρισιν, ἀπὸ τῆς α' Μαρτίου 1878 μέχρι τέλους Φεβρουαρίου 1879, ἅπερ ἐξελέγξασα κατὰ κονδύλιον ἐνώπιον τοῦ εἰρημένου Ἡγουμένου καὶ τῶν παρ' αὐτῷ Συμβούλων, συνέταξε τὸν περιληπτικόν ἀπολογισμόν εἰς διπλοῦν καθ' ὅν τὰ μὲν ἔξοδα ἀνέρχονται εἰς Γρ. 54275,35/40, τὰ δὲ ἔσοδα εἰς Γρ. 53464,30/40 ἤτοι μὲ ἔλλειμα Γρ. 863,15/40.

Ταὐτοχρόνως κατέστρωσε καὶ τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς Μονῆς, καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι αὕτη ἔχει ἐνεργητικὸν μὲν Γρ. 57524,30/40 παθητικὸν δὲ Γρ. 14919,25/40

---

45. Ὁ Πελοπίδας Λεκάτης ὑπῆρξε ἐπιφανές στέλεχος τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς Ἡγεμονίας τῆς Σάμου, ἔχοντας χρηματίσει πρόεδρος τῆς Γενικῆς τῶν Σαμίων Συνελεύσεως τό 1878 καί Βουλευτής τήν περίοδο 1895-1896 [Ἰω. Βακιρτζῆς, *Ἱστορία τῆς Ἡγεμονίας τῆς Σάμου* … ὅ.π., σ. 296, 319, 366, 371, 373-375, 380, 384, 386, 391, 394, 396, 419, 421, 445, 451, 454, 485, 599, 603, 606].

46. Πρόκειται γιά τόν Διευθυντή τοῦ Ἡγεμονικοῦ Διοικητικοῦ Γραφείου στά χρόνια του Ἡγεμόνα Παύλου Μουσούρου [Ἰω. Βακιρτζῆς, *Ἱστορία τῆς Ἡγεμονίας τῆς Σάμου* … ὅ.π., σ. 331].

ἤτοι περίσσευμα Γρ. 42914,30/40.

Συνετάχθη ἡ παροῦσα εἰς διπλοῦν καὶ ὑπεγράφη προσηκόντως.

Ὁ Ἡγούμενος Ἡ ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἐπιτροπὴ
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριήλ
Π. Λεκάτης
Σ. Φωτιάδης

Οἱ Σύμβουλοι

[σ. 90-91] Ἀπολογισμὸς ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μ. Παναγίας, ἀπὸ τῆς α΄ Μαρτίου 1878 μέχρι τέλους Φεβρουαρίου 79, ἡγουμενεύοντος Χατζὴ Διονυσίου ἱερομονάχου([47]).

[σ. 90]

Ἔσοδα	Γρόσια	Παράδες
Ἀπὸ ἐνοικιάσεις κτημάτων εἰσπραχθέντων ὑπὸ τοῦ Ἡγουμ.		
ὡς τὸ βιβλίον του	320	
Ἀπὸ ἀντίτιμον προϊόντων	11397	30
Ἀπὸ εἰσοδήματα τῆς Ἐκκλησίας " " "	559	20
Ἀπὸ ἀξίαν ἑνὸς ζώου πωληθέντος	150	
Ἀπὸ δάνειον εἰς βάρος τῆς Μονῆς	11900	
	24327	10
Ἀπὸ τὸν ταμίαν τῶν Μονῶν Σ. Φωτιάδην ὡς τὸ βιβλίον καὶ αἱ ἀποδείξεις τοῦ Ἡγουμένου συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου αὐτοῦ μὴ ἀναγνωριζομένων Γρ. 1180 τῶν λοιπῶν τῆς ἐκ Γρ. 2630, ἀποδείξεως τοῦ 1450 μὴ καταχωρισθέντων μὲν 26 τὸ βιβλίον του ἐπιβαρυνόντων ὅμως τὸν ἴδιον Ἡγούμενον ἀναγνωρίσαντα ταῦτα κατὰ τὴν λογοδοσίαν	11300	
[Σύνολο]	35627	10
Ὅσα εἰσέπρεξεν ὁ ταμίας Σ. Φωτιάδης μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν ὡς ἄνω τῷ Ἡγουμένῳ δοθέντων Γρ. 11300, σὺν τῷ περισυνῷ πλεονάσματι 8037,20/40		

47. Πρόκειται γιά τόν ἡγούμενο τῆς μονῆς ἱερομόναχο Διονύσιο, γιά τόν ὁποῖο ὁ Μητροπολίτης Σιδηροκάστρου Ἰωάννης γράφει ὅτι ἀνέλαβε τήν ἡγουμενία τό 1856, κάτι πού ὡστόσο δέν συμφωνεῖ μέ τά δεδομένα τοῦ κώδικα πού ἐδῶ ἐκδίδουμε [Μητροπολίτης Σιδηροκάστρου Ἰωάννης, *Ἡ Ἐκκλησία τῆς Σάμου* ... ὅ.π., σ. 172 ἀρ. 15].

Ὅσα διὰ διπλοτύπων μὴ καταχωρισθέντων ἐν τῷ βιβλίῳ 7730			
Ὅσα ἐξ ἰδιοχείρων ἀποδείξεων	2070	17837	20
	[Σύνολο]	53464	30
Γενικὸν ἔλλειμμα πρὸς ἐξίσωσιν		813	15
		54278	05

[σ. 91]

Ἔξοδα			Γρόσια	Παράδες
Τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἀπολογισμοῦ τοῦ 1877 ἔτους			1253	20
Ἔξοδα τροφῆς			20846	
Ἐνδυμασίας			2012	35
Ἐλεημοσύνης			278	30
Καλλιέργειας			4608	10
Ὑπηρετικῶν μισθῶν			1098	10
Διάφορα			536	
Ἐπισκευῆς			4039	30
Ἐκκλησίας			932	20
Ζώων			1476	35
Ἀγορὰς προβάτων			2900	
Ἐξόφλησιν χρέους			630	
			40612	30
Ὅσα ἐξόδευσεν ὁ ταμίας Σ. Φωτιάδης ὡς τὸ βιβλίον καὶ ἀποδείξεις				
Εἰς τρόφιμα καὶ λοιπὰ	3419			
Σχολικὴν συνδρομὴν	1505			
Εἰς Ἱερατικὴν Σχολὴν	3200			
Εἰς ὁμοίαν μὴ καταχωρισμένη	2041	30		
Εἰς ἑξάμηνον ἐνοίκον καὶ κλητῆρος	106	20		
Εἰς ὁμοίαν μισθ. Γραμμ. καὶ ταμίου	875			
Εἰς χρέος τῆς Μονῆς	1207	10		
Εἰς ἀναλογίαν ἐξόδων βιβλίον	15			
Εἰς συνδρομὴν Μ. Ἐκκλησίας καὶ Θεολογικῆς Σχολῆς	275			
Εἰς ἐξόφλησιν μισθ. Γραμματέως καὶ ταμίου μέχρι 23 Μαρτίου 79	1020	35	13665	15
			54278	05

[σ. 90-91]

Ἀνακεφαλαίωσις

Ὅσα εἰσέπραξεν ὁ Ἡγουμένος ὡς ἀνωτέρῳ	35627	10	Ὅσα ἐξόδευσεν ὁ Ἡγουμένος	40612	30
Ἔλλειμμα ὑπὲρ τοῦ ἡγουμένου	4985	20			
			Ὅσα ἐξώδευσε ὁ ταμίας	13665	15
			Ὅσα πρὸς ἐξίσωσιν ὀφείλει	4172	5
Ὅσα εἰσέπραξεν ὁ ταμίας	17837	20		17837	20

[σ. 92-93] Κατάστασις τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μεγάλης Παναγίας

[σ. 92]

Ἀ. Κνήτης	200	μεταφορὰ	13771
Γ. Σύρμου	2750	Κ. Βεράκης	595
Μ. Καψάλης	826	Ἀχιλεὺς Νιανὸς	60
Κυριάκος Κνήτης	120	Ἰωάννης Γερολίμου	7500
Κλεομένης Ὀρφανίδης καὶ λοιποὶ	1167	Δ. Καραδημητρίου	1000
Κληρονόμοι Ὀρφανίδου	729	Ν. Γεωργάκενας	260
Παναγιώτης Παπᾶ Γεωργίου	399	Ν. Ἀρχοντιᾶς	80
Μ. Παντελίδης	500	Δ. Ταμπακλῆς	200
Δ. Γ. Ἀγγελάκης	1100	Γ. Λουΐ Μάρκ	5305
Ἀ. Παπᾶ Ἀδὰμ	700	Ἑλ. Παπανικολάου	1195
Σταμ. Χονδροῦ	580		29966
Δ. Ἰω. Παντελόγλου	300		
Κληρονόμοι Ἰω. Τζέρου	380	Ἀπὸ Μ. Ῥοῦσσον δι' ὁμολόγου 3131	
Γ. Βέης μέχρι Μάρτιο 75	260	Ἀπὸ Δ. Κνήτην 360	3491
Κ. Σ. Δεμερτζῆς	250	Περίσσευμα τοῦ ἀπολογισμοῦ	4172
Κυρ. Χίον	60	Ἀπὸ πέντε χιλιάδας ὀκάδες ἐλαίου πρὸς 4 Γρ. τὴν ὀκάν	20000
Ἀ. Καπουράλος	130		57629
Ἀλ. καὶ Γ. Καλαϊτζῆς	120		

Μιχαὴλ Παπᾶ Γεωργίου	20
Κ. Μανωλάρας	90
Ἰωάννης Μανωλάρας	90
Μιχαὴλ Παπᾶ Γεωργίου	20
Βασίλειος Νιώτης	315
Κληρονόμοι Δ. Ν.	
Δέσποινας	72
Ἀθανάσιος Χαμουζᾶς	453
Ἰω. Δ. Νιώτης	280
Κληρονόμοι Κ. Βλιάμου	388
Θεμ. Δ. Στεφανίδης	620
Δῆμος Νάρης	280
Σωτήριος Νιανιὸς	150
Ν. Ταμβακολόγος	400
Μ. Ῥηγούλης	22
	13771

[σ. 93]

	Γρόσια	Παράδες	Γρόσια	Παράδες
Τὸ ἔλλειμα τοῦ ἀπολογισμοῦ	813	15		
Εἰς ἐκπαιδευτικὴν εἰσφορὰν	2000			
Εἰς συνδρομὴν ἐφημερίδος	100			
Εἰς ἐξόφλησιν ἐξάμηνου ἐνοικίου	106	20		
καὶ ἀμοιβὴν κλητῆρος			3019	35
χρέη				
Εἰς τὸν Ἡγούμενον χρέος	2000			
Εἰς τὸν Ἀνωγνώστην παπᾶ Ἀδὰμ	3000			
Εἰς τὸν Ν. Μ. Νικολαΐδην	5000			
Εἰς τὸν Ἱερόθεον [.......] καὶ τοῦτο εἰς	1900[α]			
τὸν Ἡγούμενον			11900	
			14919	35
Περίσσευμα πρὸς ἐξίσωσιν			42709	5
			57629	00

[σ. 92-93] Ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου τῇ 13 Ἀπριλίου 1879

Ὁ Ἡγούμενος

ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἐπιτροπὴ
ὁ Πρόεδρος, ὁ Σάμου Γαβριὴλ
Π. Λεκάτης
Σ. Φωτιάδης

Οἱ Σύμβουλοι

α. Τὰ [.........] τὸ ἀνωτέρω κονδύλιον τῶν Γρ. 1900 χρέος πρὸς τὸν

Ἱερόθεον εἶναι τόσον ἐκ Γροσίων 2900.

[σ. 100-101] Διαχείρισις Ἰσιδώρου, Ἡγουμένου Μονῆς Μεγ. Παναγίας ἀπὸ 10 Ἰουνίου 1880 μέχρι τέλους Δεκεμβρίου ἰδίου ἔτους

Ἔσοδα	Γρόσια	Παρ.	Γρόσια	Παράδες
Ἀπὸ Μιχ. Νικολαΐδην δάνειον			9000	
Ἀπὸ Νικολ. Σταματιάδην[48] ὁμ.			6600	
Ἀπὸ πώλησιν ἀγελάδος			304	
Ἀπὸ Χαρίδημον Βεράκην ἀρραβῶνα σταφίδος			550	
Ἀπὸ ἴδιον ἀπέναντι σταφίδος			3360	
Ἀπὸ εἰσπράξεις ἐκκλησίας			300	
			14114	
Τὰ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 15 ἐντάλματος τῆς 15 Σεπτεμβρίου ληφθέντα παρὰ τοῦ Γεν. Ταμία διὰ τὸν δικηγόρον Μ. Γεωργιάδην	110			
Ὁμοίως ἀριθ. 16 τῆς 15 Ὀκτωβρίου πρὸς ἐξόφλησιν ὁμολόγου Ν. Σταματιάδου, κεφάλαιον Γρ. 6600, τόκους 210	6810			
Ὁμοίως ἀριθμ. 17 τῆς 26 Νοεμβρίου μετρητὰ	5000			
Ὁμοίως ἀριθμ. 21 τῆς 18 Δεκεμβρίου μετρητὰ	10000			
Ὁμοίως ἀριθμ. 23 τῆς 24 Δεκεμβρίου μετρητὰ	3101	20	25021	20
			39135	20

---

48. Ὁ Νικόλαος Σταματιάδης, ἀδελφός του ἱστορικοῦ της Σάμου Ἐπαμεινώνδα Σταματιάδη, ὑπῆρξε σημαντική μορφή ἱστορικοὺ καί λογίου τῆς ἡγεμονικῆς Σάμου [βλ. σχετικά Μ. Γ. Βαρβούνης, «Ὁ Νικόλαος Σταματιάδης καί ἡ τοπική σαμιακή ἱστοριογραφία», *Πρακτικά ΙΗ' Πανελληνίου Ἱστορικοῦ Συνεδρίου.Θεσσαλονίκη* 1998, σ. 229-236. Ὁ ἴδιος, «Ἡ οἰκογένεια καί ὁ ἐμπορικός οἶκος Σταματιάδη: Μεταξύ Κωνσταντινουπόλεως καί Σάμου», στόν τόμο Ι. Ν. Παπαμιχαλάκης – Μ. Γ. Βαρβούνης (ἐκδ.), *Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί ἡ Οἰκονομία τοῦ Γένους. Εἰσηγήσεις Ἐπιστημονικῆς Διημερίδας (Ἀθήνα, 16-17 Ὀκτωβρίου 2006)*, Ἀθήνα 2007, σ. 217-227] ἔδωσε δέ καί σημαντικό μεταφραστικό ἔργο [βλ. καί Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου, «Ναπολέων Βαλλῆεν ἤ Βαλλιέν: ἕνας θεατρικός συγγραφέας μεταξύ Κέρκυρας καί Σάμου στό μεταίχμιο δυό αἰώνων (19ου-20ού αἰώνα)», στό Ἀστ. Ἀργυρίου (ἐπιμ.), *Πρακτικά Β' Εὐρωπαϊκοῦ Συνεδρίου Νεοελληνικῶν Σπουδῶν «Ἡ Ἑλλάδα τῶν νησιῶν ἀπό τή Φραγκοκρατία ὡς σήμερα»* 1, Ἀθήνα 2004, σ. 175-293, μέ ἀναλυτικά βιβλιογραφικά στοιχεῖα].

Ἐν τῇ Μονῇ Μεγ. Παναγίας τῇ 24 Δεκεμβρίου 1880
Ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἐπιτροπὴ ὁ πρόεδρος
Ὁ Ἡγούμενος
Οἱ Σύμβουλοι

[σ. 101]

Ἔξοδα	Γρόσια	Παρ.	Γρόσια	Παράδες
Εἰς ἀγορὰν διαφόρων τροφίμων			6152	
Εἰς ἐνδυμασιῶν			1427	20
Εἰς ὑποδημασιῶν			548	
Εἰς μισθοὺς ὑπηρετῶν			2522	20
Εἰς διάφορα			563	20
Εἰς ἔκτακτα			736	20
Εἰς ἔξοδα ζώων			642	
Εἰς καλλιέργειαν καὶ ἐργαλεῖα			1295	
Εἰς ἐκκλησίαν			141	
Εἰς ἐλέη			317	20
Εἰς ἀγορὰν ζώων			700	
Εἰς Ποιμνιακὸν φόρον			140	
Εἰς κατασκευὴν οἰκοδομῆς καὶ ἐπισκευαὶ			4695	
Εἰς συνδρομὴν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς			153	30
Εἰς ἔξοδα ἐλαιοτριβείου καὶ ἡμερομίσθια πρὸς σύναξιν ἐλαιῶν			7365	
			27405	10
Ὅσα ἐπληρώθησαν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 23 ἐντάλματος τῆς 24 Δεκεμβρίου ἐ. ἔ. ὡς ἀκολούθως:				
Εἰς μισθὸν γραμματέων ἀπὸ Ἰουν. μέχρι τέλη τοῦ Δεκεμβρίου 7 μήνες	933	20		
Ὁμοίως μισθὸν κλητῆρος 4 μην. Καὶ ἔξοδα Γραμμ.	118			
Συνδρομὴν ὑπὲρ τῶν σχολείων τὴν Νήσου τοῦ 1880	2000			
Ὁμοίως ἐφημερίδος Σάμου	50			
	3101	20		
Ὅσα ἐπληρώθησαν εἰς τὸν δικηγόρον Μ. Γεωργιάδην κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 15 ἔνταλμα	110			
Ὅσα ὁμοίως εἰς Ν. Σταματιάδην πρὸς ἐξόφλησιν ὁμολόγου κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 16 ἔνταλμα διὰ κεφάλαιον καὶ τόκους	6810		10021	20

	37426	30
Τὸ πρὸς ἐξίσωσιν περίσσευμα	1708	20
	39135	20

[σ. 102-103] Διαχείρισις Ἰσιδώρου ἱερομονάχου, Ἡγουμένου Μονῆς Μεγ. Παναγίας ἀρχομένη ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου καὶ λήγουσα τὴν 31Δεκεμβρίου 1881.

[σ. 102]

Χρέωσις	Γρόσια	Παρ.	Γρόσια	Παράδες
1. Περίσσευμα τῆς διαχειρίσεως τοῦ 1880 ἔτους			1708	30
2. Ἀπὸ τὸν ταμίαν τῶν Μονῶν Μ. Νικολαΐδην ὡς ἡ διαχ.			6326	
3. Ἀπὸ τὸν ταμίαν τῶν Μονῶν Ν. Σαρούλην ὁμοίως			44156	15
4. Ἀπὸ Ἱερώνυμον διάκον	500			
5. Ἀπὸ Ἡγούμενον ὁμοίως	870			
6. Ἀπὸ ἀξίαν πέντε [.....]	62			
7. Ἀπὸ ἐλεημοσύνην	400			
8. Ἀπὸ Σταυροῦ εἰς ἐξόφλησιν ἐνοικίων	79			
9. Ἀπὸ Δημητράκηναν τὸ χρέος της	50			
10, Ἀπὸ Ἡγούμενον δάνειον	600		2561	
			54752	5

[σ. 103]

Πίστωσις	Γρόσια	Παρ.	Γρόσια	Παράδες
Εἰς ἔξοδα τροφῆς	13661	20		
Εἰς ἐνδυμασίαν καὶ ὑποδημασίαν	7075	20		
Εἰς ἐπισκευὴν Μονῆς καὶ ὑγραγωγείου	520	20		
Εἰς ἐργαλείαν γεωργικῆς καὶ βιβλιοδετικῆς(49)	974	20		

49. Ἡ τέχνη τῆς βιβλιοδεσίας ἀναπτύχθηκε ἰδιαιτέρως στά μοναστήρια τῆς Σάμου, ἤδη δέ ἔχουν ἐπισημανθεῖ καί μελετηθεῖ πολλές σταχώσεις βιβλίων πού προέρχονται ἀπό τά μοναστηριακά αὐτά ἐργαστήρια, πολλά δέ ὀνόματα μοναχῶν καί κληρικῶν βιβλιοδετῶν εἶναι γνωστά ἀπό σχετικές πηγές [πρβλ. Μ. Γ. Βαρβούνης, «Η τέχνη της βιβλιοδεσίας στή Σάμο», στό Μπ. Λέγγας (ἐπιμ.), *Βιβλιοαμφιάστης. Γιά τήν ἑλληνική βιβλιοδεσία 2*, Ἀθήνα 2004, σ. 203-212].

Ἔξοδα καλλιέργειας	2565	20	24797	20
Εἰς μισθοὺς ὑπηρετῶν	5298	20		
Εἰς ἐλεημοσύνας	1230	20		
Ἔξοδα κατοικητηρίου γυναικῶν	1605	20		
Ὁμοία ἐκκλησίας	921	20		
Ὅμοια ἐλαιοτριβείου	744	20	9800	20
Ὅμοια ζώων	410			
Εἰς διάφορα καὶ ἔκτακτα ἔξοδα	2459	20		
Εἰς πληρωμὴν φόρων	237			
Εἰς ἀγορὰν βιβλίων καὶ εἰνόνων	960	20		
Εἰς ὅμοιαν ἐφαπλωμάτων καὶ χραμίων	755	20	4822	20
Εἰς διάφορα δάνεια ἀνθ. ὧν ἐλήφθη ἔλαιον κλπ.	871			
Εἰς ἔξοδα συλλογῆς προϊόντων	1645	20		
Γενικὸν ταμίαν τρίμηνης μισθ. Γραμ. κλπ	450			
Ἰατροὺς καὶ φάρμακα	370	20		
Μεγάλην Ἐκκλησίαν καὶ Σχολὴν Χάλκης	378	30	3735	30
Χρέη				
Εἰς Ἡγούμενον τὰ δάνεια	834			
Εἰς Ἱερώνυμον ὁμοίως	220		1054	
Κ. Ἀνδρονίκου χρέος (π. ἔ.)	156			
Εἰς Ἀδελφοὺς Ρεΐζη εἰς εξόφλησιν ὁμοίως	4653			
Εἰς Μ. Νικολαΐδην ὁμοίως κεφαλ. καὶ τόκους	3456			
Εἰς Σαρρημανίτην χρέους παρελ. ἔτους	300			
Εἰς Νικήτογλου	1025		9610	
			53820	10
Περίσσευμα πρὸς ἐξίσωσιν			931	35
			54752	5

Ἀκολουθῆ

[σ. 104-105] Σύνοψις τῶν τακτικῶν εἰσπράξεων καὶ δαπανῶν τῶν διαχειρίσεων Μιχ. Νικολαΐδου καὶ Ν. Σαρούλη ταμιῶν καὶ Ἡγουμένου Ἱεροθέου ἐν ἔτῃ 1881.

[σ. 104]

Εἰσπράξεις	Γρόσια	Παρ.	Γρόσια	Παράδες
1. Περίσσευμα τοῦ 1880 διαχειρ. Μ. Νικαλαΐδου	5703	10		
2. Εἰσπράξεις ἐξ ἐνοικίων τοῦ ἰδίου τοῦ 1881	7010		12713	10

3. Εἰσπράξεις ἐξ ἐνοικίων καὶ προϊόντων διαχ. Ν. Σαρούλη ὁμοίως			63107	35
4. Περίσσευμα τοῦ 1880 διαχ. Ἡγουμένου	1708	30		
5. Εἰσπράξεις διάφοραι τοῦ ἰδίου τοῦ 1881	2561		4269	30
			80090	35

[105]

Δαπάναις	Γρόσια	Παρ.	Γρόσια	Παράδες
1. Εἰς χρέη τοῦ 1880 ὁ διαχειρ. Μ. Νικαλαΐδης	8674			
2. Εἰς διάφορα χρέη καὶ μισθοὺς ὁ διαχειρ. Ν. Σαρούλης τοῦ 1881	3349	15		
3. Εἰς ἔξοδα ἐν γένει τῆς Μονῆς καὶ χρεῶν τοῦ 1880 ὡς ἡ διαχείρισις τοῦ Ἡγουμένου	53820	10	65843	25
Περίσσευμα εἰς χεῖρας Ἡγουμένου	931	35		
Ὅμοιον εἰς χεῖρας ταμίου Ν. Σαρούλη	13515	15	14247	10
			80090	35

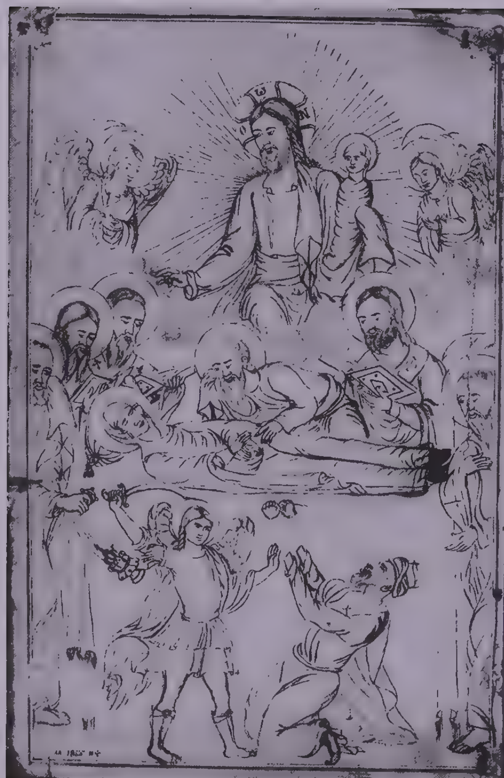
[σ. 104-105] Ἐν Λιμένι Βαθέος Σάμου τῇ 10 Φεβρουαρίου 1882([50])

Ὁ Ἡγούμενος
ὁ ἐλεγτὴς

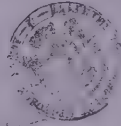
Ἡ ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἐπιτροπὴ
ὁ Πρόεδρος
Οἱ Σύμβουλοι

---

50. Ἤδη ἀπό τό 1882 ἡγούμενος τῆς μονῆς ἀνέλαβε ὁ ἱερομόναχος Ἰσίδωρος Κυριακόπουλος, μία σημαντική μορφή τῆς χριστιανικῆς Σάμου, μέ μεγάλο συγγραφικό-ὑμνολογικό ἔργο [βλ. Μ. Γ. Βαρβούνης, «Ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ Σαμίου ἱερομονάχου Ἰσιδώρου Κυριακοπούλου (1819-1882)», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 81 (1998), σ. 369-418. Ὁ ἴδιος, «Νέες εἰδήσεις γιά τόν Σάμιο ἱερομόναχο Ἰσίδωρο Κυριακόπουλο (1819-1882)», *Σαμιακές Μελέτες* 5 (2001-2002), σ. 394-395], οἱ πνευματικές ρίζες καί καταβολές τοῦ ὁποίου βρίσκονται στήν παρουσία καί τή δράση τῶν Κολλυβάδων στή Σάμο, κατά τόν 19ο αἰώνα [βλ. Μ. Γ. Βαρβούνης, «Οἱ Κολλυβάδες στή Σάμο», *Ἄπoπλους* 31-32 (2004), σ. 315-323. Ὁ ἴδιος, «Ἁγιορεῖτες Κολλυβάδες καί φιλοκαλισμός στή Σάμο (18ος-19ος αι.)», *Πρακτικά ΚΕ´ Πανελληνίου Ἱστορικοῦ Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 109-128. Ὁ ἴδιος, «Σαμιακός μοναχισμός καί κολλυβάδικη παράδοση», *Φιλογένεια* 10:1 (2008), σ. 14-22].

Παιδὶ τοῦ ἱερέως καὶ Πνευματι-
κοῦ ἡμῶν Μαρίνου [illegible]
Παναγιώτου.

Ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ
Σχολαρχείου τὸ ἔτος 1853 ἀπὸ
τῆς [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]

ιβ.

[illegible]

21.

[illegible]

[illegible]

Παταπίου μοναχοῦ Καυσοκαλυβίτου

Τά εἰκονογραφικά ἐργαστήρια τῶν Καυσοκαλυβίων. Μία πρώτη παρουσίαση

Ἀπό τά πλέον ἀξιόλογα καί παραγωγικά εἰκονογραφικά ἐργαστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους τήν περίοδο ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 19ου μέχρι τά μέσα τοῦ 20οῦ αἰ., εἶναι τά ἐργαστήρια τῆς σκήτης Ἁγίας Τριάδος Καυσοκαλυβίων. Τά ἐργαστήρια αὐτά παρήγαγαν ἀξιόλογα ἀλλά καί πολυπληθῆ ἔργα ἁγιογραφίας, κυρίως φορητές εἰκόνες, τά ὁποῖα ταξίδευσαν τόσο στό σύνολο τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου ὅσο καί στό ἐξωτερικό.

Ἡ ἐνασχόληση τῶν πατέρων τῆς πλέον ἀπομακρυσμένης αὐτῆς ἁγιορειτικῆς σκήτης μέ τό ἐργόχειρο τῆς ἁγιογραφίας ἔχει τίς ἀπαρχές της ἀρκετά πρίν, ἀπό τόν 17ο ἤδη αἰώνα, μέ τήν παρουσία στήν περιοχή τοῦ ὁσίου Νείλου τοῦ Μυροβλύτου, πού ἄφησε τά ἴχνη του στήν περιοχή καί ὡς ἱστοριογράφος. Ἀργότερα, κατά τόν 18ο αἰώνα, τόσο τό Κυριακό, τόν κεντρικό δηλαδή ναό τῆς Σκήτης ὅσο καί τά παρεκκλήσια τῶν ἐπιμέρους Καλυβῶν-ἡσυχαστηρίων, κόσμησαν ἐξαίρετης τέχνης τοιχογραφίες καί φορητές εἰκόνες ἀπό πολύ γνωστά καί παραγωγικά ἁγιορειτικά ἐργαστήρια ὅπως ἐκεῖνα τοῦ ἱερομονάχου Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, τοῦ ἱερομονάχου Παρθενίου τοῦ Σκούρτου, τῶν Κωνσταντίνου καί Ἀθανασίου ἀπό τήν Κορυτσά, τοῦ μοναχοῦ Μητροφάνη τοῦ Χίου καθώς καί τῶν Καρπενησιωτῶν ζωγράφων.

Τά παραπάνω ἔργα αὐτά ἐκκλησιαστικῆς ζωγραφικῆς, τά ὁποῖα εἶχαν ἐνώπιόν τους καθημερινά οἱ Καυσοκαλυβῖτες πατέρες, ἀποτέλεσαν τά πρότυπα ἤ τουλάχιστον ἐπιρέασαν τίς τεχνοτροπικές τάσεις τῶν εἰκονογραφικῶν ἐργαστηρίων τῶν Καυσοκαλυβίων, τουλάχιστον μέχρι τά μέσα τοῦ 19ου αἰώνα. Κατά τήν περίοδο αὐτή, συναντοῦμε τά ἑξῆς δύο ἐργαστήρια:

1) Τό ἐργαστήριο τοῦ Καυσοκαλυβίτου μοναχοῦ Σεραφείμ ζωγράφου († 1830), πού ἀσκήθηκε ἀπό τό 1800 στήν καλύβη Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

2) Τό ἐργαστήριο τοῦ μοναχοῦ Μακαρίου, ἀπό τήν Ἐρεσσό τῆς Λέσβου, μέ ἀκμή τήν περίοδο 1791-1812. Ὁ ἴδιος ὑπογράφει τά ἔργα του ὡς «ἐκ χειρός ἁμαρτωλοῦ μοναχοῦ Μακαρίου Καυσοκαλυβήτου» ἤ διά χειρός «Μακαρίου μοναχοῦ τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Ἐρεσσοῦ τῆς Λέσβου ἐν σκήτῃ τοῦ Καυσοκαλυβίτου» ἤ «Ἐγράφη ἡ πάνσεπτος τήδε εἰκών ἐν Ἄθῳ ἐν σκήτῃ σεβασμίᾳ τε τοῦ Καυσοκαλυβήτου ὑπό χειρός ἁμαρτωλοῦ μοναχοῦ Μακαρίου». Τό πιθανότερο, ὁ μοναχός Μακάριος ἀσκήθηκε στήν καλύβη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ὅπου ἀσκοῦνταν πρό αὐτοῦ καί ἄλλοι Λέσβιοι μοναχοί καί στήν ὁποία φυλάσσεται φορητή εἰκόνα τοῦ ἐργαστηρίου του, τοῦ ἔτους 1792, πού ἀπεικονίζει τούς ἁγίους Ἀρτέμιο καί Συμεών Νέο Θεολόγο νά δέονται στόν ἔνθρονο Κύριο. Τοῦ μοναχοῦ Μακαρίου ἔχουμε ἐπιπλέον ἐντοπίσει φορητές εἰκόνες τῆς περιόδου 1791-1799, πού βρίσκονται στους ναούς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης και τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου στήν Ἐρεσσό τῆς Λέσβου, καθώς και τῆς περιόδου 1800-1812 στό ναό τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στήν Ἄντισσα, πάλι στη Λέσβο.

Τήν ἑπόμενη τώρα περίοδο, τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 19ου αἰώνα, στή Σκήτη δραστηριοποιοῦνται τά ἑξῆς ἐργαστήρια:

3) Τό ἐργαστήριο τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου, πού καταγόταν ἀπό τό Φερτέκιοϋ τοῦ Ἰκονίου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καί ὁ ὁποῖος ἀσκήθηκε στήν καλύβη τῆς Ὑπαπαντῆς. Τό 1867 ὁ Ἰάκωβος διετέλεσε Δικαῖος τῆς Σκήτης. Μέχρι σήμερα ἔχουμε ἐντοπίσει ἐνυπόγραφα ἔργα του τῆς περιόδου 1861-1887, στή Μεγίστη Λαύρα καί στά Καυσοκαλύβια.

4) Τό ἐργαστήριο τοῦ ἱεροδιακόνου Διονυσίου. Ἀσκεῖτο περί τό 1869 στήν Καλύβη τοῦ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (παλαιό Κυριακό) ἐνῶ στά 1875 μετέβη στήν Κύπρο ὅπου ἀνακαίνισε τήν ἱστορική μονή Σταυροβουνίου. Ἐκεῖ εἶχε ὡς ἐργόχειρο τήν ἱστόρηση φορητῶν εἰκόνων. Ἕνα ἀπό τά ἔργα τῆς καυσοκαλυβίτικης περιόδου του εἶναι ἡ δεσποτική εἰκόνα τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους στό τέμπλο τοῦ παρεκκλησίου τῆς καλύβης τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους Καυσοκαλυβίων, τοῦ ἔτους 1869.

5) Τό ἐργαστήριο τοῦ περίφημου ἀσκητή τοῦ Ἄθωνα, μοναχοῦ Γεωργίου ἤ Χατζηγεώργη (1809-1886) ὅπως μᾶς εἶναι περισσότερο γνωστός, πού καταγόταν ἀπό τήν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας. Ὁ μοναχός Γεώργιος ἔγινε μοναχός στήν καλύβη Ἁγίου Γεωργίου τῶν Καυσοκαλυβίων ὅπου ἔζησε ἀρκετά χρόνια ἐνῶ ἀργότερα ἀσκήθηκε και στό κελλί τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καί Ἁγίου Μηνᾶ τῆς Κερασιᾶς, περιοχῆς πάνω ἀπό τά Καυσοκαλύβια. Ἐκεῖ, γύρω στά 1870, ἡ συνοδεία ἀποτελοῦνταν ἀπό 30 μοναχούς, πού εἶχαν ὡς ἐργόχειρο τήν ἁγιογραφία. Ἀπό τά ἔργα αὐτῆς τῆς περιόδου ἀναφέρουμε εἰκόνες σέ ναούς τῆς Συκιᾶς και τοῦ Νεοχωρίου Χαλκιδικῆς, φορητή εἰκόνα

τῆς Θεοτόκου στήν εἰκονοθήκη τοῦ Πρωτάτου, καί δύο φορητές εἰκόνες στή ρουμανική σκήτη Προδρόμου τῆς Μεγίστης Λαύρας. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει μία ἀδημοσίευτη καί ἄγνωστη πλούσια συλλογή ἀπό ἀνθίβολα, πού προέρχονται ἀπό τό ἐργαστήριο τοῦ Χατζηγεώργη στήν Κερασιᾶ καί τά ὁποῖα μᾶς βοηθοῦν νά ἀναλύσουμε τή σταδιακή μετεξέλιξη τῆς τεχνοτροπίας τοῦ ἐργαστηρίου σέ μία περισσότερο νατουραλιστική τέχνη, πού ὡστόσο διατηρεῖ ὑψηλή τήν πνευματικότητά της.

6) Τήν ἐξεταζόμενη κατά τήν εἰσήγηση αὐτή περίοδο οἱ δυτικότροπες καλλιτεχνικές τάσεις στήν ἁγιορειτική ἐκκλησιαστική ζωγραφική, πού εἶχαν ἀπό τά τέλη τοῦ 18ου αἰ. ἀναφανεῖ στό Ἅγιον Ὄρος, ἀποκτοῦν μεγαλύτερη ἐμβέλεια. Ἔτσι, τά εἰκονογραφικά ἐργαστήρια τῶν Καυσοκαλυβίων, ἀπό τά μέσα ἤδη τοῦ 19ου αἰ, ἀκολουθοῦν τίς γενικότερες τάσεις, καί προσανατολίζονται σταδιακά σέ δυτικότροπες ἐκφράσεις, παρασυρόμενα καί ἀπό τίς αἰσθητικές προτιμήσεις τῶν πολυπληθῶν ρώσων παραγγελιοδοτῶν, πού συνέρεαν τήν ἐποχή ἐκείνη στόν Ἄθωνα καί οἱ ὁποῖοι προτιμοῦσαν τήν οἰκεῖα σ᾽ αὐτούς ἀναγεννησιακή ρωσική ἐκκλησιαστική τέχνη. Ὁ ἁγιογραφικός οἶκος τῶν Ἰωασαφαίων, πού ἐγκαινιάζει κατά κάποιο τρόπο τήν περίοδο αὐτή, γρήγορα θά ἐξελιχθεῖ σέ «Σχολή Ἁγιογραφίας» καθώς καί σέ πρότυπο ἁγιογραφικῆς τέχνης, ἐπηρεάζοντας μέσα ἀπό τήν καταξίωσή του αὐτή, τούς ἄλλους ἁγιογραφικούς οἴκους τῶν Καυσοκαλυβίων καθώς καί ὁρισμένα ἀπό τά ἐργαστήρια τόσο τῆς γειτονικῆς σκήτης Ἁγίας Ἄννης ὅσο καί ἐκεῖνα τῆς Νέας Σκήτης. Στο ἐργαστήριο αὐτό και τήν παρουσία του στή νεοελληνική ἐκκλησιαστική τέχνη ὑπάρχουν ἀρκετές ἀναφορές, πού ὅμως τελικά ἐλάχιστα καλύπτουν τό ὅλο θέμα. Γιά τό σκοπό αὐτό, στό κείμενο γιά τά Πρακτικά, προτιθέμεθα νά δημοσιεύσουμε ἐκτός τῶν ἄλλων, σημαντικά ἀποσπάσματα ἀπό τήν ἀνέκδοτη χειρόγραφη Ἱστορία τῆς συνοδείας και τοῦ ἐργαστηρίου, πού ἵδρυσε ὁ Καππαδόκης μοναχός Ἰωάσαφ. Ὁ Ἰωάσαφ (1832-1880) ἔφθασε στό Ἅγιον Ὄρος τήν περίοδο 1848-1850 κοινοβιάζοντας στή μονή Ἁγίου Παντελεήμονος. Τό 1856-1857 ἐκάρη μεγαλόσχημος μοναχός στην Κερασιά ἀπό τον προαναφερθέντα γέροντα Χατζηγεώργη. Σύμφωνα μέ τήν ἀνέκδοτη Ἱστορία τῶν Ἰωασαφαίων, ὁ Ἰωάσαφ ἔμαθε τήν ἁγιογραφική τέχνη αὐτοδίδακτος στήν καλύβη τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς σκήτης Ἁγίας Ἄννας, ὅπου ζοῦσε τό 1858.

Χωρίς πάντως νά ἀμφισβητοῦμε τά λεγόμενα τῶν ἰδίων τῶν Ἰωασαφαίων περί τοῦ αὐτοδίδακτου τῆς τέχνης τους, θά πρέπει βάσιμα νά ὑποθέσουμε μία «συνεργασία» τοῦ γέροντος Ἰωάσαφ μέ τόν γέροντά του Χατζηγεώργη. Πιστεύουμε μάλιστα ὅτι ὁ Ἰωάσαφ μαθήτευσε, ἔστω καί ἀτύπως, στό εἰκονογραφικό ἐργαστήριο τοῦ Χατζηγεώργη τῆς Κερασιᾶς, ὅπου ἄλλωστε ἀσκήθηκε ἐπί ἕνα περί-

που ἔτος. Μία φορητή εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ Παντοκράτορος τοῦ ναοῦ Ἁγίου Γεωργίου Νεοχωρίου Χαλκιδικῆς, τοῦ ἔτους 1860, τῆς πρώϊμης δηλ. καλλιτεχνικῆς περιόδου τοῦ Ἰωάσαφ, εἰκόνα τήν ὁποία ὑπογράφει ὁ ἴδιος, συνδέεται ἀπό κάθε ἄποψη μέ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου Γοργοϋπηκόου, στόν ἴδιο ναό, τοῦ ἔτους 1861, ἔργο τοῦ Χατζηγεώργη. Εἶναι χαρακτηριστική, ἐκτός τῶν ἄλλων, ἡ ὁμοιότητα τῶν ἐπιγραφῶν τῶν δύο εἰκόνων. Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικό ὅτι μετά τή σκήτη τῆς Ἁγίας Ἄννης ἡ συνοδεία μετακόμισαν στό κελλί τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου τῆς Κερασιᾶς. Ἀπ᾿ ἐκεῖ, τό ἔτος 1881, κατόπιν προτροπῆς Καυσοκαλυβιτῶν πατέρων, ἀνάμεσά τους καί ὁ μοναχός Ἰάκωβος, στοῦ ὁποίου τό ἐργαστήριο προαναφερθήκαμε, μετέβησαν στή σκήτη Καυσοκαλυβίων., ὅπου ἀνήγειραν τήν περικαλλή καλύβη τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Ἀνάμεσα στούς ἀδελφούς Ἰωασαφαίους, διακρίθηκαν ὁ ἱερομόναχος Ἀντώνιος (†1887) ἀπό τίς Μηλιές Πηλίου, πού διαδέχθηκε τόν γερο-Ἰωάσαφ στήν γεροντία τῆς Καλύβης, ὁ ἱεροδιάκονος Χρυσόστομος (†1897) ἀπό τόν Πολύγυρο, ὁ μοναχός Γεώργιος (†1897) ἀπό τίς Κυδωνίες τῆς Μ. Ἀσίας, ὁ μοναχός Ἰωάννης (†1926), ἀδελφός τοῦ γέροντος Ἰωάσαφ, ὁ ὁποῖος ὡς ἁγιογράφος θεωρεῖται ἀνώτερος ἀπό τόν Ἰωάσαφ, ὁ μοναχός Εὐθύμιος ὁ Χίος (†1919), ὁ μοναχός Ἰωάννης ἀπό τή Σάμο (†1988) καί ὁ μοναχός Ἀντώνιος ἀπό τή Σαμαρίνα Γρεβενῶν (†1990), ὁ τελευταίος Ἰωασαφαίος. Περί τό ἔτος 1925 τρία μέλη τῆς συνοδείας ἀναχώρησαν γιά τίς Καρυές, ὅπου στό γρηγοριάτικο κελλί τῆς Ὑπαπαντῆς δημιούργησαν τό δικό τους εἰκονογραφικό ἐργαστήριο.

Στήν πάλαι ποτέ πλούσια βιβλιοθήκη τῶν Ἰωασαφαίων, πού τό μεγαλύτερο μερος της βρίσκεται σήμερα στή Μεγίστη Λαύρα ἀλλά καί στό ἐξίσου σημαντικό ἐναπομείναν στήν Καλύβη τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου εἶχαν ὀργανώσει τό ἐργαστήριό τους, σωζονται πολλά ἀπό τά λιθογραφικά ἀντίτυπα εἰκόνων πού προέρχονταν ἀπό τή Ρωσία, καί πού ἀποτελοῦσαν τά πρότυπα τῆς τέχνης τους. Πρότυπα πού μέ τή σειρά τους μιμοῦνται δυτικοευρωπαϊκά ρεύματα. Τίς λιθογραφίες αὐτές προμηθευόντουσαν ἀπό τήν ἐκρωσισμένη ἤδη μονή Ἁγίου Παντελεήμονος, τίς ρωσικές σκῆτες τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα καί Προφήτου Ἠλία ἀλλά καί τά πολυάριθμα ρωσικά κελλιά τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Οἱ παραγγελίες εἶναι χιλιάδες καί κυρίως ἡ μονή Ἁγίου Παντελεήμονος παίζει τό ρόλο τοῦ μεσίτη μεταξύ τῶν ἐργαστηρίων καί τῶν Ρώσων, πού συνήθως εἶναι εὐεργέτες ἤ ἀγοραστές. Φαίνεται μάλιστα ὅτι τά εἰκονογραφικά ἐργαστήρια ἑλλήνων ἁγιορειτῶν, ὅπως αὐτό τῶν Ἰωασαφαίων, ὑπερεῖχαν καλλιτεχνικά ἀπό τά ἀντίστοιχα τῶν ρώσων, γι᾿ αὐτό καί οἱ ρώσοι μοναχοί πού προωθοῦσαν τά ἔργα αὐτά στή Ρωσία ἤ στούς ρώσους προσκυνητές προτιμοῦσαν νά μή

ἀναγράφονται τά ὀνόματα τῶν ἑλλήνων μοναχῶν στίς εἰκόνες πού ἱστοροῦσαν, προκειμένου νά φαίνεται ὅτι αὐτές προέρχονταν ἀπό τά ρωσικά ἀθωνικά ἐργαστήρια. Ἀκόμη καί οἱ ὀκτώ εἰκόνες πού παραγγέλθηκαν τό 1888 στούς Ἰωασαφαίους, προορισμένες γιά τό τέμπλο τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Ἁγίου Παντελεήμονος, ἀκολούθησαν τήν ἴδια πορεία.

Οἱ Ἰωασαφαῖοι δέν ἀκολουθοῦσαν τή βυζαντινή τεχνοτροπία. Ἡ ζωγραφική τους συνίστατο σέ μία ἄμεση ἀπομίμηση δυτικῶν προτύπων καί ζωγράφιζαν ἐλαιογραφίες μέ τό δυτικό φυσιοκρατικό καλλιτεχνικό ἰδίωμα καί ἰδίως ἐκεῖνο τῆς Ρωσοναζαρηνῆς λεγόμενης σχολῆς. Διακρίνεται ἀπό ἕνα ρεαλισμό, σχεδόν φωτογραφικό, ὅπως ἐπίσης καί ἀπό μία πολύ ἐπιμελημένη τεχνική, πού τήν παρατηροῦμε στήν προσεκτική ἀπεικόνιση τῶν λεπτομερειῶν, κάτι πού προδίδει, τό λιγότερο, μία πολύ ἀναπτυγμένη ζωγραφική τεχνική ἱκανότητα.

Τά ἑπόμενα εἰκονογραφικά ἐργαστήρια τῶν Καυσοκαλυβίων, στά ὁποῖα ἀκροθιγῶς θά ἀναφερθοῦμε, σχετίζονται λίγο-πολύ μ᾽ ἐκεῖνο τῶν Ἰωασαφαίων, μιά πού οἱ προεξάρχοντές τους μαθήτευσαν σ᾽ αὐτούς.

7) Τό ἐργαστήριο τῆς καλύβης τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ἱδρυτής τοῦ ἐργαστηρίου: ὑπῆρξε ὁ μοναχός Ἰωακείμ Ραλλίδης (1871-1936) ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, συγγενής τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἰωακείμ Γ΄. Ἔμαθε τήν τέχνη στούς Ἰωασαφαίους, ὅπου τόν ἔστειλε ὁ Πατριάρχης, προκειμένου νά μάθει ἁγιογραφία καί στή συνέχεια νά ἐπιστρέψει στήν Πόλη γιά νά βοηθήσει οἰκονομικά τούς γονεῖς του. Ἐκεῖνος ὅμως, δέν ἐπέστρεψε ποτέ πίσω. Διάδοχος τοῦ Ἰωακείμ τόσο στή γεροντία τῆς Καλύβης ὅσο καί στήν τέχνη ἦταν ὁ μοναχός Εὐγένιος (1886-1964), καταγόμενος ἀπό τη Λέσβο.

8) Τό ἐργαστήριο τῆς καλύβης τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς στό ὁποῖο προεξῆρχε ὁ μοναχός Ἰωαννίκιος Α΄ὁ Αἰγινίτης, ὁ ὁποῖος ἀρχικά, τό 1887, κοινοβίασε ἐπί δέκα περίπου ἔτη στήν καλύβη τῆς Ἁγίας Ἄννας τῶν Καυσοκαλυβίων καί στή συνέχεια στίς Καλύβες Εὐαγγελισμοῦ καί Ζωοδόχου Πηγῆς. Δημιούργησε συνοδεία μέ τόν ἀνεψιό του, ἐπίσης συνώνυμο, μοναχό Ἰωαννίκιο Β΄Μαυρόπουλο καί τό μοναχό Λουκᾶ, πού εἶχαν πολύ καλή ἐπίδοση στή ζωγραφική. Ὁ μοναχός Ἰωαννίκιος ὁ Α΄, πρίν τό 1921, ἐγκαταλείποντας τήν Καλύβη αὐτή ἀλλά καί τό Ἅγιον Ὄρος, κατέληξε στόν Πειραιά, ὅπου ἀσκοῦσε τήν τέχνη του μέχρι τά τελευταῖα του.

Ἀνάμεσα στά ἐξαιρετικῆς τέχνης ἔργα τοῦ Ἰωαννίκιου Α΄ τοῦ Καυσοκαλυβίτου ἀναφέρουμε, τίς εἰκόνες τοῦ τέμπλου τοῦ καθολικοῦ τῆς Μεγίστης Λαύρας, τοῦ ἔτους 1898, τίς δεσποτικές εἰκόνες τοῦ παλαιοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου Πατρῶν, τῶν ἐτῶν 1921 καί 1922, τῶν ναῶν Ἁγίου Νικολάου Πατρῶν και

Ἁγίου Βασιλείου Βραχνέϊκων, τοῦ ἔτους 1923, και τῶν ναῶν Ἁγίου Νικολάου Σύρου και Εὐαγγελιστρίας Πειραιᾶ.

Ὁ ἀνηψιός του, μοναχός Ἰωαννίκιος Β΄ Μαυρόπουλος, πού καταγόταν ἀπό τή Νεάπολη τῆς Καππαδοκίας, ἐκοιμήθη στό λαυρεωτικό κελλί τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Σκουρταίων στίς Καρυές, ὅπου εἶχε μετεγκατασταθεῖ περί τό 1921, ἐξασκώντας μέ μεγάλη ἀναγνωρισιμότητα τήν τέχνη του.

Στήν καλύβη τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἔζησε στη συνέχεια και δημιούργησε, ἡ συνοδεία τῶν Νικοδημαίων, προερχόμενη ἀπό τήν Καλύβη τῶν Ἁγίων Πάντων, ἀνάμεσά τους ὁ ξυλογλύπτης ἀλλά καί ἁγιογράφος ἱερομόναχος Ἐπιφάνιος. Στή συνέχεια ἐκεῖ ἔζησε ὁ μοναχός Νήφων Δοντάκης τοῦ Μακαρίου, ὁ ὁποῖος ἀνάμεσα σέ ἄλλα ἦταν καί ἁγιογράφος ἀλλά καί καλλιτέχνης κολλυβᾶς. Γνωστός μᾶς εἶναι καί γιά τις προσωπογραφίες μέ κάρβουνο πού φιλοτεχνοῦσε.

9) Τό ἐργαστήριο τῆς καλύβης τῶν Ἀρχαγγέλων. Ἐδῶ ἐργαζόταν τήν ἱερή τέχνη ὁ ὑποτακτικός τοῦ γέροντος Νεοφύτου, Λέσβιος μοναχός Ζαχαρίας Κανέλλης (1886-1963), ἐξαίρετος ἐκτελεστής τῆς ρωσοναζαρηνῆς τέχνης. Ἀντέγραφε πρῶτα σχέδια ἀπό τίς βυζαντινές καί μεταβυζαντινές εἰκόνες τῶν ἁγιορειτικῶν μονῶν καί στή συνέχεια τά μετέτρεπε γιά τίς ἀνάγκες τῆς τέχνης του. Τόν διαδέχθηκε ὁ μοναχός Εὐθύμιος Λιγυρός.

Ὁ μακαριστός Φώτης Κόντογλου, πού ἐπισκεπτόταν τά Καυσο-καλύβια, παρακαλοῦσε θερμά τόν γέροντα Ζαχαρία νά ἀλλάξει τήν τεχνική του ἐπί τό παραδοσιακότερον, χωρίς ὅμως ἐπιτυχία. Γιά νά τόν πείσει μάλιστα ὅτι κι ἐκεῖνος μποροῦσε νά ζωγραφίζει φυσιοκρατικά, ἀλλά ὀφείλει κάποιος νά θυσιάζει τήν μεγάλη του δεξιοτεχνία πρός ὄφελος τῆς Παράδοσης, φιλοτέχνησε μία ἐλαιογραφία μέ τό πορτρέτο τοῦ μοναχοῦ Ζαχαρία, πού φυλάσσεται στήν καλύβη τῶν Ἀρχαγγέλων.

Ἔργα τοῦ μοναχοῦ Ζαχαρία βρίσκονται διάσπαρτα τόσο στό Ἅγιον Ὄρος ὅσο καί στήν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα. Ἀπ᾽ αὐτά, νά ἀναφέρουμε σήμερα μόνο μία φορητή εἰκόνα τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, τήν πρώτη πού ἱστορήθηκε ἀπό τήν ἁγιοκατάταξή του, τό 1955. Την εἰκόνα αὐτή καί τή σχετική ἀνέκδοτη ἐπιστολογραφία μεταξύ τοῦ ζωγράφου καί τοῦ λογίου μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, πρωτοδημοσιεύσαμε σε πρόσφατη μελέτη μας.

10) Τό ἐργαστήριο τῆς καλύβης Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, πού ἵδρυσε ὁ ζωγράφος ἱερομόναχος Πανάρετος Πολυκάρπου ἐκ Κρήτης (†1943), συνεργάτης τοῦ ἁγίου Νεκταρίου Αἰγίνης στίς ἐκδόσεις ἔργων του. Ὁ Πανάρετος εἶχε ὑποτακτικούς τό μοναχό Νικόδημο ἐκ Χανίων, τόν ἱεροδιάκονο Πανάρετο τό νεώτερο ἐκ Λέσβου (†1950) καί τό μοναχό Ἰωσήφ ἐκ Βιάννου Κρήτης († 1940). Ὅλοι

τους ἁγιογραφοῦσαν, ὑπογράφοντας «Νικοδημαῖοι», μετά τήν κοίμηση τοῦ ἱερομονάχου Παναρέτου.

Σέ ἐπιστολή του τοῦ ἔτους 1933 πρός τόν διάδοχό του στή γεροντία τῆς Καλύβης τῆς Μεταμορφώσεως μοναχό Νικόδημο, ὁ ἀρχιμανδρίτης Πανάρετος, συμβούλευε τούς πατέρες τῆς συνοδείας μεταξύ ἄλλων: «...Προσέχετε δέ καί τήν ἐργασίαν σας νά μήν ἀμελῆτε... σᾶς συμβουλεύω, ἐντός τοῦ Ἁγίου Ὄρους νά ἐργάζεσθε, ἔστω καί μέ ὀλίγον κέρδος. Θά κερδίσετε τήν εἰρήνην καί τήν ἡσυχίαν σας. Εἶναι ὀλίγον κέρδος αὐτό; Εἰς τήν πτωχείαν ἀναπαύεται ἤ ἀποκαλύπτεται ὁ Χριστός διότι ἐνανθρωπήσας, ταύτην ἐνεδύσατο ἑκουσίως ὁ πανάγαθος καί φιλάνθρωπος Κύριος».

11) Τό ἐργαστήριο τῶν Θεοφαναίων, τῆς καλύβης τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου. Κύριος ζωγράφος ἦταν ὁ ἱεροδιάκονος Χρυσόστομος ἐκ Χανίων, ὑποτακτικός τοῦ γέροντος Γρηγορίου, πού εἶχε μάθει τήν τέχνη ἀπό τόν προαναφερθέντα μοναχό Ζαχαρία. Ἱστόρησε τούς Εὐαγγελιστές στόν τρούλλο τοῦ παρεκκλησίου τῆς καλύβης Ἁγίου Εὐσταθίου, περί τά 1920-1925. Ἔργα τοῦ ἐργαστηρίου, τοῦ ἔτους 1908, πού ὑπεγράφοντο ὡς «Γρηγορίου μοναχοῦ» ἤ «Ἀδελφότητος Θεοφαναίων» ἔχουμε ἐπίσης ἐντοπίσει στή Σκιάθο καί στή Σκόπελο.

12) Τό ἐργαστήριο τοῦ μοναχοῦ Παϊσίου, ἀπογόνου τοῦ μοναχοῦ Χατζηγεώργη τῆς Κερασιᾶς, πού ἀσκήθηκε περί τό 1904 στήν καλύβη τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους ὅπου καί σώζεται ἔργο του, τοῦ ἔτους 1902, τῆς Παναγίας Μυρτιδιώτισσας.

13) Τό ἐργαστήριο τοῦ μοναχοῦ Ἀντωνίου Πιερρόπουλου, τοῦ ὁποίου δύο εἰκόνες ἔχουμε ἐντοπίσει στό χωριό Εὔα τῆς Μεσσηνίας: Ὁ Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου, τοῦ ἔτους 1895, στό ναό τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν καί ὁ ἅγιος Δημήτριος, τοῦ ἔτους 1901, στό ναό τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου.

14) Τό ἐργαστήριο τοῦ μοναχοῦ Πολυκάρπου ἀπό τή Μοσχόπολη τῆς Β. Ἠπείρου. Ἀναφέρουμε δύο ἔργα του, τοῦ ἔτους 1911: ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ καί ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ, πού εἶναι τοποθετημένα στή νότια καί βόρεια πύλη εἰσόδου τοῦ ἱεροῦ Βήματος τοῦ Κυριακοῦ τῶν Καυσοκαλυβίων.

15) Στήν καλύβη Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἀσκήθηκε περί τό 1927 καί ὁ ἁγιογράφος μοναχός Ἰωάννης (†1938) ἀπό τό Μυριόφυτο τῆς Θράκης. Ἀποχωρώντας ἀπό τά Καυσοκαλύβια, ἔζησε στόν Πειραιᾶ «ἐργαζόμενος τήν ἁγιογραφική τέχνην. Εἶχε γάρ σπουδάσει ταύτην καί τελειοποιηθεῖ ἐν Παρισίοις», σύμφωνα μέ ἀνέκδοτη χειρόγραφη σημείωση.

16) Τέλος νά ἀναφέρουμε τό ἐργαστήριο τῆς καλύβης τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ὑπό τό μοναχό Μιχαήλ, πού καταγόταν ἀπό τή Σύμη (1906) και ἔμαθε τήν ἁγιογραφία ἀπό τούς τελευταίους

Ἰωασαφαίους, μοναχούς Ἀντώνιο καί Ἰωάννη καθώς καί τό μοναχό Γαβριήλ, πού τόν διαδέχθηκε. Μέ τήν πρόσφατη ἐκδημία τοῦ τελευταίου Γέροντα (Νοέμβριος 2010) ἔκλεισε ὁ κύκλος τῶν παλαιῶν Καυσοκαλυβιτῶν ἁγιογράφων, παραδίδοντας ἐλπιδοφόρα τή σκυτάλη σέ μᾶς τούς νεώτερους.

Ἡ πρώτη ἀντίδραση στή σταδιακή ἐγκατάλειψη τῆς παραδοσιακῆς τεχνοτροπίας καί τεχνικῆς ἱστορήσεως τῶν εἰκόνων καί στήν υἱοθέτηση τῆς δυτικότροπης ζωγραφικῆς τῆς Ρωσοναζαρηνῆς σχολῆς ἀπό τά Ἁγιορειτικά, ὁπότε καί ἀπό τά Καυσοκαλυβίτικα εἰκονογραφικά ἐργαστήρια, σημειώθηκε στό ἴδιο τό Ἅγιον Ὄρος. Σέ μία ἐπιστολή του, τοῦ ἔτους 1897, στήν Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια, ὁ ἀνώνυμος Ἁγιορείτης Μοναχός, ἐπισημαίνει τήν παρακμή τῆς ἁγιορειτικῆς εἰκαστικῆς παραγωγῆς καί καταλογίζει εὐθύνες στό ρωσικό ἐμπόριο. Τονίζει ἀπό τή μιά τήν προτεραιότητα πού πρέπει νά ἔχει ἡ διδακτική λειτουργία τῆς εἰκόνας σέ σχέση μέ τήν καλλιτεχνική της διάσταση καί ἀπό τήν ἄλλη θεωρεῖ ὡς πρότυπα μερικά ἔργα τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς, μέ τήν προϋπόθεση ὅμως, οἱ ἁγιογράφοι νά μήν περιορίζονται «εἰς μηχανικήν καί ξηράν ἀπομίμησιν», ἀλλά, μέσα στό πνεῦμα τῆς βυζαντινῆς τέχνης, νά δημιουργήσουν μέ ἐλευθερία τήν «ἡμετέραν ἁγιογραφίαν».

Στά 1922, ἡ συνάντηση τοῦ Φώτη Κόντογλου, ὅταν βρέθηκε στά Καυσοκαλύβια -τόν χῶρο τῆς καρδιᾶς του, σύμφωνα μέ τόν ἴδιο- μέ τήν βυζαντινή καί πρώιμη μεταβυζαντινή τέχνη τοῦ Ἄθω ὅσο καί μέ τούς διάσημους ζωγράφους Ἰωασαφαίους-φορεῖς τῆς νέας καί ἀλλοτριωμένης ἀπό δυτικές καί ρωσικές ἐπιδράσεις ἐργοχειρικῆς καί βιοτεχνικῆς τέχνης, θά ἀποβεῖ καταλυτική. Ἀντιγράφοντας στό λεύκωμά του Ἡ τέχνη τοῦ Ἄθω (Ἀθήνα 1923) τήν τοιχογραφία τῆς Ἀποκαθηλώσεως ἀπό τό Κυριακό τῆς Σκήτης τῶν Καυσοκαλυβίων (γ΄ τέταρτο 18ου αἰ.), ἔργο τοῦ ἐργαστηρίου Παρθενίου τοῦ ἐξ Ἀγράφων, ἔδειχνε μέ ἀσφάλεια σ᾽ ὅλους μας τόν δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς στήν παράδοση.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Φορητή εἰκόνα στήν καλύβη τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. Ἔργο Ἰωασαφαίων.

Θεοτόκος Γοργοϋπήκοος. 1968. Ἔργο μοναχοῦ Ζαχαρία Κανέλλη.

Ὁ προφήτης Ἠλίας. Ναός Ἀγ. Παντελεήμονος Σκοπέλου. 1908. Ἔργο Θεοφαναίων.

Νικολάου Ἀντ. Παύλου
Δρ. Θεολογίας

Ἡ «Κρατική» ἑδραίωση τοῦ Μονοθεϊσμοῦ στόν Βιβλικό Ἰσραήλ κατά τόν 7ο αἰ. π.Χ.

Ὅπως ἀφηγεῖται τό βιβλίο Β' Βασιλέων (Ο' Δ' Βασιλειῶν)[1] κατά τό 14ο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἐζεκία (725-697 π.Χ.) ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσσυρίας Σενναχηρίμ (705-681 π.Χ.) εἰσβάλει στό Νότιο Βασίλειο καί κυριεύει ὀχυρές πόλεις[2]. Ὁ ἡγεμόνας τοῦ Ἰούδα τότε ζητάει νά πληρώσει φόρο ὑποτέλειας, γιά νά μήν ἔχει ἄλλες συνέπειες, καί δίνει ἀκόμη καί τό ἀσήμι πού βρισκόταν στό Ναό τοῦ Κυρίου.

Ἐντούτοις ὁ Σενναχηρίμ δέν ἱκανοποιεῖται καί στέλνει ἀπό τή Λαχίς, ὅπου βρίσκονταν, στήν Ἱερουσαλήμ τόν ἀρχιστράτηγό του, τόν ἀρχηγό τοῦ ἐπιτελείου του καί τόν ὑπασπιστή του μέ πολύ στρατό. Στρατοπεδεύουν ἔξω ἀπό τήν πόλη καί ζητοῦν νά διαπραγματευτοῦν μέ τόν Ἐζεκία. Αὐτό τό ρόλο τόν ἀναλαμβάνουν ἀξιωματοῦχοι του.

Ὁ ὑπασπιστής μεταφέρει τό μήνυμα τοῦ Σενναχηρίμ. Οἱ Ἀσσύριοι ἐπιτιμοῦν τόν Ἐζεκία πού συμμάχησε μέ τήν Αἴγυπτο. Τοῦ ὑπενθυμίζουν πώς δέν πρόκειται νά ἔχει τή βοήθεια τοῦ Κυρίου,

---

1. Β. Βασ. 18,13 κ.ἑ. Βλ. γιά τό κείμενο Evans Paul S., «The Hezekiah-Sennacherib Narrative as Polyphonic Text», *JSOT*, 33(3)/2009, 335-358.

2. Γιά μία ἀρχαιολογική θεώρηση τῆς εἰσβολῆς τοῦ Σενναχηρίμ βλ. Zertal, Adan et al, «Kh. 'Aujah el-Foqa (Ataroth) – An Iron Age Fortified City in the Jordan Valley», *PEQ* 141(2)/2009, 104-123, Sneh Amihai et al, «The Why, How, and When of the Siloam Tunnel Reevaluated», *BASOR* 359/2010, 57-65.Βλ. καί Na'aman Nadav, «The Date of the List of Towns that Received the Spoil of Amalek (1 Sam 30:26-31)», *Tel Aviv* 37(2)/ 2010, 175-187, Lederman, Zvi and Bunimovitz, Sholomo, «The Archaeology of Border Communities: Renewed Excavations at Tel Beth-Shemesh, Part 1: The Iron Age», *NEA*, 72(3)/2009, 114-142.

γιατί κατάργησε τούς τόπους λατρείας του[3]. Στή συνέχεια τόν χλευάζουν λέγοντάς του πώς δέν ἔχει ἀνθρώπους πού θά ἀντιμετώπιζαν τήν ἀσσυριακή αὐτοκρατορία, καί ἀπευθυνόμενοι στό λαό τῆς Ἰερουσαλήμ τοῦ λένε νά μήν ἐμπιστεύεται τόν Κύριο, ὅπως ζητάει ὁ Ἐζεκίας ἀλλά νά κάνουν εἰρήνη μέ τό βασιλιά τῆς Ἀσσυρίας, γιά νά μποροῦν νά γεύονται τούς καρπούς τῆς γῆς, ὡσότου μεταφερθοῦν σέ μία χώρα πλούσια. Κόβουν κάθε ἐλπίδα σωτηρίας από τον Κύριο, γιατί δέ μπορεῖ νά τούς σώσει -καθώς τονίζουν- , ὅπως δέ μπόρεσαν οἱ θεοί τῶν ἐθνῶν νά σώσουν τούς δικούς τους λαούς ἀπό τίς στρατιές τῆς Ἀσσυριακῆς αὐτοκρατορίας.

Στή συνέχεια[4] οἱ Δευτερονομιστές συντάκτες ἀναφέρουν πώς ἡ ἐπέμβαση τοῦ προφήτη Ἠσαΐα πού μεταφέρει τούς λόγους τοῦ Θεοῦ ἐμπνέει θάρρος στόν Ἐζεκία. Ὁ βασιλιάς τοῦ Ἰούδα δέχεται ἕνα γράμμα τοῦ Σενναχηρίμ στό ὁποῖο τονίζεται πώς δέν ὑπάρχει περίπτωση ὁ Θεός τοῦ Ἰσραήλ νά σώσει τό κρατίδιό του ἀπό τόν Ἀσσύριο ἡγεμόνα, ὅπως δέν μπόρεσαν ἄλλωστε νά βοηθήσουν οἱ θεότητες τῆς Γωζάν, τῆς Χαρράν, τῆς Ρεσέφ, τῶν Ἐδωμιτῶν, τῆς Θελασσάρ, τῆς Χαμάθ, τῆς Ἀρφάδ, τῶν Σεφαρβιτῶν, τῆς Ἑνά καί τῆς Ἀβά τούς ἀνθρώπους τους.

Ὁ Ἐζεκίας προσεύχεται στόν Κύριο καί ὁ Ἠσαΐας μεταφέρει τό θεϊκό μήνυμα μέ τό ὁποῖο περιπαίζεται ὁ Σενναχηρίμ, ἐνῶ τό ἐπεισόδιο τελειώνει μέ τήν πληροφορία πώς ὁ ἄγγελος τοῦ Κυρίου μπῆκε στό στρατόπεδο τῶν Ἀσσυρίων, σκοτώνοντας ἑκατόν ὀγδόντα πέντε χιλιάδες ἄντρες, γεγονός πού εἶχε ὡς συνέπεια τή λύση τῆς πολιορκίας τῆς Ἰερουσαλήμ.

Ἡ ἴδια περίπου ἀφήγηση ἐπαναλαμβάνεται καί στά βιβλία τῶν Χρονικῶν (Ο' Παραλειπομένων)[5] καί του Ησαΐα[6]. Ὁ Χρονικογράφος ἐπιπρόσθετα ἀναφέρει πώς ὁ Ἐζεκίας ἐμψυχώνει τούς κατοίκους τοῦ Νοτίου βασιλείου λέγοντάς τους πώς πρέπει νά φανοῦν γενναῖοι καί δυνατοί, νά μή δειλιάσουν γιατί ἔχουν κάτι περισσότερο ἀπό τόν Σενναχηρίμ, τόν Κύριο τό Θεό τοῦ Ἰσραήλ πού βοηθάει τό λαό καί πολεμάει μαζί του.

***

Τό κείμενο ἀναδεικνύει ἔτσι τή δύναμη καί τήν ὑπεροχή τοῦ Κυρίου ἔναντι τῶν θεοτήτων τῶν γειτονικῶν λαῶν. Αὐτό ἐνισχύεται καί ἀπό τό γεγονός πώς ὁ Σενναχηρίμ παρουσιάζεται νά σέβεται τόν

---

3. Ὁ Ἐζεκίας κατέστρεψε, σύμφωνα μέ τήν ἀφήγηση τοῦ Δευτερονομιστῆ, τούς Ὑψηλούς Τόπους καί τά θυσιαστήρια τοῦ Κυρίου, κατόπιν ἐπιθυμίας τῶν Ἀσσυρίων.

4. *Β΄Βασ.* 19,1 κ.έ.

5. *Β΄ Χρον.* 32,1 κ.έ.

6. *Ἠσ.* 36,1 κ.έ.

Θεό, ἀφοῦ ἔχει ἔρθει στήν περιοχή πού κατοικεῖ ὁ Ἰσραήλ μετά ἀπό συγκατάθεσή του[7]. Ἀντίθετα ὁ Ἐζεκίας φαίνεται νά ἔχει χάσει τή θεϊκή ἐμπιστοσύνη, ἀφοῦ ἔχει καταστρέψει τούς τόπους λατρείας[8].

Ἡ καταγραφή εἶναι δομημένη μέ ἀριστοτεχνικό τρόπο. Ἡ πορεία πού ἀκολουθεῖται σέ αὐτή ἔχει ὡς ἑξῆς:

- Ὁ Ἐζεκίας παρουσιάζεται νά βγάζει τό χρυσάφι ἀπό τό Ναό τοῦ Κυρίου γιά νά τό δώσει στόν Σενναχηρίμ[9], πράξη πού φανερώνει, ἐκτός τῶν ἄλλων, πώς θέτει τό Θεό στήν ὑπηρεσία τῶν πολιτικῶν του σχεδιασμῶν.
- Οἱ Ἀσσύριοι ἀξιωματοῦχοι τονίζουν πώς ὁ Ἐζεκίας ἐξαπατάει τούς Ἰσραηλίτες λέγοντάς τους νά ἐμπιστεύονται τόν Κύριο, ἀφοῦ αὐτός δέν πρόκειται νά τούς γλυτώσει ἀπό τό Σεναχηρίμ[10].
- Στή συνέχεια ἐπαναλαμβάνουν τό ἴδιο προσθέτοντας πώς καμία θεότητα δέ γλύτωσε τούς ὀπαδούς της ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ Ἀσσύριου βασιλιά[11].
- Ὁ Κύριος ἐνθαρρύνει τούς ἀνθρώπους τοῦ Ἐζεκία μέσω τοῦ προφήτη Ἠσαΐα, κάνοντας λόγο γιά τήν καταστροφή τοῦ Σενναχηρίμ[12].
- Ὁ Σενναχηρίμ καυχιέται μηνύοντας στόν Ἐζεκία πώς δέ πρόκειται νά τόν βοηθήσει ὁ Κύριος[13].
- Ἡ ἐπέμβαση τοῦ Κυρίου: ἡ προφητεία τοῦ Ἠσαΐα καί ἡ καταστροφή τῶν Ἀσσυρίων[14].

Ἡ ἀσσυριακή θεότητα δέν ἐμφανίζεται πουθενά στό κείμενο. Ἡ ἀναμέτρηση φαίνεται νά γίνεται ἀνάμεσα στόν Κύριο καί στόν Σενναχηρίμ, ἐνῶ ὁ Ἐζεκίας ἔχει δευτερεύοντα ρόλο ἀφοῦ περιμένει τά πάντα ἀπό τό Θεό, γεγονός πού φανερώνει καί τόν πραγματικό πρωταγωνιστῆ τῆς ἀφήγησης.

Ὅποτε, πρόκειται γιά μία ἀφήγηση μέ καταφανῆ θεολογικό στόχο, στό ὁποῖο οἱ ἱστορικές καταγραφές ἀποτελοῦν μέσον γιά νά παρουσιαστεῖ ἡ θεολογία τῆς λατρείας τοῦ Κυρίου. Οἱ συντάκτες της, χρησιμοποιώντας τό ἐπεισόδιο τῆς πολιορκίας τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπό τόν Σενναχηρίμ ἐνδιαφέρονται νά ἀναδείξουν τή δυναμική πού εἶχε ἀποκτήσει τό Νότιο βασίλειο, ὅταν ἦταν προσηλωμένο στόν

---

7. *Β΄Βασ.* 18,25.
8. *Β΄Βασ.* 18,22.
9. *Β΄Βασ.* 18,16.
10. *Β΄Βασ.* 18,30.
11. *Β΄Βασ.* 18,33-34.
12. *Β΄Βασ.* 18,5-7.
13. *Β΄Βασ.* 18,9-13.
14. *Β΄Βασ.* 18,200-37.

μονοθεϊσμό καί στόν Κύριο πού ἦταν τό κέντρο του.

***

Αὐτό τό ἐπεισόδιο τῆς Ἀσσυριακῆς εἰσβολῆς τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅπως καί ἡ μεταρρύθμιση τοῦ Ἰωσία, γιά τήν όποία θά γίνει λόγος στή συνέχεια, φαίνεται πώς συνδέονται μέ τήν ἀπόλυτη ἐπικράτηση τῶν μονοθεϊστικῶν πρακτικῶν στόν βιβλικό Ἰσραήλ. Αὐτό σημαίνει ὅτι πρίν ἀπό τό ἐπεισόδιο τῆς πολιορκίας τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπό τόν Σενναχηρίμ, θά μποροῦσαν νά ἐπιβιώσουν πολυθεϊστικές πρακτικές, οἱ ὁποῖες ἄλλωστε στηλιτεύονται ἀπό τόν προφητικό λόγο, ὅπως εἶναι γνωστό.

Νά τονιστεῖ πάντως πώς ἡ ἔρευνα δέν ἔχει καταλήξει σέ ἕνα κοινά ἀποδεκτό συμπέρασμα στό ζήτημα τῆς ἐμφάνισης τοῦ μονοθεϊσμοῦ στήν ἱστορία τῆς θρησκείας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης[15]. Ἔτσι γιά κάποιους ὁ μονοθεϊσμός εἶναι τό ἰδιαίτερο χαρακτηριστικό του Ἰσραήλ, καί ἐλάχιστα ἐξελίχτηκε ἀπό τήν ἐποχή τῶν Πατριαρχῶν καί τῆς νομοδοσίας τοῦ Σινᾶ[16] καί γιά ἄλλους εἶναι ἕνα φαινόμενο πού ταυτίζεται μέ τούς χρόνους τῆς μοναρχίας[17]. Ἄλλοι ἐρευνητές θεωροῦν πώς ἐμφανίζεται τήν ἐποχή τῆς ἐξορίας (587-538 π.Χ.)[18]. Τέλος εἶναι γνωστή ἡ ἄποψη πού θεωρεῖ ὅτι ὁ ἰσραηλιτικός μονοθεϊσμός ἐμφανίστηκε τήν ἐποχή τῆς περσικῆς κυριαρχίας[19].

---

15. Βλ. τόν κλασικό ὁρισμό τοῦ W.F. Albright (στό Albright W.F. , *From the Stone Age to Christianity: Monotheism and the Historical Process,* Baltimore 1946, σ. 271). Σύμφωνα μέ αὐτόν μονοθεϊστής εἶναι κάποιος πού διδάσκει τήν ὕπαρξη ἑνός μόνο Θεοῦ, πού εἶναι ὁ δημιουργός ὅλων, ἡ δικαιοσύνη του εἶναι ἐξίσου ἰσχυρή στήν Αἴγυπτο, στήν ἔρημο καί τήν Παλαιστίνη, παρουσιάζεται μέ ἀνθρώπινη μορφή, ἀλλά δέ μπορεῖ νά γίνει ἀντιληπτός ἀπό τό ἀνθρώπινο μάτι καί δέν ἀντιπροσωπεύεται ἀπό κάποιο σχῆμα.

16. Βλ. Shanks H. and. Meinhardt J. (eds.), *Aspects of Monotheism: How God is One,* Washington DC 1997, ειδικά το McCarter P. K, «The Religious Reforms of Hezekiah and Josiah», σσ. 73–74, Christen R. J. and Hazelton H. E (ed.), *Monotheism and Moses,* Lexington, MA, 1969, τό H. Orlinsky H. The Hebrew Origins of Monotheism: Abraham and Moses, σ. 59.

17. Βλ. Sanders P., *The Provenance of Deuteronomy 32,* Leiden, 1996, εἰδικά σσ. 426–429.

18. Βλ. Meek T.J. *Hebrew Origins,* New York 1936, σ. 204-228, Baly D. «The Geography of Monotheism», στο Frank H. T. – Reed W. L, *Translating & Understanding the Old Testament: Essays in Honor of Herbert Gordon May,* Nashville Abingdon, 1970, κυρίως σ. 267.

19. Βλ. Thompson T. L., «The Intellectual Matrix of Early Biblical Narrative: Inclusive Monotheism in Persian Period Palestine», στό Edelman D. V. (ed.) *The Triumph of Elohim: From Yahwisms to Judaisms,* Michigan 1996 σ. 107–126. Πρβλ. ὅμως καί τίς ἀντιρρήσεις τοῦ Smith Mark S., στό *The origins of Biblical Monoheism. Israel's Polytheistic Background and the Ugaritic Texts,* Oxford 2001, σ. 166.

Ὁ ἰμπεριαλισμός τῶν Ἀσσυρίων[20] στηρίζονταν, ὅπως πίστευαν οἱ ἴδιοι στή δύναμη τῆς θεότητάς τους. Ὅπως λοιπόν περιγράφεται στά ἀσσυριακά βασιλικά χρονικά, πού κάνουν λόγο καί γιά τήν πολιορκία τῆς Ἱερουσαλήμ (701 π.Χ.) ἀπό τόν Σενναχηρίμ (705-681π. Χ.)[21]:

« Ἡ ἐπιβλητική μεγαλοπρέπεια τοῦ "φονικοῦ ὅπλου", τοῦ Ἀσσούρ, τοῦ κυρίου μου, τσάκισε τίς ἰσχυρές πόλεις σάν τή Μεγάλη Σιδώνα, τή Μικρή Σιδώνα, Bit-Zitti, Zaribtu…»

καί *«Πάνω στήν ἐμπιστοσύνη (πού ἐνέπνευσε) ὁ χρησμός τοῦ Ἀσσούρ, τοῦ κυρίου μου, πολέμησα μέ αὐτούς καί τούς κατατρόπωσα»*

Οἱ ἐπιτυχίες δηλαδή τῶν Ἀσσυρίων ἀποδίδονται στό θεό τούς Ἀσσούρ, τόν κύριό του Σενναχηρίμ, πού παρουσιάζεται σάν βασικός συντελεστής τῶν νικῶν τους, συμπεριλαμβανομένων καί τῶν χτυπημάτων ἐναντίον τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα. Μέ αὐτό τόν τρόπο ἦταν ἕνας ἐθνικός πολεμικός θεός, πού κανένας δέ μποροῦσε νά εἶναι ὅμοιός του.

Αὐτή ἡ ἀντίληψη τῶν Ἀσσυρίων ἀντικατοπτρίζεται καί στούς λόγους τοῦ Ἀσσύριου ὑπασπιστῆ, ὅταν καταγράφεται ἀπό τόν Δευτερονομιστή νά ζητάει τήν παράδοση τῆς Ἱερουσαλήμ. Σηκώθηκε λοιπόν καί φώναξε μέ δυνατή φωνή στήν ἑβραϊκή γλώσσα[22]:

«καί μή σας κάνει ὁ Ἐζεκίας νά ἐμπιστεύεστε στόν Κύριο, λέγοντας ὁ Κύριος βέβαια θά μᾶς λυτρώσει καί αὐτή ἡ πολη δε θά παραδοθεῖ στό χέρι τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἀσσυρίας…»[23]

καί *«λύτρωσε ἀλήθεια, κανένας ἀπό τούς θεούς τῶν ἐθνῶν τή γῆ του ἀπό τό χέρι τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἀσσυρίας;»*[24]

Οἱ θεοί λοιπόν τῶν ὑπόλοιπων ἐθνῶν θεωροῦνταν ἀνήμποροι

---

20. Ὅπως εἶναι γνωστό οἱ Ἀσσύριοι, μετά τήν κατάληψη τῆς Σαμάρειας (721 π.Χ.) τήν ἐποχή τοῦ βασιλιᾶ Σεδεκία (725-697 π.Χ.) εἰσβάλλουν στό Νοτιο Βασίλειο, πολιορκοῦν τήν Ἱερουσαλήμ καί ἐπιβάλλουν φόρο ὑποτέλειας (Β΄Βασ. 18,13-36). Ἀργότερα συνέλαβαν τόν Μανασσῆ (696-642 π.Χ.) τοὐ ἐμπηξαν ἀγκιστρα, τόν ἔδεσαν μέ ἁλυσίδες καί τόν ἔφεραν στή Βαβυλώνα (Β΄Χρον. 33,11).

21. Βλ. ANET, σ. 287-288. Ἡ μετάφραση εἶναι του D.D. Luckenbill (1924).

22. Ὁ λόγος τοῦ Ἀσσύριου ὑπασπιστῆ βρίσκεται στούς στ. *Β΄ Βασ.* 18,29-35.

23. *Β΄Βασ.* 18,30.

24. *Β΄Βασ.* 18,33.

ἀπό τούς Ἀσσύριους καί δέ μποροῦσαν νά βοηθήσουν αὐτούς πού εἶχαν ὑπό τήν προστασία τους. Ὁπότε ἡ μόνη λύση πού ἀπέμεινε ἦταν νά παραδοθοῦν στήν ὑπερδύναμη τῆς περιοχῆς.

Ἔτσι ὅμως δημιουργοῦνταν καί μία σύγκριση ἀνάμεσα στό θεό τῶν Ἀσσυρίων καί στούς θεούς τῶν ὑπόλοιπων ἐθνοτήτων. Φυσικά αὐτή ἦταν εἰς βάρος τῶν δεύτερων ἀφοῦ δέν εἶχαν τή δύναμη νά προστατέψουν τούς ἀνθρώπους πού τούς τιμοῦσαν. Αὐτή βέβαια ἡ πεποίθηση ἀντικατοπτρίζονταν καί στίς δυνατότητες πού εἶχαν τά κρατίδια τῆς περιοχῆς, τά ὁποία συνέδεαν τήν τύχη τους μέ συγκεκριμένες θεότητες, πού ὅμως παρουσιάζονταν νά εἶναι ἀδύναμες στίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις[25]. Θεωροῦνταν ἑπομένως καί αὐτά ἀδύναμα, πού δέ δικαιοῦνταν νά ἔχουν ἐθνική ὑπερηφάνεια, ἀφοῦ ἐμπρός στίς πανίσχυρες ἀσσυριακές θεότητες ἀντιπαρέθεταν θεούς χωρίς οὐσιαστική δύναμη πού δέ βοηθοῦσαν, καί ἔτσι ἀναγκάζονταν νά ὑποταχθοῦν στήν αὐτοκρατορία. Ἡ νοοτροπία δηλαδή τῆς ἡττοπάθειας, πού καλλιεργοῦσαν οἱ Ἀσσύριοι γιά τούς ἄλλους, ὀφείλονταν στή πυγμή πού πίστευαν ὅτι εἶχε ὁ θεός τους, τό «φονικό ὅπλο»[26].

Ὁ βιβλικός Ἰσραήλ ἔχει ὅμως τό δικό του δυνατό Θεό. Αὐτή ἡ πίστη παρουσιάζεται στά παλαιοδιαθηκικά κείμενα νά συνδέεται κυρίως μέ τή μεταρρύθμιση τοῦ Ἰωσία, πού βασίλεψε στό Νότιο Βασίλειο τό διάστημα ἀπό τό 639-609 π.Χ. [27], πού ἦταν ταυτόχρονα ἐθνική, κοινωνική καί θρησκευτική[28].

---

25. Μία θεότητα θεωροῦνταν δυνατή, μόνο ὅταν δοκιμάζονταν ἡ ἀξία της στή μάχη, δηλ. ὅταν οἱ ὀπαδοί της νικοῦσαν τούς ἀντιπάλους τους. Βλ. τίς διαπιστώσεις τοῦ Ralph Martin Novak (στό Novak Ralph Martin, *Χριστιανισμός καί Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία*, μετ. Ντίνα Σιδέρη, Αθήνα 2008, σ. 92) πού ἔχουν καθολική ἰσχύ «Συναφής μέ αὐτά (:τήν ἄρνηση τῶν χριστιανῶν νά λατρέψουν τούς θεούς τῆς Ρώμης) ἦταν ἡ πίστη τῶν Ρωμαίων, πού τή συμμερίζονταν κι ἄλλοι ἀρχαῖοι λαοί, συμπεριλαμβανομένων καί τῶν Ἑβραίων, στήν ἔννοια μίας θεϊκῆς "δοκιμασίας ἐν μάχῃ", στήν ὁποία οἱ διάφοροι θεοί ἀποδείκνυαν τήν ἀνάλογη δύναμή τους μέσω τῶν γήινων νικῶν τῶν ἀντίστοιχων ὀπαδῶν τους».

26. Γιά τίς ἐπιδράσεις πού εἶχε ἡ ἀσσυριακή ἀπειλή πάνω στό μονοθεϊσμό τοῦ Ἰσραήλ βλ. καί Mark S. Smith, *ὅ.π.* (σ. 48) .

27. Βλ. τά ἐπιχειρήματα στό Rainer Albertz, *Ἱστορία τῆς θρησκείας τοῦ Ἰσραήλ κατά τούς χρόνους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης*, μετ. Πολυξένη Ἀντωνοπούλου, Ἀθήνα 2006 σσ. 409-415.

28. Γιά τή μεταρρύθμιση τοῦ Ἰωσία βλ. Μούρτζιος Ἰωάννης, *Θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις στό βιβλικό Ἰσραήλ*, Θεσσαλονίκη 1999, τό κεφ. Β' *Ἡ θρησκευτική μεταρρύθμιση τοῦ Ἰωσία*, σσ. 81-148. Βλ. καί Sweeney Marvin A., *King Josiah of Judah: The Lost Messiah of Israel*, New York 2000. Πρβλ. ὅμως καί τίς ἐνστάσεις γιά τήν ἔκταση τῆς

Σύμφωνα μέ τήν ἀφήγηση τοῦ βιβλίου Β΄ Βασιλέων (Β΄ Βασ. 22,1 κ.ἑ.) ὁ Ἰωσίας διατάζει νά δοθοῦν χρήματα ἀπό τόν ἀρχιερέα Χελκία γιά νά πληρωθοῦν οἱ ἐπισκευές στόν Ναό. Ὁ ἀρχιερέας ἀνακοινώνει τότε ὅτι βρῆκε τό βιβλίο τοῦ νόμου στό ναό τοῦ Κυρίου[29]. Ὁ Ἰωσίας ἀνησυχεῖ γιά τά δεινά πού θά βροῦν τό λαό, ἐπειδή δέν ἀκολουθοῦσε τό νόμο τοῦ Κυρίου καί ἐπιβάλλει τό νέο νόμο[30]. Ἐξαλείφει λοιπόν τήν εἰδωλολατρία ἀπό τήν Ἱερουσαλήμ διατάζοντας νά βγοῦν ἀπό τό ναό ὅλα τά σκεύη πού χρησιμοποιοῦνταν στή λατρεία τοῦ Βάαλ, τῆς Ἀσερᾶ καί τῆς στρατιᾶς του οὐρανοῦ[31]. Τά καίει κατόπιν στούς ἀγρούς τῶν κέδρων. Στή συνέχεια καταργεῖ τούς εἰδωλολάτρες ἱερεῖς, κατεδαφίζει τά σπίτια τῶν ἱεροδούλων, τά εἰδωλολατρικά θυσιαστήρια καί ἀχρηστεύει τούς ἱερούς τόπους τῆς Ἀστάρτης καί τῶν ἄλλων θεοτήτων[32]. Κατόπιν διατάζει νά γιορταστεῖ τό Πάσχα, καί τέλος ἐξαφανίζει τούς νεκρομάντεις, τούς μάγους καί τά ἀντικείμενα πού χρησίμευαν γιά τή λατρεία τῶν θεοτήτων.

Ἡ κίνηση λοιπόν τοῦ Ἰωσία φαίνεται νά ἐπιδιώκει μία ἐπιστροφή στίς ἀρχές τῆς λατρείας τοῦ Κυρίου[33]. Δέν εἶναι τυχαῖο πώς ὅλες οἱ ἐνέργειές του ἀποσκοποῦν νά μειώσουν τήν ἐπιρροή τῶν θεοτήτων. Γι᾿ αὐτό ἄλλωστε ἐξαφανίζει ὅλα τά ὁρατά στοιχεῖα πού συνδέονταν μέ τή λατρεία τους καί καταδιώκει τά πρόσωπα πού ἦταν ὑπεύθυνα γιά χαναανιτικές καί ἀσσυριακές θρησκευτικές πρακτικές.

Δείχνει νά προσπαθεῖ μέ κάθε τρόπο, ὥστε ὅλοι νά ἐνστερνιστοῦν τίς ἀρχές τῆς λατρείας τοῦ Κυρίου. Αὐτό εἶναι σημαντικό σέ μία ἐποχή πού ἡ δύναμη τῶν Ἀσσυρίων παρουσίαζε κάμψη[34]

μεταρρύθμισης, πού στηρίζονται σέ ἀρχαιολογικά εὑρήματα στό Fried Lisbeth S., «The High Places (Bamot) and the Reforms of Hezekiah and Josiah: An Archaeological Investigation», *JAOS*, 2002, 122(3), 437-465.

29. Γιά τό βιβλίο τοῦ Νόμου βλ. Dietrich W., «Josia und das Gesetzbuch», *VT*, 1977, 27(1), 13-35.

30. Βλ. καί Ben-Dov Jonathan, «Writing as Oracle and as Law: New Contexts for the Book-Find of King Josiah», *JBL*, 127(2)/2008, 223-239.

31. (Β΄Βασ. 23,4). Ἡ ἀπόδοση ΕΒΕ ἀποδίδει ὡς «ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ». Ὅπως τονίζει ὁ Ἰωάννης Μούρτζιος (ὅ.π. σσ. 114-115) ἡ στρατιά τῶν οὐρανῶν ἀφορᾶ τίς ἀστρικές θεότητες, τόν ἥλιο, τή σελήνη καί τά ἀστέρια.

32. Βλ. καί Burnett Joel, «»Going Down" to Bethel: Elijah and Elisha in the Theological Geography of the Deuteronomistic History», *JBL* 129(2)/2010, 281-297 στό ὁποῖο, ἐκτός τῶν ἄλλων, γίνεται λόγος καί γιά τήν καταστροφή τοῦ ἱεροῦ τῆς Βαιθήλ στά πλαίσια τῆς μεταρρύθμισης τοῦ Ἰωσία.

33. Βλ. Leuchter Mark, «The Levite in Your Gates: The Deuteronomic Redefinition of Levitical Authority», *JBL*, 126(3)/2007, 417-436.

34. Βλ. αὐτά πού γράφει ὁ Rainer Albertz (ὅ. π. σ. 407): «*Κατά τά μέσα τοῦ 7ου*

καί τό Νότιο βασίλειο ἀντιμετώπιζε πολλά κοινωνικά προβλήματα[35]. Στήν πραγματικότητα ἡ λατρεία τοῦ Κυρίου ἀποτελοῦσε μία βάση γύρω ἀπό τήν ὁποία μποροῦσαν νά συνασπιστοῦν ὅλοι, καί ἔτσι νά ἀρχίσει μία καινούρια ἀρχή γιά ἕνα βασίλειο πού πίστευε ὅτι δέν εἶχε πλέον νά ἀντιμετωπίσει τό βραχνά τῆς ἀσσυριακῆς ἀπειλῆς. Κάτω ἀπό αὐτή τήν προοπτική ἔπρεπε νά καθαρίσει τή θρησκεία ἀπό τά ξένα στοιχεῖα, σέ μία ἐποχή πού ἦταν ἀπαραίτητη ἡ ἐθνική καί θρησκευτική ἀνάταση γιά ὅλον τόν Ἰσραήλ[36].

Ταυτόχρονα ἡ δημιουργία τῆς δευτερονομιστικῆς πηγῆς, πού συνδέεται μέ τή ἐποχή τοῦ Ἰωσία, ἀποσκοποῦσε νά βοηθήσει στήν ἀνάδειξη τῆς λατρείας τοῦ Κυρίου. Ὅλο τό ὑλικό της περιστρέφεται γύρω ἀπό τό ζήτημα τῆς τήρησης τῆς συμφωνίας πού εἶχε κάνει ὁ Κύριος μέ τό λαό, καί τίς ἐπιπτώσεις πού θά εἶχε ὁ Ἰσραήλ ἄν δέν τηροῦνταν οἱ ὅροι της[37]. Συνεχῶς γίνονται ὑπενθυμίσεις γιά τή μο-

---

αἰώνα ἦταν ἤδη παρελθόν ἡ κορύφωση τῆς ἐξάπλωσης τῆς Ἀσσυρίας καί τό γιγαντιαῖο κράτος της, τό ὁποῖο αἱμορραγοῦσε ἐξαιτίας τῶν ἐκτεταμένων πολεμικῶν συγκρούσεων, γνώρισε τίς ἑπόμενες δεκαετίες ἐκπληκτικά γρήγορη κατάρρευση. Μετά τό θάνατο τοῦ τελευταίου μεγάλου Ἀσσύριου βασιλιᾶ Ἀσσουρμπανιπάλ (626) ἐνεπλάκη σέ ἐμφυλίους πολέμους καί κατέληξε νά πιέζεται ἀπό τούς ἀνερχόμενους Μήδους καί τούς Νεοβαβυλώνιους· ἤδη τό 614 ἔπεσε ἡ Ἀσσούρ, τό 612 ἡ πρωτεύουσα Νινευή καί τό 606 ἀφανίστηκε καί τό τελευταῖο κατάλοιπο τοῦ κράτους στή Χαρρᾶν». Βλ. καί Sicker Martin, *The Pre-Islamic Middle East*, Westport CT., 2000 τό κεφ.3: The Rise and Decline of Assyria (σ. 43-61). Βασικό αἴτιο τῆς παρακμῆς τῆς Ἀσσυριακῆς αὐτοκρατορίας, μετά τό θάνατο τοῦ Ἀσσουρμπανιπάλ, θεωρεῖται ἐδῶ ἡ παρακμή τῆς γεωργίας ἐξαιτίας τῶν μακροχρόνιων κατακτητικῶν πολέμων. Ταυτόχρονα ἡ ἀνάγκη νά ἐπανδρωθεῖ ὁ στρατός ἀπό ξένους ὑπέσκαψε τήν ἐσωτερική της δύναμη (σσ. 60-61).

35. Γιά τά κοινωνικά προβλήματα πού ἀντιμετώπιζαν οἱ κάτοικοι τοῦ Νοτίου Βασιλείου τήν ἐποχή τοῦ Ἰωσία βλ. Μούρτζιου Ἰωάννη, *ὅ.π.* σσ. 86-87.

36. Εἶναι σημαντικό τό γεγονός ὅτι ὁ Ἰωσίας προσπάθησε νά ἐπεκτείνει τή μεταρρύθμισή του καί στό Βόρειο Βασίλειο. Ὅπως τονίζεται στό παλαιοδιαθηκικό κείμενο: «*Τό θυσιαστήριο ἀκόμη πού βρίσκονταν στή Βαιθήλ (καί) τόν ὑψηλό τόπο πού εἶχε κάνει ὁ Ἱεροβοάμ ὁ γιός τοῦ Ναβάτ, πού ἔκανε τόν Ἰσραήλ νά ἁμαρτήσει, καί ἐκεῖνο τό θυσιαστήριο καί τόν ὑψηλό τόπο κατέστρεψε καί κατέκαψε τόν ὑψηλό τόπο, (καί) τά ἔκανε (:ἐλέπτυνε) [αὐτά] σέ σκόνη, καί ἔκαψε τό ξόανο τῆς Ἀσερᾶ*» (Β΄Βασ. 23,15) καί «*Καί ὅλα τά κτίσματα τῶν ὑψηλῶν τόπων (πού βρίσκονταν) στίς πόλεις τῆς Σαμάρειας, τούς ὁποίους εἶχαν κάνει οἱ βασιλιάδες τοῦ Ἰσραήλ γιά νά προκαλέσουν τήν ὀργή τοῦ Κυρίου, ὁ Ἰωσίας σήκωσε ἀπό τό μέσον, καί ἔκανε σέ αὐτούς ὅσα εἶχε κάνει στή Βαιθήλ*» (Β΄Βασ. 23, 19).

37. Βλ. Μούρτζιος Ἰωάννης, *Ἑρμηνευτικές Μελέτες στήν Παλαιά καί τήν Καινή Διαθήκη Α΄*, Θεσσαλονίκη 2000, σσ. 15-16. Γιά τό περιεχόμενο τῆς δευτερονομιστικῆς πηγῆς καί τήν ἐπιστημονική συζήτηση γύρω ἀπό αὐτό τό θέμα βλ. σσ. 30 κ.ἑ.

ναδικότητα τοῦ Κυρίου καί τήν ἀνάγκη γιά τήρηση τῶν ἐντολῶν του. Μάλιστα αὐτό παρουσιάζεται μέ ἔντονο τρόπο. Ὅπως τονίζεται:

Ἄκουε Ἰσραήλ· ὁ Κύριος εἶναι ὁ Θεός μας, ὁ Κύριος μόνος!
Νά ἀγαπᾶς τόν Κύριο τό Θεό σου μ' ὅλη τήν καρδιά σου,
μ' ὅλη τήν ψυχή σου καί μ' ὅλη τή δύναμή σου![38]

Οἱ στίχοι τονίζουν πώς δέν εἶναι δυνατό νά ὑπάρχει ἔστω καί ὑπόνοια λατρείας ἄλλων θεῶν, ἐκτός ἀπό τό Γιαχβέ. Στό Δευτ. 6,4 μάλιστα διευκρινίζεται μέ τόν πλέον κατηγορηματικό τρόπο πώς ὁ Γιαχβέ *εἶναι* ὁ Θεός, καί μόνο αὐτός. Στή συνέχεια γνωστοποιοῦνται τά καθήκοντα τῶν πιστῶν ἀπέναντι στή λατρεία τοῦ Κυρίου. Ὀφείλουν νά ἔχουν ὡς κέντρο τῆς ζωῆς τους μόνο τό Θεό, καί αὐτός νά γεμίζει ὅλη τήν ὕπαρξή τους Σέ αὐτό τό πλαίσιο θεωρεῖται ἀδιανόητο γιά κάποιον ἀκόμη καί νά σκεφτεῖ νά ἀποφύγει τήν τήρηση τῶν ἐντολῶν του. Αὐτή ἡ προειδοποίηση εἶναι ξεκάθαρη στή συνέχεια:

Καί ἄν ἀκοῦτε αὐτές τίς ἐντολές,
τίς φυλάττετε καί τίς ἐφαρμόζετε
τότε ὁ Κύριος ὁ Θεός σας, θά μείνει πιστός στή διαθήκη του
καί στήν εὐσπλαχνία, πού ὑποσχέθηκε
μέ ὅρκο στούς πατέρες σας![39]

Ἡ μεταρρύθμιση λοιπόν τοῦ Ἰωσία ἔρχεται σέ μία στιγμή πού οἱ Ἀσσύριοι ἐξασθενοῦν[40]. Τό κέντρο της εἶναι ὁ ἀπόλυτος μονοθεϊσμός πού στόχευε νά ἀναδείξει τή δύναμη τοῦ Γιαχβέ[41]. Ἀπό ἐδῶ καί στό ἑξῆς, ὅπως περιγράφει τό βιβλίο Β᾽ Βασιλέων, ἡ ἀπόδοση τιμῆς σέ ἄλλα οὐράνια ὄντα ἀπαγορεύονταν, ἀφοῦ ὁ Κύριος θεωρεῖται πλέον ὁ μοναδικός Θεός πού μποροῦσε νά προστατεύει τόν Ἰσραήλ[42].

---

38. *Δευτ.* 6,4-5.

39. *Δευτ.* 7,12.

40. Πάντως ἡ μεταρρύθμιση τοῦ Ἰωσία, ὅπως καί τοῦ Ἐζεκία, δέν ἔχει ἀποδειχτεῖ, μέχρι στιγμῆς, ἀπό τά ἀρχαιολογικά εὑρήματα. Βλ. Fried Lisbeth S., «The High Places (Bamot) and the Reforms of Hezekiah and Josiah: An Archaeological Investigation», *JAOS* ....σ. 437-465.

41. Εἶναι χαρακτηριστικά αὐτά πού γράφονται στούς στ. *Β' Βασ.* 23,3. Ὁ βασιλιάς παρουσιάζεται νά δίνει ὑπόσχεση πώς θά ἀκολουθεῖ καί θά τηρεῖ τίς ἐντολές τοῦ Γιαχβέ, τά προστάγματα καί τούς νόμους του. Ὁ νόμος του δηλαδή εἶναι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ πού ἔχει τή δύναμη.

42. Τά μέτρα τοῦ Ἰωσία κατά τῆς εἰδωλολατρίας ἀναφέρονται στούς στ. *Β'Βασ.*23,

Ἐπομένως οἱ ἄλλες θεότητες δέν εἶχαν λόγο ὕπαρξης, γιατί ἡ λατρεία τους ἀποδυνάμωνε τήν περιφρούρηση πού παρεῖχε ὁ Κύριος. Δέν ἦταν δηλαδή δυνατόν ὁ Ἰσραήλ νά εἶχε θέσει τόν ἑαυτό του ὑπό τήν προστασία του, καί ταυτόχρονα νά δεχόταν καί τήν ὕπαρξη ἄλλων θεοτήτων, γιατί αὐτό προκαλοῦσε τήν ὀργή του καί θά σταματοῦσε πλέον νά παρέχει τήν κάλυψή του.

Ὁ 7ος αἰ. π.Χ. λοιπόν ἦταν κομβικό σημεῖο γιά τήν ἑδραίωση τοῦ «κρατικοῦ» μονοθεϊσμοῦ στόν βιβλικό Ἰσραήλ. Ἡ πολιορκία τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπό τόν Σενναχηρίμ ἔκανε τούς Ἰσραηλίτες νά συνειδητοποιήσουν πώς μόνο ἄν ἀφιερώνονταν ὁλοκληρωτικά στόν Κύριο θά μποροῦσαν νά ἔχουν ἐλπίδες γιά νά ἐπιβιώσουν ἀπέναντι στίς ἰμπεριαλιστικές βλέψεις τῶν ἰσχυρῶν αὐτοκρατοριῶν τῆς περιοχῆς. Αὐτή ἡ ἀντίληψη ἑδραιώθηκε τήν ἐποχή τοῦ Ἰωσία, κατά τήν ὁποία, σύμφωνα μέ τίς παλαιοδιαθηκικές καταγραφές, ἡ λατρεία τοῦ Κυρίου ἔγινε πλέον κρατική θρησκεία. Ἐπομένως ἡ πολιορκία τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπό τόν Σενναχηρίμ καί ἡ μεταρρύθμιση τοῦ Ἰωσία φαίνεται νά εἶναι βασικοί σταθμοί γιά τή δημιουργία ἑνός «κρατικοῦ» μονοθεϊσμοῦ στόν βιβλικό Ἰσραήλ, ἀφοῦ τό πρῶτο γεγονός στάθηκε ἱκανό γιά νά συνειδητοποιήσει ὁ λαός πώς θά ἔπρεπε νά στραφεῖ στή λατρεία τοῦ Κυρίου, γιατί μόνο ἔτσι θά μποροῦσε νά ἀντιπαρατεθεῖ στόν Ἀσσυριακό ἰμπεριαλισμό καί στήν ἀλαζονεία τοῦ Ἀσσύριου ἡγεμόνα. Ἡ ἐμπειρία πού ἀποκόμισε ὁ λαός τόν βοήθησε νά καταλάβει πώς ὁ Θεός του εἶναι παντοδύναμος, καί σέ αὐτόν θά ἔπρεπε νά στρέφεται καί νά ζητάει βοήθεια.

Στή συνέχεια, ἡ ἐποχή τοῦ Ἰωσία ἦταν πρόσφορη, τουλάχιστο μέ βάση τίς ἱστορικές συνθῆκες πού ἐπικρατοῦσαν, γιά νά δεχτεῖ τόν ἀπόλυτο μονοθεϊσμό. Ἡ ἐναπόθεση τῶν ἐλπίδων τοῦ λαοῦ στόν Κύριο ἔδινε σιγουριά καί ἀσφάλεια πού δέν τήν παρεῖχε κανένας

4-20. Βλ. καί τίς παρατηρήσεις τοῦ Ἰωάννη Μούρτζιου (στό Μούρτζιος Ἰωάννης Χ, *Ἡ θρησκευτική μεταρρύθμιση τοῦ Ἰωσία καί ἡ σημασία της*, Θεσσαλονίκη 1994 (διδ.δ.) σσ. 103-104). Ὅπως τονίζει: «Στήν ὅλη διήγηση γιά τά μεταρρυθμιστικά μέτρα (:τοῦ Ἰωσία) διάχυτη εἶναι ἡ ἀρνητική ἐπίδραση καί τά καταστρεπτικά ἀποτελέσματα πού εἶχε ὁ συγκρητισμός. Τά εἰδωλολατρικά στοιχεῖα πού μπῆκαν στή λατρεία καί οἱ θεότητες πού λατρεύονταν ἦταν τό ἀποτέλεσμα κακῶν ἐπιλογῶν καί ἡ μεταρρύθμιση ἦταν ἡ προϋπόθεση τῆς ἐπιστροφῆς στό Γιαχβέ. Ἔτσι ἐκπληρώνεται καί ὁ βασικός στόχος τῆς μεταρρύθμισης πού ἦταν ἡ ἀναχαίτιση τοῦ συγκρητισμοῦ. Ἀκολουθεῖ τό στάδιο τῆς κάθαρσης τῆς λατρείας γιά νά ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀναβίωση τοῦ γνήσιου Γιαχβισμοῦ. *Πίστευε δηλαδή ὁ Ἰωσίας ὅτι ἡ κατάργηση τῶν εἰδωλολατρικῶν θεοτήτων καί ἡ καταστροφή τῶν λατρευτικῶν ἀντικειμένων θά ἔφερνε τή θρησκευτική ἀνακαίνιση μέ κυρίαρχο στοιχεῖο τή μονοθεΐα*» (Ἡ ὑπογράμμιση εἶναι δική μου).

ἄλλος. Ταυτόχρονα ἡ ἐξασθένιση τῆς Ἀσσυριακῆς ὑπερδύναμης αὐτή τήν ἐποχή ἔδινε ἐλπίδες γιά ἐθνική ἀνάταση τήν ὁποία τήν εἶχαν ἀνάγκη τά μικρά κρατίδια τῆς περιοχῆς, ὅπως ἦταν τό βασίλειο τοῦ Ἰούδα.

Οἱ συντάκτες λοιπόν τῆς παλαιοδιαθηκικῆς γραμματείας καταγράφουν τό γεγονός πώς ὁ Κύριος εἶναι ὁ μόνος πού μπορεῖ νά βοηθήσει τό λαό σέ μία ἐποχή πού ἀρχίζουν οἱ μεγάλες αὐτοκρατορίες τῆς Ἐγγύς Ἀνατολῆς νά ἔχουν ἔντονη παρουσία στό ἱστορικό προσκήνιο. Συμβάλλουν ἔτσι στήν κατανόηση τῆς διαλεκτικῆς Θεοῦ-ἀνθρώπινης ἱστορίας στήν ὁποία Αὐτός εἶναι ὁ ἀπόλυτος κυρίαρχος.

Φρειδερίκου Θ. Κωνσταντίνου
Δασκάλου Εἰδικῆς Ἀγωγῆς, κατόχου
Μεταπτυχιακοῦ Διπλωματος Ἑλληνικοῦ Ἀνοικτοῦ Πανεπιστημίου

Βυζαντινή Εἰκονογραφία καί Ἐκπαίδευση Ἐνηλίκων

Ἡ ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας

Στό ἄρθρο αὐτό θά μελετηθεῖ ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα. Στόχος εἶναι νά παρουσιαστεῖ ἡ ἐμφάνιση τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας καί ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο καταλήγει νά ἀποτελεῖ ἐργαλεῖο καί μέσο διδασκαλίας τῶν Ἐνηλίκων. Ὁ λόγος πού γίνεται ἡ ἀναφορά αὐτή εἶναι διότι πρόκειται γιά ἕνα ἀντικείμενο πού ἐνῶ ἔχει μελετηθεῖ ἀπό τή θρησκευτική καί λατρευτική του πλευρά δέν ἔχει δοθεῖ ἡ ἴδια βαρύτητα καί στήν διδακτική του προσέγγιση.

Ἡ παρουσία τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας συνδέεται μέ τήν ἐμφάνιση τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἀπαρχές τῆς εἰκόνας θά πρέπει νά ἀναζητηθοῦν στήν ἐμφάνιση τοῦ πρωτόγονου ἀνθρώπου, ὅπου μέ τίς τοιχογραφίες προσπαθοῦσε νά ἐξευμενίσει τά «κακά» πνεύματα ἤ μέ αὐτές ἀναπαριστοῦσε τά κατορθώματά του. Ὅσο ὁ ἄνθρωπος ἐξελισσόταν, ἡ εἰκονογραφία καί ἡ ζωγραφική ἀποτέλεσε κομμάτι τῆς πολιτιστικῆς του κληρονομιᾶς. Στή Βυζαντινή ἐποχή ἕνα νέο εἶδος ζωγραφικῆς κάνει τήν ἐμφάνισή του καί δέν εἶναι ἄλλο ἀπό τή Βυζαντινή Ἁγιογραφία. Ἡ Ἁγιογραφία ἐπιμερίζεται ἐσωτερικά σέ τέσσερα εἴδη :

Α) Τοιχογραφία
Β) Φορητή Εἰκόνα
Γ) Ψηφιδωτό
Δ) Μωσαϊκό

Ὑπάρχει ὅμως ἀκόμη ἕνας ἐσωτερικός ἐπιμερισμός, αὐτός τῆς Τοιχογραφίας. Ἡ Τοιχογραφία ἐπιμερίζεται σέ :

Α1) Νωπογραφία

A2) Ξηρογραφία
A3) Μουσαμάς[1].

Ἱστορική ἐξέλιξη τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας

Ἄν καί γίνεται λόγος γιά θρησκευτική ζωγραφική ἐντούτοις, ὑπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τῆς Δύσεως καί τοῦ Βυζαντίου ἀλλά καί μεταξύ τῶν διαφόρων σχολῶν καί Ἁγιογράφων. Στήν πρώτη περίπτωση, οἱ δογματικές διαφορές πού ὑπάρχουν τῆς Ἀνατολικῆς καί Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀποτυπώνονται στίς εἰκόνες τους. Γιά παράδειγμα, ὁ τρόπος πού τά κεντρικά πρόσωπα παρουσιάζονται στίς εἰκόνες καθώς καί τά τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά, τά χρώματα πού χρησιμοποιοῦνται καί οἱ ἐκφράσεις παρουσιάζουν διαφορές. Ἕνας ἄλλος λόγος εἶναι οἱ ἐπιρροές τῶν καλλιτεχνῶν. Ἄν καί ἡ Δυτική εἰκονογραφία καί Ἁγιογραφία ἐπηρεάστηκε ἀπό τή Βυζαντινή τέχνη, ἡ Ἀναγέννηση στήν Ἰταλία ἔδωσε μία διαφορετική ὤθηση στήν ἀνάπτυξη τῶν τεχνῶν καί τῆς ζωγραφικῆς γενικότερα. Αὐτό εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά ἐπηρεασθεῖ καί ὁ τρόπος πού τά Ἁγιογραφικά μοντέλα παρουσιάζονταν. Κατά ἀνάγκη αὐτό δέν εἶναι κάτι κακό. Ἡ Ἀνατολική καί ἡ Δυτική Ἁγιογραφία ἀναπτύχθηκαν μέ διαφορετικό τρόπο καί ἡ κάθε μία ἀπό τίς σχολές προσπάθησε νά ἀποτυπώσει τά Χριστιανικά γεγονότα μέ τό δικό της τρόπο. Αὐτό πού θά πρέπει νά τονιστεῖ εἶναι ὅτι στή Δυτική Ἁγιογραφία, πέρα ἀπό τά γεγονότα, δόθηκε βαρύτητα καί στόν τρόπο ἀναπαράστασης τῶν προσώπων, ἐνῶ στήν Ἀνατολική Ἁγιογραφία πρώτη μέριμνα ἀποτέλεσε ἡ παρουσίαση τῶν γεγονότων καί κατόπιν ὁ τρόπος ἀποτύπωσης τῶν προσώπων.

Ἡ Δυτική εἰκονογραφία ἀποσκοπεῖ στήν παρουσίαση, τήν πρόκληση τοῦ συναισθήματος καί τήν ἐπίκληση τῶν αἰσθήσεων ἐνῶ, ἀντίθετα, ἡ Ἀνατολική εἰκονογραφία καί Ἁγιογραφία στόχο της ἔχει τή διδαχή καί τήν καλλιέργεια τῆς ψυχῆς μέ ἀπώτερο σκοπό ἀκόμη καί μέσα ἀπό τίς εἰκόνες νά ὁδηγήσει τόν ἄνθρωπο καί τόν πιστό στή σωτηρία. Τό αἰσθητικό ἀποτέλεσμα, ἄν καί παίζει σημαντικό ρόλο καί στήν Ἀνατολική Ἁγιογραφία, δέ γίνεται αὐτοσκοπός. Ἡ εἰκόνα προσπαθεῖ νά διδάξει καί νά ὁδηγήσει στή σωτηρία[2]. Ἡ περίοδος τῆς εἰκονομαχίας εἶναι μία κλονισμένη περίοδος τῆς ἱστορίας. Τό κεντρικό γεγονός ἦταν ἡ διατήρηση καί λατρεία τῶν εἰκόνων

---

1. Μαρούδης , **Δ.** (2009). *Διδάσκοντας καί μαθαίνοντας τούς μαθητές μας μέ τίς νέες τεχνολογίες. Ἡ διδασκαλία τῆς Χριστιανικῆς τέχνης μέ τή χρήση Η/Υ. Ἀνακτήθηκε ἀπό: www2.e-yliko.gr/htmls/CONFERENCE_FILES/Maroudis.pdf –*

2. Μαρούδης , **Δ.** 2009. *Ὅπ.π.*

ἀλλά καί ὁ τρόπος πού θά ἀποδιδόταν τιμή στά εἰκονιζόμενα πρόσωπα. Ἡ διαμάχη καί ἡ ἔριδα πού προέκυψε δίχασε τόν κόσμο μέ ἀποτέλεσμα νά χρειαστεῖ ἡ ἐπέμβαση τοῦ Αὐτοκράτορα ἀλλά καί συνοδική ἐπισφράγιση τῆς ἀποκατάστασης τῶν εἰκόνων. Ἔκτοτε ἀρχίζει νά ἀνθεῖ ἡ Βυζαντινή τέχνη καί πιό συγκεκριμένα ἡ Βυζαντινή Ἁγιογραφία μέ σημαντικούς ἐκπροσώπους πού διαμόρφωσαν τόν τρόπο ἀντίληψης τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας καί τήν παρουσίασή της.

Ὁρισμός τῆς Βυζαντινῆς Ἁγιογραφίας

«Ἡ Βυζαντινή Ἁγιογραφία συνδέεται μέ τήν ἀναπαράσταση προσώπων, εἰκόνων καί γεγονότων τῆς Χριστιανικῆς λατρευτικῆς ζωῆς»[3]. Ἡ Βυζαντινή Ἁγιογραφία συναντᾶται λίγο μετά ἀπό ἐμφάνιση τοῦ Χριστιανισμοῦ καί οὐσιαστικά γίνεται λόγος γιά θρησκευτική εἰκονογραφία. Στόχος τῶν πρώτων Ἁγιογράφων ἦταν νά ἀποτυπώσουν τά γεγονότα καί τά πρόσωπα πού συνδέονταν μέ τή Χριστιανική πίστη καί λατρεία. Αὐτός εἶναι καί ὁ λόγος πού ἀποκλειστικό περιεχόμενο αὐτοῦ τοῦ τύπου τῆς ζωγραφικῆς ἔχει τό συγκεκριμένο περιεχόμενο. Ἡ θεματική της Βυζαντινῆς Ἁγιογραφίας ἀποτελεῖται ἀπό Ἁγιογραφικές σκηνές καί πρόσωπα πού συνδέονται ἄμεσα μέ τή Χριστιανική πίστη. Γιά τήν Ὀρθόδοξη πίστη ἡ Ἁγιογραφία ἀποτελεῖ τέχνη ὑψηλῆς ποιότητας[4] καί δέν εἶναι ἁπλά καί μόνο μία εἰκαστική δημιουργία ἀλλά καί μία πνευματική διεργασία. Ὁ Ἁγιογράφος γιά νά δημιουργήσει τό ἔργο του ἔχει τή χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού τόν καθοδηγεῖ στήν ἀποτύπωση τῶν γεγονότων καί τῶν προσώπων. Θά πρέπει ὡστόσο νά ἐπισημανθεῖ ὅτι στή Βυζαντινή Ἁγιογραφία ὁ χῶρος, ὁ χρόνος, τά γεγονότα καί τά πρόσωπα δεν ακολουθούν μια φυσική σειρά[5].

Ἑρμηνεία τῶν Εἰκόνων

Γενικότερα θά πρέπει νά ὑπογραμμιστεῖ ὅτι γιά τήν ἑρμηνεία τῶν εἰκόνων ἔχουν προταθεῖ διάφορα μοντέλα πού προσπάθησαν νά ἐξηγήσουν καί νά ἑρμηνεύσουν τίς εἰκόνες καί τή λειτουργία τους. Ἕνα ἀπό τά πιό σημαντικά μοντέλα εἶναι τό Βυζαντινό μοντέλο στό ὁποῖο ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα ἔχει πολλαπλά σημεῖα ἀναφορᾶς. Τά σημεῖα αὐτά συνδέονται μέ τήν Ἀνθρωπολογία, τή Θεολογία, τή

---

3. Μαρούδης, Δ. 2009. *Ὁπ.π.*

4. Ἡ Βυζαντινή Ἁγιογραφία.(2009). Ἀνακτήθηκε ἀπό: www.matia.gr/library/ebook03.../i.html

5. Ἡ Βυζαντινή Ἁγιογραφία. (2009). *Ὁπ.π.*

λατρευτική πρακτική και την τέχνη[6]. Ἐδῶ θά πρέπει νά διευκρινιστεῖ ὅτι μέ βάση τή Βυζαντινή σκοπιά ἡ Εἰκόνα ἀναφέρεται στό γεγονός. Μέσα ἀπό τή Βυζαντινή Εἰκόνα παρουσιάζεται ἡ θρησκευτική ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἑπομένως ὁ πνευματικός χαρακτήρας τοῦ ἀποτελέσματος προηγεῖται τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἀποτελέσματος. Φυσικά καί δίνεται βαρύτητα καί στό εἰκαστικό – καλλιτεχνικό μέρος δέν εἶναι ὅμως αὐτός ὁ κύριος σκοπός καθώς ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα ἦταν ἕνας ἀπό τούς κύριους λόγους τῆς εἰκονομαχικῆς ἔριδας. Ἡ σχέση τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας μέ τήν Ἁγιογραφία ἔγκειται στό γεγονός ὅτι ἀναπαριστᾶ μέρος τῆς θρησκευτικῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου καί μέσα ἀπό αὐτή ὁ ἄνθρωπος παρακολουθεῖ τή σχέση του μέ τό Θεό. Γιά τήν Ὀρθόδοξη πίστη καί λατρεία τό στοιχεῖο αὐτό εἶναι κεντρικό διότι σύμφωνα μέ τό Χριστιανικό δόγμα ὁ ἄνθρωπος εἶναι πλασμένος κατά εἰκόνα καί ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ. Ἄρα μέσα ἀπό τήν Βυζαντινή Εἰκόνα παρουσιάζεται τό πρόσωπο πού παραπέμπει στήν ὑπόσταση του[7]. Τό ἀντικείμενο τοῦ εἰκονισμοῦ τῶν εἰκόνων, τό εἰκονιζόμενο πρόσωπο καί κατά ἐπέκταση τό περιεχόμενο τῶν εἰκόνων εἶναι τό μεταμορφωμένο καί ἀφθαρτοποιημένο ἀνθρώπινο πρόσωπο. Τό εἰκαστικό στοιχεῖο πού παρεμβαίνει καί ἀποτυπώνει τό μεταμορφωμένο αὐτό πρόσωπο θά πρέπει νά ὁροθετηθεῖ ὥστε ἡ εἰκαστική του ποιότητα νά δίνει οὐσία καί νόημα στήν ὕπαρξή τῆς εἰκόνας[8]. Ἑπομένως, μέσα ἀπό τήν Βυζαντινή Εἰκόνα βρίσκει ὁ θεατής τίς ἀναφορές τῆς δημιουργίας του καί παρακολουθεῖ τήν ἐξέλιξη καί τά γεγονότα τῆς πίστης καί τῆς λατρείας του[9].

Γιά τή σχέση τῆς εἰκόνας μέ τή θεολογία δέν χρειάζεται ἰδιαίτερη ἀνάλυση. Ἀρκεῖ καί μόνο τό γεγονός ὅτι πρόκειται γιά ἀναπαραστήσεις γεγονότων τῆς θρησκευτικῆς τάξης καί ζωῆς μίας συγκεκριμένης πίστης. Τό Βυζαντινό μοντέλο ἀναφέρεται στή Χριστιανική πίστη. Παρόλα αὐτά ὑπάρχουν παρόμοιες εἰκαστικές καί Ἁγιογραφικές ἀναφορές καί σέ ἄλλα δόγματα ἤ θρησκεῖες. Γιά παράδειγμα καί ὁ Ἰνδουισμός χρησιμοποιεῖ ὡς ἕνα βαθμό τή ζωγραφική ἀλλά κυρίως τή γλυπτική γιά τή θρησκευτική του λατρεία[10]. Σέ

---

6. Ζωγραφίδης, Γ. (1997β). «Βυζαντινή Φιλοσοφία τῆς Εἰκόνας». *Μιά ἀνάγνωση τοῦ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ*. Ἀθήνα: Ἑλληνικά Γράμματα, σελ. 22, 278.

7. Ματσούκας, Ν. (2004). *Δογματική καί Συμβολική Θεολογία*, τ. Β'. Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναρᾶ (σελ. 194 – 195).

8. Κόρδης, Γ. (2006). Ἡ «Ἑρμηνεία τῆς Ζωγραφικῆς Τέχνης». *Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ*. Θεσσαλονίκη: Ἀρμός, σελ. 46).

9. Ζωγραφίδης, Γ. (1997β). Ὅπ.π.

10. Ζιάκας, Δ. (2004). *Θρησκειολογικά Μελετήματα*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σελ. 364.

ὅλες τίς θρησκεῖες ἡ Ἁγιογραφία ἔπαιξε σημαντικό ρόλο. Ἡ εἰκόνα εἶναι ἕνα στοιχεῖο ἄμεσα συνδεόμενο καί συναρτώμενο μέ τή λατρευτική τάξη. Ἀκόμη καί οἱ θρησκεῖες πού ἀποφεύγουν τή χρήση τῶν εἰκόνων, ὅπως ὁ Προτεσταντισμός, χρησιμοποιοῦν διαφορετικά μέσα ὅπως γλυπτά γιά νά ἐκφράσουν τήν πίστη τους. Στήν πραγματικότητα ὅμως δέν ἀποδοκιμάζουν τή χρήση καί τήν παρουσία τῆς εἰκόνας ἁπλά μετριάζουν τή σχέση τῆς λατρείας μέ αὐτήν.

Συνοψίζοντας, ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα ἔχει μία μακρά πορεία στό χρόνο. Οἱ ἀπαρχές της θά πρέπει νά ἀναζητηθοῦν στήν ἐμφάνιση τοῦ Χριστιανισμοῦ καί στήν ἐξέλιξη τῆς θρησκείας αὐτῆς. Ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου νά ἐκφραστεῖ καί μέσα ἀπό τίς εἰκαστικές τέχνες βοήθησαν στήν ἀνάδυση αὐτοῦ τοῦ ἰδιαίτερου εἴδους τέχνης, τῆς Βυζαντινῆς τέχνης. Μία τέχνη πού ἀντλεῖ τήν κύρια θεματική της ἀπό τή θρησκευτική τάξη ἀλλά παραμένει τέχνη καί δέν θυσιάζεται, οὔτε παραμερίζεται ἡ καλλιτεχνική της δημιουργία. Ἑπομένως, ἡ Βυζαντινή Ἁγιογραφία θά πρέπει νά ἐξεταστεῖ ὡς καλλιτεχνική δημιουργία ἐνταγμένη στό θρησκευτικό πλαίσιο καί μέσα ἀπό τή σχέση αὐτή νά ἀνακαλυφθεῖ ἡ οὐσιαστική της λειτουργία. Στό σημεῖο αὐτό θά πρέπει νά ἀναφερθεῖ ὅτι δεδομένης ἔλλειψης ἑλληνικῶν βιβλιογραφικῶν πηγῶν πού νά ἀντιμετωπίζουν καί νά ἐξετάζουν τή Βυζαντινή Εἰκόνα ὑπό τήν εἰκαστική της ὀπτική γιά τήν συγγραφή τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ χρησιμοποιήθηκε ὡς κύριο ἐγχειρίδιο τό ἔργο τοῦ Πατρός, Σταμάτη Σκλήρη.

Ἡ Εἰκόνα καί ἡ Διδακτική της

Εἶναι κοινῶς παραδεκτό ὅτι ἡ χρήση τῆς εἰκόνας βοηθάει κατά πολύ στήν ἀπομνημόνευση τῆς ἴδιας της εἰκόνας καί μέ τίς ἔννοιες πού συνδέονται μέ τήν συγκεκριμένη εἰκόνα. Τά τελευταῖα χρόνια ὅλο καί περισσότεροι ἐκπαιδευτικοί ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ διδασκαλία μέ τήν κατάλληλη παρουσία τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ὑλικοῦ κάνει τό μάθημα πιό ἐνδιαφέρον καί βοηθᾶ τήν τάξη νά συγκρατήσει τή γνώση. Στή συγκεκριμένη περίπτωση δέν θά ἐξεταστεῖ γενικά ἡ ἔννοια τῆς εἰκόνας ὡς ἐκπαιδευτικό μέσο διδασκαλίας ἀλλά θά δοθεῖ ἔμφαση στή Βυζαντινή Εἰκόνα καί στήν παρουσία της κατά τή διάρκεια τῆς διδασκαλίας. Ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα συνδέθηκε ἀρχικά μέ τό μάθημα τῶν θρησκευτικῶν. Μία σημαντική μερίδα ἐκπαιδευτικῶν ἐπιλέγουν νά τά διδάσκουν δίνοντας στούς μαθητές καί τά ἀνάλογα ὀπτικά ἐρεθίσματα. Παρουσιάζουν λοιπόν εἰκόνες καί μέ τή βοήθειά τους ἡ τάξη συνδέει τά πρόσωπα καί τά γεγονότα ἔχοντας μία πρώτη ἀποτύπωση τῶν εἰκόνων. Ἡ διδασκαλία τῶν ἐνηλίκων διαφοροποιεῖται ἀπό αὐτήν τῶν μικρῶν παιδιῶν. Παρόλα αὐτά, μποροῦμε καί στή διδασκαλία τῶν Ἐνηλίκων νά χρησιμοποιήσουμε

εἰκόνες καί νά μιλήσουμε στήν ἐκπαιδευτική ὁμάδα γι᾿ αὐτές[11].

Στό ἄρθρο αὐτό δέν θά ἑρμηνευθεῖ γενικά ἡ χρήση τῆς εἰκόνας ἀλλά ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα στό πλαίσια τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκπαίδευσης Ἐνηλίκων. Ἐξετάζοντας τή σχέση τῆς εἰκόνας μέ τή διδακτική πράξη διακρίνονται δύο πεδία :

A) Ὁ τρόπος πού ἡ εἰκόνα διδάσκεται καί

B) ἡ αἰσθητική παιδεία τῆς εἰκόνας.

Ἡ πρώτη περίπτωση ἀναφέρεται στόν τρόπο πού γίνεται ἡ περιγραφή καί ἡ ἑρμηνεία τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας. Ἡ δεύτερη περίπτωση ἔχει να κάνει μέ τό τί προσφέρει ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα στόν ἄνθρωπο, ποιά εἶναι ἡ παιδαγωγική της ἀξία καί τί διδάσκει. Ὅσον ἀφορᾶ τό κομμάτι τῆς αἰσθητικῆς, αὐτό πού ἐκφράζει τό θέμα της τό ἴδιο ἐκφράζει καί ἡ αἰσθητική της[12]. Ἑπομένως, κατά τή διδακτική πράξη εἶναι ἀπαραίτητο νά ἀναλυθεῖ τό θέμα καί νά παρατηρηθεῖ ἡ ἀτμόσφαιρα πού ἀποπνέεται ἀπό τό ἔργο καί γενικότερα ἡ ὅλη αἰσθητική της.

Ὡστόσο, οἱ διαφορές Ἀνατολῆς καί Δύσης εἶναι αὐτές πού ὁδήγησαν στή δημιουργία δυό διαφορετικῶν διδακτικῶν μεθοδολογιῶν. Ἡ διδακτική τῆς Δυτικῆς τέχνης μέ σαφεῖς ἐπιρροές ἀπό τήν Ἀναγέννηση δίνει βαρύτητα στά φαινόμενα τοῦ περιβάλλοντος καί στόν τρόπο πού ἀναπαρίστανται. Ἡ ὀπτική παίζει κυρίαρχο ρόλο. Ἐνῶ τά ἀντικείμενα καί τά πρόσωπα ἀπό τή θέση πού ἔχουν ὡς πρός τή φωτεινή πηγή διαφοροποιοῦνται φαινομενικά μεταξύ τους. Ἡ διαφοροποίηση αὐτή ἐξυπηρετεῖ τούς νόμους τῆς ὀπτικῆς. Ὁ καλλιτέχνης ἑπομένως θά πρέπει νά συλλάβει τίς σχέσεις αὐτές. Σέ ἀντίθεση πρός τήν ἀναγεννησιακή τέχνη, ἡ Βυζαντινή τέχνη θέτει στό κέντρο τήν Ἁγιότητα τῶν προσώπων. Τεχνοτροπικά ἡ ἔμφαση δίνεται μέ τή χρήση σκιάσεων καί τοῦ φωτός. Στόχος τοῦ καλλιτέχνη εἶναι νά μεταδώσει στούς θεατές τό μήνυμα τοῦ γεγονότος καί νά τούς ἐνημερώσει ὅτι πρόκειται γιά ἕνα Ἅγιο πρόσωπο ποῦ τήν Ἁγιότητά του τήν ἀντλεῖ ἀπό τή δόξα τοῦ Θεοῦ[13].

Ἡ διδασκαλία τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας ἀπαιτεῖ μία κατάλληλη διεργασία. Πρίν παρουσιαστεῖ μία Βυζαντινή Εἰκόνα καλό εἶναι νά γίνει μία εἰσαγωγική ἀναφορά ἔτσι ὥστε νά μπορέσει ἡ ἐκπαιδευτική ὁμάδα νά συνδέσει τήν εἰκόνα μέ τό λειτουργικό της πλαίσιο. Στή συνέχεια θά πρέπει νά παρουσιαστεῖ ἡ Βυζαντινή

---

11. Oupensky, L. (2008). *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στήν ὀρθόδοξη ἐκκλησία*. Ἀθήνα Ἁρμός (σελ. 121 – 130).

12. π. Σκλήρης, Σ. (2002). «Ἐν Ἐσόπτρω», *Εἰκονολογικά μελετήματα*. Ἀθήνα: Γρηγόρης (σελ. 11 – 28).

13. π. Σκλήρης, Σ. (2002). Ὁπ.π.

Εἰκόνα στήν τάξη ὥστε νά γίνει μία πρώτη ἐπεξεργασία της. Στό σημεῖο αὐτό μποροῦν νά γίνουν ἐρωτήσεις πού θά βοηθήσουν στήν κατανόησή της καί θά ὁδηγήσουν σταδιακά στήν ἑρμηνεία της. Μέσα ἀπό τό στάδιο αὐτό ἐπιχειρεῖται ἡ συλλογή πληροφοριῶν γιά τή θεματική της Βυζαντινῆς Εἰκόνας, τό πλαίσιό της καί τά πρόσωπα, τά ὁποῖα θά βοηθήσουν τήν ἑρμηνευτική κατανόηση. Ὅταν ἐξετάζεται ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα σέ θεολογικό ἐπίπεδο, θά πρέπει νά ἐξαχθεῖ ἕνα συμπέρασμα σχετικό μέ τό θεολογικό της περιεχόμενο. Ἄν ὅμως ἐπιχειρεῖται νά γίνει διάκριση τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας καί τῆς Ἁγιογραφικῆς τεχνικῆς καλό εἶναι νά γίνει ἑστίαση στά τεχνοτροπικά στοιχεῖα γιά νά ἀποδειχθεῖ σέ τί ἐξυπηρετοῦν καί ἄν βοηθοῦν στήν κατανόησή της[14].

Ἡ διδακτική τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας ἀναφέρεται στόν τρόπο πού ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα μπορεῖ νά διδάξει καί νά ἀξιοποιήσει τό προσφερόμενο ὑλικό. Καταρχήν, θά πρέπει νά τονιστεῖ ὅτι ὅταν γίνεται ἀναφορά στή Βυζαντινή Εἰκόνα κατά κύριο λόγο νοεῖται ἡ Ἀνατολική Ἁγιογραφία καί τό Ὀρθόδοξο δόγμα. Οἱ ἀναπαραστάσεις ἀφοροῦν γεγονότα τῆς Χριστιανικῆς λατρείας καί πίστης. Ἑπομένως, ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα ἀποτελεῖ ἔκφραση καί ἑρμηνεία τῆς πίστης καί τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα ἀλλά καί στό σύνολό της ἡ Ἁγιογραφική τέχνη, θεωρήθηκε ἰσότιμη τοῦ Εὐαγγελικοῦ μηνύματος καί τῆς παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας, μέ ἄλλα λόγια ἀποτελεῖ γνήσιο φορέα τῆς Χριστιανικῆς πίστης. Ἡ Ἐκκλησία ἀναγνώρισε τήν ἀξία τῶν εἰκόνων καί τήν ἐνέταξε στή λατρεία της μέ τίς προϋποθέσεις ὅμως πού ἀναφέρθηκαν σέ προηγούμενη ἑνότητα. Μέσα ἀπό τήν Βυζαντινή Εἰκόνα ἡ Ἐκκλησία προσπαθεῖ νά διδάξει καί παράλληλα νά ἐκφράσει τήν ἐμπειρία της συνδέοντας τή ζωντανή παράδοσή της μέ τό σήμερα. Στό σημεῖο αὐτό εἶναι ἀναγκαῖο νά ὑπογραμμιστεῖ ὅτι ἡ ἑρμηνεία τῆς εἰκόνας μπορεῖ νά λάβει μία τέτοια διάσταση μόνο ἐντός τῆς Ἐκκλησίας. Ἔξω ἀπό τό πλαίσιο αὐτό εἶναι μία ἁπλή Βυζαντινή Εἰκόνα, ἕνα καλλιτεχνικό δημιούργημα[15].

Πρίν γίνει ἀναφορά στήν Βυζαντινή Εἰκόνα καί τό πῶς αὐτή μᾶς διδάσκει θά πρέπει νά διευκρινιστοῦν ὁρισμένα πράγματα. Ἡ θρησκευτική Βυζαντινή Εἰκόνα μπορεῖ νά ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς Χριστιανικῆς λατρείας δέν παύει ὅμως νά εἶναι καί τό δημιούργημα ἑνός καλλιτέχνη. Διότι ἀκόμη καί στόν κλάδο τῆς

---

14. Oupensky, L. (2008). Ὅπ.π.

15. Quenot, M. (1991). *The icon: window on the kingdom*, Crestwood. New York: St. Vladimir's Seminary Press. (σελ. 16).

16. π. Σκλήρης, Σ. (2002). Ὅπ.π.

Ἁγιογραφίας, οἱ Ἁγιογράφοι συνεχίζουν νά εἶναι καλλιτέχνες. Ὡστόσο, ὅσον ἀφορᾶ τήν ἑρμηνευτική τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας ἤ τά διδακτικά της χαρακτηριστικά, δίνεται ἔμφαση στή σχέση καί στή λειτουργία τῆς ἐντός τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ της πλαισίου. Ἐπομένως, δίνεται βάση στήν ἑρμηνεία τῶν ἀναπαραστάσεων.

Χαρακτηριστικά τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας

Ἐδῶ ἐξετάζονται ὁρισμένα χαρακτηριστικά τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας γιά νά γίνουν κατανοητά ἡ βαθύτερη ἑρμηνεία της καί τί μᾶς διδάσκει ἡ Ἁγιογραφική τεχνοτροπία. Γιά τή Βυζαντινή Εἰκόνα δέν ἔχει κανένα ρόλο τό φῶς τοῦ ἡλίου καί αὐτό γιατί ὁ Ἁγιογράφος προσπαθεῖ νά τονίσει τό φῶς τῶν προσώπων. Τά φωτοστέφανα τῶν Ἁγίων, ἡ λαμπρή ὄψη τῶν προσώπων παραπέμπουν στήν πνευματικότητα τῶν προσώπων καί λειτουργοῦν ὡς σύμβολα Ἁγιότητας. Ἀμέσως λοιπόν ὁ θεατής κατανοεῖ ὅτι δέν μπορεῖ νά ἀντιμετωπίσει τήν εἰκόνα μόνο ὡς καλλιτεχνικό δημιούργημα ἀλλά θά πρέπει νά τή θέσει στό ἐκκλησιολογικό της πλαίσιο. Γενικότερα, ἡ Βυζαντινή τέχνη ἐπιλέγει τή χρήση χαμηλοῦ φωτισμοῦ στίς ἀπεικονίσεις της[16].

Στή ζωγραφική τό φῶς καί οἱ σκιάσεις εἶναι ἕνα στοιχεῖο πού προσδίδει ἔμφαση σέ πρόσωπα καί μέ τόν τρόπο αὐτό τά τοποθετεῖ στό κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος. Στή ζωγραφική οἱ διαθλάσεις τῶν χρωμάτων, οἱ ἀποχρώσεις καί ἡ φωτεινότητα χρησιμοποιοῦνται γιά νά δηλώσουν στό θεατή ὅτι τό κέντρο βρίσκεται στό συγκεκριμένο σημεῖο. Ἐπιπλέον, τά σκοτεινά σημεῖα χρησιμοποιοῦνται γιά νά δημιουργήσουν μία διαφορετική ἀτμόσφαιρα καί ὁρισμένες φορές ἐπιτυγχάνουν νά δώσουν μία μυστικιστική διάθεση στό ἔργο. Μέ ἄλλα λόγια ἡ χρήση τῶν σκιῶν ἤ τοῦ σκοταδιοῦ ἐπιδρᾶ στήν ψυχολογία τοῦ θεατῆ[17]. Ἐπίσης, ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο τό εἰκονιζόμενο πρόσωπο φωτίζεται κάνει τό πρόσωπο αὐτό ὄμορφο ἤ ἄσχημο ἐνῶ συγχρόνως ἀναδεικνύει καί ὁρισμένα στοιχεῖα τῆς ψυχολογίας του, τῆς ψυχοσύνθεσης καί τοῦ χαρακτήρα του. Αὐτά ὅμως ἰσχύουν γενικά στή ζωγραφική. Στή Βυζαντινή Ἁγιογραφία, ἄν καί πάλι ὑπάρχουν παρόμοιες τεχνικές, τά πράγματα διαφέρουν.

Στή Βυζαντινή ζωγραφική κάθε εἰκονιζόμενο πρόσωπο φωτίζεται καί αὐτό τό φῶς ὅπως ἀναφέρθηκε δηλώνει τήν Ἁγιότητά του. Τό φῶς εἶναι κεντρικό σημεῖο τῶν ἔργων ἐνῶ ἀντίθετα τό σκοτάδι εἶναι περιφερειακό καί βοηθᾶ στήν ἀνάδειξη τοῦ φωτός. Ἐπίσης, τό περίγραμμα τῶν εἰκονιζόμενων ὄντων περιβάλει τή φιγούρα τους καί τά διακρίνει ἀπό τό περιβάλλον τους. Ἔτσι, ἐνῶ τά πρόσωπα μποροῦν

---

17. π. Σκλήρης, Σ. (2002). Ὅπ.π.

νά ταυτιστοῦν μεταξύ τους (καί ταυτίζονται στό κοινό σημεῖο τῆς Ἁγιότητας), παράλληλα διακρίνονται ἀπό τόν περιβάλλοντα χῶρο. Δημιουργεῖται ἡ αἴσθηση στό θεατή ὅτι πρόκειται γιά ὄντα πού φέρουν τό δικό τους φωτισμό καί ὁπουδήποτε ἀλλοῦ εἰκονίζονται μέ αὐτό τό συγκεκριμένο τρόπο.

Ἕνα ἐξίσου σημαντικό κομμάτι στή χρήση τοῦ φωτός καί τῆς σκιᾶς εἶναι ἡ ἀποτύπωση τῶν δαιμόνων. Γιά τή Βυζαντινή Ἁγιογραφία οἱ δαίμονες εἶναι ὄντα τοῦ σκότους. Ἑπομένως, ὅταν ὁ Ἁγιογράφος προσπαθεῖ νά δηλώσει τήν ὕπαρξη κάποιας δαιμονικῆς ἐνέργειας αὐτή τή θέτει στήν Βυζαντινή Εἰκόνα μέ τή χρήση τῆς σκιᾶς. Σαφῶς λοιπόν γίνεται διάκριση μεταξύ τῶν ὄντων τοῦ φωτός καί τῶν ὄντων τοῦ σκότους. Ἀπό τή μία πλευρά εἶναι οἱ Ἄγγελοι πού εἰκονίζονται περιβαλλόμενοι ἤ λουσμένοι ἀπό φῶς, τό ὁποῖο παραπέμπει στή δόξα τοῦ Θεοῦ καί ἀπό τήν ἄλλη οἱ δαίμονες πού εἶναι πλάσματα τοῦ σκότους καί μένουν στό σκιερό μέρος. Γιά τίς δαιμονικές ὑπάρξεις ἡ χρήση τοῦ σκότους εἶναι ταυτόσημη τῆς φύσης τους. Ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα μέ τόν τρόπο αὐτό εἰσάγει τό θεατή στήν ὀντολογία τῶν προσώπων καί δηλώνει καταφανῶς τή διαφορά μεταξύ τῶν δύο πλευρῶν[18].

Ἑπόμενο χαρακτηριστικό τῶν Βυζαντινῶν Εἰκόνων εἶναι ὅτι σέ πολλές ἀπό αὐτές ἡ ἐναλλαγή ἡμέρας καί νύχτας δέν παίζει ἰδιαίτερο ρόλο. Χαρακτηριστικές εἶναι οἱ εἰκόνες τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς Ἀναστάσεως ἤ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Στίς περισσότερες εἰκόνες αὐτῶν τῶν ἀναπαραστάσεων δέ δίνεται σημασία στόν ἄν εἶναι ἡμέρα ἤ νύχτα. Εἰδικά γιά τήν περίπτωση τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας τῆς Ἀναστάσεως, τό Πάθος ἀπεικονίζεται μέ σκούρα χρώματα.

Ὅσον ἀφορᾶ τά εἰκονιζόμενα πρόσωπα καί τή μεταξύ τους σχέση στή Βυζαντινή ζωγραφική, χαρακτηριστική εἶναι ἡ συμμετρία τῶν προσώπων. Δηλαδή, μπορεῖ νά γίνει παράθεση εἰκονιζόμενων προσώπων, ὅπως γιά παράδειγμα ἡ Ἁγιογραφία τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Στήν περίπτωση τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, τά πρόσωπα ἔχουν τή δική τους ξεχωριστή ὀντότητα καί λειτουργία. Ὁ Ἁγιογράφος προσέχει ὥστε τό κάθε πρόσωπο νά μήν συγχέεται μέ κάποιο ἄλλο ἀλλά νά διατηρεῖ τήν ταυτότητα τῆς ὕπαρξής του. Ὁ ὀντολογικός αὐτός χαρακτήρας τῆς ζωγραφικῆς φανερώνει τήν ἀξία πού δίνει ἡ Ἐκκλησία στήν αὐτονομία τῆς ὡς πρόσωπο ἐνῶ κανένα πρόσωπο δέν παρουσιάζεται στή σκιά κάποιου ἄλλου. Στήν προκειμένη περίπτωση τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ εἶναι κεντρικό κανένα ὅμως ἀπό τά πρόσωπα τῶν Ἀποστόλων δέν ἐμφανίζεται σκιῶδες οὔτε ἀκόμη καί ἐκεῖνο τό πρόσωπο τοῦ Ἰούδα. Εἶναι διαφορετική ἡ τεχνική πού

---

18. π. Σκλήρης, Σ. (2002). Ὅπ.π.

θά δηλώσει τή διαφορά μεταξύ τῶν Ἀποστόλων καί θά διαχωρίσει τόν Πέτρο γιά παράδειγμα ἀπό τόν Ἰούδα. Κανένα πρόσωπο ὅμως δέν σκιάζεται ἤ κρύβεται πίσω ἀπό κάποιο ἄλλο[19].

Τεχνικές τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης

Μία ἀπό τίς τεχνικές πού χρησιμοποιεῖται γιά νά διαφοροποιηθεῖ τό ἕνα πρόσωπο ἀπό τό ἄλλο εἶναι καί πάλι ἡ χρήση τοῦ φωτός, τό μέγεθος καί ἡ ἀμορφία τῶν εἰκόνων. Ὅπως προαναφέρθηκε ἡ χρήση τοῦ φωτός δείχνει ποιό εἶναι τό κεντρικό πρόσωπο ἐνῶ ἐξηγεῖ στό θεατή ὅτι ἡ φωτεινότητα ταυτίζεται μέ τή δόξα Κυρίου καί τήν Ἁγιότητά του. Τό ἑπόμενο χαρακτηριστικό εἶναι ἡ κλίμακα μεγέθους. Σέ πολλές Βυζαντινές Εἰκόνες τό κεντρικό εἰκονιζόμενο πρόσωπο διακρίνεται σαφῶς μεγαλύτερο ἀπό τά ὑπόλοιπα. Γιά παράδειγμα στήν Βυζαντινή Εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου[20] ὁ Ἅγιος Γεώργιος εἰκονίζεται μεγαλύτερος ἀπό τό φίδι, πού εἶναι σημειολογία τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων καί παραπέμπει στό Σατανᾶ. Στή συγκεκριμένη Βυζαντινή Εἰκόνα τό πρόσωπο τοῦ Ἁγίου εἶναι σαφῶς μεγαλύτερο ὅμως ὑπάρχει καί μία ἀκόμη διαφορά. Οἱ δαιμονικές δυνάμεις ἀποτυπώνονται μέ τή μορφή φιδιοῦ. Τό φίδι γιά τήν Χριστιανική λατρεία καί πίστη ταυτίζεται μέ τήν πτώση. Ἔτσι λοιπόν ἀπό τή μία πλευρά ὑπάρχει ἡ σχεδόν ἀγγελική μορφή τοῦ Ἁγίου ὑπερμεγέθη καί λουσμένη στό φῶς καί ἀπό τήν ἄλλη τό φίδι πού ἕρπει στή γῆ καί εἰκονίζεται μικρότερο καί συνειρμικά ὁδηγεῖ τό θεατή στήν εἰκόνα της πτώσης[21].

Τό τρίτο χαρακτηριστικό εἶναι ἡ ἀμορφία τῶν προσώπων. Σέ ἀντίθεση μέ τή Δυτική τεχνοτροπία, ἡ Βυζαντινή τέχνη ὅταν θέλει νά δηλώσει τήν ὕπαρξη ἤ τήν παρουσία τοῦ κακοῦ τό κάνει δημιουργώντας ἄμορφες ἤ ἀτελεῖς εἰκόνες. Ἐδῶ θά πρέπει νά σημειωθεῖ τό ἑξῆς: Τό τέλειο δημιούργημα εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ὅλες οἱ ἀναπαραστάσεις προσώπων ἔχουν σχηματισμένα ὅλα τά χαρακτηριστικά τους. Ἡ ἀδυναμία καί ἡ πτώση ἔχουν ἀτελῆ χαρακτηριστικά. Βλέποντας ἑπομένως ὁ θεατής τή Βυζαντινή Εἰκόνα ἀναγνωρίζει τή διάσταση μεταξύ τῶν προσώπων καί συνδέει τήν εἰκόνα τοῦ κακοῦ μέ τήν ἀτέλεια καί τήν ἀμορφία. Θά πρέπει ὡστόσο νά ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ Δυτική ζωγραφική προτιμᾶ τήν

---

19. π. Σκλήρης, Σ. (2002). Ὅπ.π.

20. Ντεκάστρο, Μ. (2008ζ). «Διαβάζοντας τίς Βυζαντινές Εἰκόνες». Ἀθήνα: Ἀκρίτας. (σελ. 20).

21 Κόντογλου, Φ. (1985). *Ἔκφρασις τῆς Ὀρθοδόξου Εἰκονογραφίας : μετά πολλῶν σχεδίων καί εἰκόνων*. Ἀθήνα : Ἀστήρ. (σελ. 61).

ὕπαρξη τοῦ κακοῦ νά τήν ἐμφανίζει μέσα ἀπό τήν ἀσχήμια καί νά τήν ἀντιδιαστέλλει πρός τήν ὀμορφιά τῆς ψυχῆς καί τή δόξα τῶν Ἁγίων προσώπων[22]. Γιά τίς Βυζαντινές Εἰκόνες κοινή ἀποδοχή εἶναι ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ χώρου εἶναι σχετική. Μέ αὐτό ἐννοοῦμε ὅτι ὁ χῶρος καί οἱ διαστάσεις ἔρχονται γιά νά ἐξυπηρετήσουν τήν αἰσθητική τῆς εἰκόνας. Ὁ χῶρος καί ὁ τόπος χάνει τή φυσική του διάσταση ἐνῶ ἡ προβολή τοῦ χώρου παραπέμπει στό σύνολο τῆς κτίσης. Ὁ λειτουργικός χῶρος τῆς Ἐκκλησίας ὑπερβάλλει τό χρονικό πλαίσιο καί τόν περιορισμό του[23].

Ἀπό τά ὅσα ἀναφέρθηκαν σχετικά μέ τή διδακτική τῶν εἰκόνων γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἡ διδαχή ἔρχεται μέσα ἀπό τήν ἑρμηνεία τῆς εἰκόνας. Ὁ τρόπος πού ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα εἶναι δομημένη ἐξυπηρετεῖ τό σκοπό τῆς κατανόησης τῶν ἀληθειῶν τῆς Χριστιανικῆς πίστης ἐνῶ ταυτόχρονα διδάσκει τή ζωντανή παράδοση τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Χριστιανισμοῦ γενικότερα. Ὁ λειτουργικός χῶρος, ἄν καί ἐμφανίζεται ἀσαφής χωρίς νά εἶναι διακριτό τό πλαίσιο ἡμέρας ἤ νύχτας, καταφέρνει νά συνδέσει τό γεγονός μέ τήν κτίση καί προωθεῖ τή σκέψη τοῦ θεατῆ στήν ἐσχατολογία. Πολύ σημαντικό δομικό στοιχεῖο τῶν Βυζαντινῶν Εἰκόνων εἶναι ἡ χρήση τοῦ φωτός. Οἱ Ἁγιογράφοι χρησιμοποιώντας σκιάσεις καταφέρνουν νά δηλώσουν τό κεντρικό θέμα ἤ πρόσωπο ἐνῶ περιφερειακά πληροφορεῖται ὁ θεατής γιά τό γεγονός.

Ἀξίζει τέλος νά παρατηρηθεῖ ὅτι ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα μπορεῖ νά εἶναι ἐξίσου διδακτική ὅσο καί ἕνα κείμενο. Εἰδοποιός διαφορά μεταξύ εἰκόνας καί κειμένων εἶναι ὅτι στήν περίπτωση τῶν εἰκόνων πρόκειται γιά ὀπτικοποίηση τῶν γεγονότων. Ἑπομένως, εἶναι εὐκολότερο γιά τό θεατή νά διδαχθεῖ καί νά ἑρμηνεύσει τά ὅσα βλέπει.

Στάδια τῆς Διδακτικῆς τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης

Στή Βυζαντινή διδασκαλία τῶν εἰκόνων ἡ ἀναπαράσταση ἀνέκαθεν συνδεόταν μέ τό θρησκευτικό της πλαίσιο. Αὐτό σημαίνει ὅτι τίς περισσότερες φορές δέν δινόταν ἡ ἀπαραίτητη βαρύτητα στό δημιούργημα ἀλλά στήν ἀναπαράσταση τοῦ προσώπου καί τοῦ γεγονότος. Σίγουρα ἕνα μέρος τῆς διδασκαλίας ἀφιερωνόταν στόν τόπο τῆς ἀπόδοσης ἀλλά δέν ἀποτελοῦσε τό κεντρικό κομμάτι τῆς διδασκαλίας. Σέ παλιότερα χρόνια δέν γνώριζαν τά ὅσα σήμερα εἶναι γνωστά γιά τήν τέχνη καί τήν τεχνική της εἰκόνας. Ἀπό τήν

---

22. π. Σκλήρης, Σ. (2002). Ὅπ.π.
23. π. Σκλήρης, Σ. (2002). Ὅπ.π.

ἄλλη, ἡ τεχνική καί ἡ ἀξία τῆς ὡς καλλιτεχνικό δημιούργημα δέν τοποθετοῦνταν στό κέντρο τῆς διδασκαλίας. Ἡ εἰκόνα τίς περισσότερες φορές ἐρχόταν ὡς ἕνα στοιχεῖο πού θά ἐνίσχυε τήν ἴδια τη διδασκαλία ἤ θά ἀποτελοῦσε ἕνα σημεῖο ἀναφορᾶς[24].

Ἡ Ἔννοια τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας

Ἡ παρουσίαση καί ἡ διδασκαλία τῆς Βυζαντινῆς Εἰκόνας διαφέρει σήμερα σέ σχέση μέ τόν τρόπο πού γινόταν παραδοσιακά. Παραδοσιακά μία Βυζαντινή Εἰκόνα δέν θά μποροῦσε νά εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπό τό θρησκευτικό της πλαίσιο καί τή θέση της στό λειτουργικό μέρος τῆς λατρείας. Ὡστόσο, οἱ Βυζαντινές Εἰκόνες παραμένουν εἰκαστικά δημιουργήματα ἀπαράμιλλης ἀξίας καί αἰσθητικῆς. Τίς περισσότερες φορές ὅταν γίνεται λόγος γιά μία Βυζαντινή Εἰκόνα ἔρχονται στό νοῦ παραστάσεις ἀπό Βυζαντινούς ναούς. Στήν πραγματικότητα ὅμως ὑπάρχει μία διαφορετική ὀπτική γωνία. Ἡ λέξη «εἰκόνα» ἀναφέρεται σέ ἕνα δημιούργημα, μία ἀναπαράσταση ἑνός πραγματικοῦ ἤ φανταστικοῦ ἀντικειμένου ἤ προσώπου. Αὐτό σημαίνει ὅτι μία εἰκόνα πέρα ἀπό τό δημιούργημα καί πέρα ἀπό τίς προεκτάσεις πού πρέπει νά ἔχει, ἔχει καί ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά. Τά χαρακτηριστικά αὐτά μποροῦν νά εἶναι ἡ τεχνική τοῦ καλλιτέχνη, οἱ προσωπικές του ἰδιαιτερότητες καί ἀναφορές, ἡ ἀπόδοση τοῦ προσώπου ἤ τοῦ γεγονότος κ.ἄ.[25].

Εἰκόνα καί Θρησκευτικό Πλαίσιο

Παρόλα αὐτά θά πρέπει νά παρατηρηθεῖ ὅτι μέχρι καί 17ο αἰώνα οἱ Βυζαντινοί Ἁγιογράφοι ἀκολουθοῦν κατευθυντήριες γραμμές πού ἀκολουθοῦν τήν πορεία τῆς παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας καί κυρίως τῆς παράδοσης πού οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας καθόρισαν. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ Βυζαντινή Εἰκονογραφία δέν φέρει κοσμικά χαρακτηριστικά, ἀλλά ἀντίθετα, προσπαθεῖ νά ἐντάσσει τήν κάθε Βυζαντινή Εἰκόνα στό καθαρά θρησκευτικό τῆς πλαίσιο καί αὐτό νά ἀποδίδει. Γιά νά τονισθεῖ ἡ Ἁγιότητα τῶν προσώπων οἱ καλλιτέχνες πολλές φορές παρουσίαζαν τίς εἰκόνες τῶν Ἁγίων σχεδόν δίχως σάρκα καί χρησιμοποιώντας τή γεωμετρική διαμόρφωση τοῦ σώματος. Τά ἐνδύματα τῶν Ἁγίων φαίνονται βαριά μέ στόχο νά μήν γίνεται καμιά

---

24. Τσάμης, Δ. (1998). *Θεομητορικόν : Ἀνθολογία Ἐκκλησιαστικῶν Κειμένων καί Εἰκόνων πρός τιμήν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Μαρίας.* Θεσσαλονίκη: Χριστιανική Ἀδελφότητα Λυδίας. (σελ. 67 – 69).

25. Oupensky, L. (2008). *Ὅπ.π.*

παραπομπή θεμιτή ἤ ἀθέμιτη στό αἰσθησιακό στοιχεῖο. Ἐπιπλέον, ἡ χρήση τοῦ φωτός γίνεται μέ τρόπο πού νά δημιουργεῖται ἡ αἴσθηση ὅτι πρόκειται γιά ἕνα ἐσωτερικό φῶς μέ τή λαμπρότητα τῆς ψυχῆς πού ἐκπέμπει ὁ Ἅγιος πού εἰκονίζεται. Τό ἴδιο καί τά χέρια τῶν Ἁγίων τείνουν τίς περισσότερες φορές πρός τά ἐπάνω καί δηλώνουν τήν ἀναφορά τους πρός τό πρόσωπο ἤ τό Θεό.

Στίς παραδοσιακές Βυζαντινές Εἰκόνες οἱ κεφαλές τῶν προσώπων παρουσιάζονται μεγάλες ἐνῶ τά χαρακτηριστικά τῶν μαλλιῶν καί τά γένια εἶναι πυκνά. Τά στοιχεῖα αὐτά στοχεύουν στό νά τονιστεῖ ἡ Ἁγιότητα τοῦ προσώπου. Ἐπίσης, ὅλα σχεδόν εἶναι καθορισμένα ἀπό τό Ἐγχειρίδιο Ὁδηγιῶν τῆς Ἐκκλησίας γιά τόν τρόπο πού θά εἰκονισθεῖ τό πρόσωπο καί τή χρήση τῶν χρωμάτων. Στίς Ὀρθόδοξες δέ εἰκόνες χαρακτηριστικό τῶν περισσότερων εἰκόνων εἶναι ἡ χρήση τοῦ χρυσοῦ φόντου[26].

Στή Βυζαντινή Εἰκόνα θά πρέπει νά τονιστοῦν οἱ τεχνικές πού ἀκολουθεῖ ὁ καλλιτέχνης μέ βάση καί τή θεολογική τους προσέγγιση. Ὑπάρχει πάντα μία αἰτία πού ὁ καλλιτέχνης ἐπέλεξε νά ἀποτυπώσει ἕνα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό μέ ἕνα συγκεκριμένο τρόπο. Ἀνέκαθεν ὅμως ἡ Βυζαντινή Εἰκόνα ἐναρμονιζόταν μέ τό θεολογικό πλαίσιο καί προσπαθοῦσαν οἱ καλλιτέχνες νά δημιουργήσουν ἐντός τῶν θεολογικῶν πλαισίων. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἀποδέχονταν καί τήν εἰκαστική ἑρμηνεία ὡς δημιούργημα ἀλλά δέχονταν καί τό ρόλο τῆς εἰκόνας στή λατρεία[27].

Ὁ Ἐκπαιδευτής Ἐνηλίκων σέ ἀντιδιαστολή μέ τόν ἐκπαιδευτή τῆς βασικῆς ἐκπαίδευσης

Στήν Ἐκπαίδευση Ἐνηλίκων, πέρα ἀπό τίς θεωρητικές προσεγγίσεις καί τά μοντέλα μάθησης, ἕνα πολύ σημαντικό πρόσωπο εἶναι ὁ Ἐκπαιδευτής Ἐνηλίκων. Ὁ Ἐκπαιδευτής Ἐνηλίκων εἶναι ἐκεῖνος πού θά μεταδώσει τή γνώση στούς ἐνήλικες καί θά ὁδηγήσει τή σκέψη τους σέ νέα μονοπάτια. Ὁ Ἐκπαιδευτής Ἐνηλίκων εἶναι ἕνα πρόσωπο πού φέρει κάποια χαρακτηριστικά καί διακρίνεται γιά τό ρόλο του. Ἐπίσης, γιά νά μπορέσει νά ἀσκήσει τό λειτούργημα αὐτό θά πρέπει νά κατέχει ὁρισμένες δεξιότητες. Τά χαρακτηριστικά αὐτά θά παρουσιαστοῦν σέ αὐτό τό ἄρθρο.

---

26. Noctoc. (4/11/2009). Βυζαντινή Ἁγιογραφία:Ἡ Χαλεπιανή Σχολή καί οἱ Μελχίτικες εἰκόνες- Byzntine Hagiography: The Aleppo Scholl and Mel kite icons, Ἀνακτήθηκε ἀπό: noctoc-noctoc.blogspot.com/.../byzantine-hagiography-aleppo-school-and.html –.

27. *Ἡ Βυζαντινή Ἁγιογραφία Χθές καί Σήμερα*. (2010). Ἀνακτήθηκε ἀπό: orthodoxworld.pblogs.gr/.../h-byzantinh-agiografia-hthes-kai-shmera.html –

Θά πρέπει ἀρχικά νά γίνει ἕνας σαφής διαχωρισμός: ὁ Ἐκπαιδευτής Ἐνηλίκων διαφέρει οὐσιαστικά ἀπό τόν τυπικό δάσκαλο, ἐνῶ ὑπάρχουν ἀρκετές ὁμοιότητες μέ τόν ἐνήλικα ἐκπαιδευόμενο. Οἱ σχέσεις Ἐκπαιδευτῆ - ἐκπαιδευόμενου εἶναι ἐντελῶς διαφορετικές καθώς ἀναπτύσσονται σέ ὁριζόντιο ἐπίπεδο καί εἶναι περισσότερο ἰσότιμες. Χαρακτηριστικό τῆς σχέσης αὐτῆς εἶναι ὅτι βασίζονται στό διάλογο καί ἀποτελοῦν ἕνα συνεχές ἀντικείμενο διαπραγμάτευσης[28].

Ὁ Ρόλος τοῦ Ἐκπαιδευτῆ Ἐνηλίκων

Θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ ρόλος τοῦ Ἐκπαιδευτῆ Ἐνηλίκων διαφέρει ἀπό τή θέση καί τό ρόλο τῶν μελῶν τῆς ὁμάδας. Στό σημεῖο αὐτό θεωρεῖται χρήσιμο νά ὁριστεῖ ἡ ἔννοια τοῦ ρόλου. Ρόλος ἑνός ἀτόμου ὁρίζεται «τό σύνολο τῶν κοινωνικά καθορισμένων ἰδιοτήτων καί προσδοκιῶν πού συνδέονται μέ τή θέση πού κατέχει, οἱ ὁποῖες γίνονται ἀντιληπτές μέσα ἀπό τίς πράξεις καί τίς ἐνέργειες πού ἐπιτελεῖ καί τήν ὅλη συμπεριφορά πού ἐκδηλώνει σέ κατάσταση ἀλληλεπίδρασης»[29]. Ὅπως τά μέλη – τά ἄτομα πού συντελοῦν τή συγκεκριμένη ὁμάδα φέρουν στό χῶρο συνάντησης τίς ἐμπειρίες τους, ἔτσι καί ὁ Ἐκπαιδευτής Ἐνηλίκων φέρει καί ἐκεῖνος τά δικά του βιώματα καί τίς δικές του ἐμπειρίες. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ Ἐκπαιδευτής Ἐνηλίκων ἐκπαιδεύει καί ἐκπαιδεύεται ταυτόχρονα. Ὁ ρόλος τοῦ Ἐκπαιδευτῆ συνδυάζει πράξεις, ἐνέργειες καί συμπεριφορές πού τόν καθιστοῦν ἀνά περίπτωση συντονιστή, καταλύτη, διαμεσολαβητή, καθοδηγητή μάθησης, ὑποστηρικτή ἤ ἐμψυχωτή[30]. Ὡστόσο, αὐτό πού πρέπει νά προσέξει ἕνας Ἐκπαιδευτής Ἐνηλίκων εἶναι ὅτι ἄν καί ἀποτελεῖ τόν κρίκο πού συνδέει τά μέλη τῆς ἐκπαιδευτικῆς τους ὁμάδας μεταξύ τους, ἐντούτοις δέν θά πρέπει νά εἶναι ἀπόλυτα ἴσως μέ τά μέλη. Ὑπό τήν ἔννοια αὐτή, νοεῖται ὡς Ἐκπαιδευτής Ἐνηλίκων τό πρόσωπο πού καθοδηγεῖ καί ἐπεμβαίνει ἐκεῖ πού θεωρεῖ ὅτι εἶναι σκόπιμο. Ἡ Ἐκπαιδευτική ὁμάδα ἀκολουθεῖ τόν Ἐκπαιδευτή της καί μέχρι τοῦ σημείου ὅπου θά μπορέσει νά δημιουργήσει τή δική

---

28. Κόκκος, Α., Γκιάστας, Ι., Γιαννακοπούλου, Ε., Βαλάκας, Ι., Βαϊκούση, Δ., Τσιμπουκλῆ, Α. (2008). *Εἰσαγωγή στήν Ἐκπαίδευση Ἐνηλίκων*, τ. Δ΄. Ἐκπαιδευτικοί Μέθοδοι – Ὁμάδα Ἐκπαιδευομένων. Πάτρα: Ἑλληνικό Ἀνοικτό Πανεπιστήμιο. (σελ. 300 – 307).

29. Κόκκος, Α., Γκιάστας, Ι., Γιαννακοπούλου, Ε., Βαλάκας, Ι., Βαϊκούση, Δ., Τσιμπουκλῆ, Α. (2008). *Ὅπ.π.*

30. Κόκκος, Α., Γκιάστας, Ι., Γιαννακοπούλου, Ε., Βαλάκας, Ι., Βαϊκούση, Δ., Τσιμπουκλῆ, Α. (2008). *Ὅπ.π.*

της γνώση θά πρέπει νά ἀκολουθεῖ τήν πορεία πού ὁ Ἐκπαιδευτής ἔχει χαράξει. Αὐτό σημαίνει ὅτι χρειάζεται συνεργία ἀλλά παράλληλα φανερώνει ὅτι οἱ ρόλοι δέν εἶναι ὁμότιμοι. Ἄλλωστε σέ μία ἐκπαιδευτική διαδικασία ἀλλά καί σέ ἄλλες περιστάσεις γενικότερα, ὑπάρχει τό πρόσωπο πού καθοδηγεῖ καί ἡ ὁμάδα πού ἀκολουθεῖ. Τελικός στόχος καί σκοπός εἶναι ἡ κατάκτηση τῆς γνώσης, ἡ ἀπόκτηση τῆς δεξιότητας καί ἡ διαχείριση τῶν πληροφοριῶν.

Παράγοντες πού προσδιορίζουν τό ρόλο τοῦ Ἐκπαιδευτῆ Ἐνηλίκων

Ὁ ρόλος τοῦ Ἐκπαιδευτῆ προσδιορίζεται ἀπό :

Α)Τό διαφορετικό τρόπο πού μαθαίνουν οἱ ἐνήλικες.

Β)Τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τῶν ἐνηλίκων πού σέ συνδυασμό μέ τόν τρόπο μάθησης ἀπαιτοῦν ἐνεργό συμμετοχή καί ἀνακαθορισμό.

Γ)Τίς ἰδιαιτερότητες τοῦ περιεχομένου καί τῶν μεθόδων τῆς Ἐκπαίδευσης Ἐνηλίκων.

Δ)Τίς προκαταλήψεις καί τίς ἑδραιωμένες ἀντιλήψεις ἀπό προηγούμενες ἐμπειρίες, ἀτομικές ἤ συλλογικές γιά τόν δάσκαλο ή το μάθημα[31].

Οἱ βασικοί ρόλοι τοῦ Ἐκπαιδευτῆ Ἐνηλίκων

Γιά τόν Ἐκπαιδευτή Ἐνηλίκων ὑπάρχουν τουλάχιστον τέσσερις (4) βασικοί ρόλοι. Ὁ Ἐκπαιδευτής Ἐνηλίκων μπορεῖ νά δράσει ὡς:

Α) Ἀρχηγός τῆς ὁμάδας, μέ στόχο νά διατηρήσει τήν ἑνότητα καί τό ρυθμό της.

Β) Ἐκπαιδευτής καί νά γίνει φορέας ἀλλαγῆς.

Γ) Μέλος τῆς ὁμάδας, περίπτωση κατά τήν ὁποία καί ὁ Ἐκπαιδευτής δέχεται τίς πιέσεις πού ἀσκεῖ ἡ ὁμάδα του.

Δ) «Κοινό», δηλαδή νά εἶναι ἕνα ἄτομο ἔξω ἀπό τά ὅρια τῆς ὁμάδας, πού μπροστά του ἡ ὁμάδα θά παρουσιάσει τά ὅσα ἔμαθε καί θά ζητήσει ἀπό αὐτόν ἀναγνώριση καί ἐνίσχυση.

Ὁ ρόλος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ὁμάδας

Στήν περίπτωση αὐτή, ὁ Ἐκπαιδευτής δρᾶ ὡς ἀρχηγός τῆς ὁμάδας, ὁ ρόλος τοῦ εἶναι ἀναγνωρισμένος καί ἀποδεκτός ἀπό

---

31. Κόκκος, Α., Γκιάστας, Ι., Γιαννακοπούλου, Ε., Βαλάκας, Ι., Βαϊκούση, Δ., Τσιμπουκλή, Α. (2008). Ὅπ.π.

τά ὑπόλοιπα μέλη. Ὡς «ἀρχηγός» ὀφείλει νά θέσει ἕνα στόχο καί μέ τήν ὁμάδα του νά διευκρινίσει τούς στόχους πού καί τά μέλη θέτουν γιά τούς ἑαυτούς τους. Ἐπίσης, θά πρέπει νά τονίσει ὅτι ἡ δράση καί τό ἔργο του ἀποσκοποῦν στή βελτίωση τῶν δεξιοτήτων οἱ ὁποῖες μποροῦν νά ἀφοροῦν εἴτε τήν ἐκμάθηση ἑνός ἀντικειμένου, ἤ τή λύση κάποιου προβλήματος. Στήν περίπτωση αὐτή, ὁ Ἐκπαιδευτής, ἄν καί θεωρητικά εἶναι ἕνας κρίκος στήν ὁμάδα του, μπορεῖ ταυτόχρονα νά στέκεται ἔξω ἀπό αὐτήν καί νά παρατηρεῖ τίς ἀλληλεπιδράσεις τῶν ἀτόμων, νά παρατηρεῖ τούς ρόλους πού υἱοθετοῦν τά μέλη τῆς ὁμάδας καί νά ἐπιβεβαιώνει ὅτι τό καθένα ἀπό τά μέλη ἔχει τή δική του ἀξία[32]. Παράλληλα μπορεῖ νά ἐπεμβαίνει μέ στόχο νά βοηθήσει τήν ὁμάδα νά ἀντιληφθεῖ τί συμβαίνει.

Ὁ Ἐκπαιδευτής εἶναι τό πρόσωπο ἐκεῖνο πού θά βοηθήσει τήν ὁμάδα νά ἐντοπίσει τούς πόρους της καί τούς περιορισμούς στούς ὁποίους ὑποβάλλεται. Μέ ἄλλα λόγια εἶναι τό ἄτομο πού θά παρέχει στήν ὁμάδα ὅλα τά ἀπαραίτητα μέσα πού θά τήν ὁδηγήσουν στή μάθηση. Ταυτόχρονα, ὡς ἀρχηγός τῆς ὁμάδας, θά πρέπει νά διασφαλίσει ὅτι καθένα ἀπό τά μέλη ἔχει ἕνα συγκεκριμένο ρόλο καί οἱ εὐθύνες ἤ οἱ ἁρμοδιότητες δέν βρίσκονται στά χέρια ἑνός μόνο μέλους. Παρόλα αὐτά ἡ στάση τοῦ Ἐκπαιδευτῆ ὡς ἀρχηγοῦ τῆς ὁμάδας κρύβει ὁρισμένους κινδύνους. Ὁ σημαντικότερος ἀπό αὐτούς εἶναι νά ἐξαρτᾶται ἡ ὁμάδα πλήρως ἀπό τόν Ἐκπαιδευτή της. Δηλαδή, δίχως τόν ἀρχηγό ἡ ὁμάδα δέν μπορεῖ νά ἀναλάβει καμία δράση ἤ πρωτοβουλία. Γιά νά ἀποφύγει ὁ Ἐκπαιδευτής τόν κίνδυνο αὐτό εἶναι καλό σταδιακά νά ἔχει ἕνα λιγότερο κυρίαρχο ρόλο[33].

Ὁ ρόλος τοῦ φορέα τῆς ἀλλαγῆς

Στήν περίπτωση αὐτή ὁ Ἐκπαιδευτής εἶναι προωθητής τῶν μαθησιακῶν ἀλλαγῶν καί παράλληλα παίζει καί τό ρόλο τοῦ ἐμψυχωτῆ. Ὡς φορέας ἀλλαγῶν προσπαθεῖ νά βοηθήσει τήν ὁμάδα νά ἀποκτήσει νέες γνώσεις ἤ νά συμπληρώσει τίς ἤδη ὑπάρχουσες, νά τίς κατανοήσει καί νά ἀναπτύξει δεξιότητες. Κάτω λοιπόν ἀπό αὐτές τίς συνθῆκες ὁ Ἐκπαιδευτής μπορεῖ νά λειτουργήσει ὡς manager τῆς μάθησης ἀλλά καί ὡς διδάσκων.

---

32. Rogers, A. (1999). *Ἡ Ἐκπαίδευση Ἐνηλίκων*. Ἀθήνα: Μεταίχμιο.(σελ. 220-229).

33. Rogers, A. (1999). *Ὅπ.π.*

Ὁ ρόλος τοῦ Ἐκπαιδευτῆ ὡς μέλος τῆς ὁμάδας

Στήν τρίτη περίπτωση, ὁ Ἐκπαιδευτής εἶναι μέλος τῆς ὁμάδας. Ἐδῶ ὁ Ἐκπαιδευτής διδάσκει καί διδάσκεται. Μαθαίνει μέσα ἀπό τίς δυσκολίες καί τά προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει ἡ ὁμάδα του καί αὐτό τόν καθιστά ἱκανό νά ἀναγνωρίσει τίς ἰδιαιτερότητες τῆς ὁμάδας του καί νά βοηθήσει τά μέλη νά κατακτήσουν τή γνώση. Ὁ Ἐκπαιδευτής, πρίν συναντήσει τήν ὁμάδα του ἀλλά καί κατά τή διάρκεια τῆς συνάντησης, καλεῖται νά προβεῖ σέ ὁρισμένες ἐνέργειες, ὅπως νά προετοιμάσει τό ὑλικό πού θά διδάξει καί νά ἀξιολογήσει τήν πρόοδο τῶν μελῶν τῆς ὁμάδας. Τό ἴδιο μπορεῖ νά ζητήσει νά κάνουν καί τά μέλη τῆς ὁμάδας του. Μέ τόν τρόπο αὐτό θά ἐνισχύσει τή συμμετοχική διαδικασία καί θά γίνει πιό ἐνδιαφέρουσα ἡ ἐκπαιδευτική ὥρα. Γενικότερα μποροῦμε νά ποῦμε πώς ὑπάρχουν δυό (2) μοντέλα ὁμαδικῆς συμβουλευτικῆς συνάντησης.

Ὁ ρόλος τοῦ Ἐκπαιδευτῆ ἀπό τή θέση τοῦ κοινοῦ

Τέλος, ὁ Ἐκπαιδευτής δρᾶ καί ὡς κοινό. Στήν περίπτωση αὐτή ὁ Ἐκπαιδευτής σταδιακά ἀπομακρύνεται ἀπό τήν ὁμάδα καί τήν ἀφήνει ἐλεύθερη νά δράσει. Βρίσκεται ὅμως παρών γιά νά ἀξιολογήσει νά συμβουλεύει καί νά καθοδηγήσει τά μέλη τῆς ὁμάδας, ὅταν αὐτά παρεκκλίνουν τοῦ στόχου τους ἤ ὅταν χρειάζονται τή βοήθειά του[34].

Ὡστόσο, θά πρέπει νά ὑπογραμμιστεῖ ὅτι δέν εἶναι λίγες οἱ φορές πού παρατηροῦνται συγκρούσεις ρόλων καί αὐτό συμβαίνει λόγω τῆς πολλαπλότητας τῶν ρόλων πού μπορεῖ νά ἔχει ἕνας Ἐκπαιδευτής Ἐνηλίκων. Οἱ συνηθέστεροι λόγοι σύγκρουσης εἶναι :

- Οἱ ταυτόχρονες καί συγκρουόμενες ἀπαιτήσεις πού ἐπιβάλλονται ἀπό τήν ἐκπαιδευτική δραστηριότητα ἤ ἀπό τίς δραστηριότητες τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προγράμματος.
- Οἱ διαφορετικές προσδοκίες Ἐκπαιδευτῶν καί ἐκπαιδευομένων.
- Τά διαφορετικά περιεχόμενα τῶν ρόλων πού υἱοθετεῖ ὁ Ἐκπαιδευτής.
- Οἱ διαφορές μεταξύ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ρόλου τοῦ Ἐκπαιδευτῆ, μέ τίς γνώσεις τίς ἱκανότητες καί τή στάση του.
- Ἡ ὑπερφόρτωση τοῦ Ἐκπαιδευτῆ μέ συγκρουόμενες καί δυσβάσταχτες ἀπαιτήσεις ἀπό τό ἐκπαιδευτικό πρόγραμμα[35].

---

34. Rogers, A. (1999). Ὅπ.π.

35. Κόκκος, Α., Γκιάστας, Ι., Γιαννακοπούλου, Ε., Βαλάκας, Ι., Βαϊκούση, Δ., Τσιμπουκλῆ, Α. (2008). Ὅπ.π.

Οἱ συγκρούσεις αὐτές εἶναι ἱκανές νά ἀποπροσανατολίσουν τόν Ἐκπαιδευτή καί τήν ὁμάδα ἀπό τό στόχο τους καί τελικά ἡ γνώση νά παραμείνει μία θεωρητική διαδικασία χωρίς κανένα οὐσιαστικό ἀποτέλεσμα.

Οἱ τύποι τοῦ Ἐκπαιδευτῆ

Ὡς manager μάθησης ἀναλαμβάνει ὁρισμένες δραστηριότητες οἱ ὁποῖες διαχωρίζονται σέ τέσσερα (4) στάδια:

Α) Σχεδιαστής. Ὁ Ἐκπαιδευτής ἀναλύει τό πρόγραμμα μάθησης, ἐντοπίζει τίς δεξιότητες τῶν μελῶν, τίς γνώσεις καί τίς στάσεις πού ἀπαιτοῦνται γιά τήν ὑλοποίηση τοῦ προγράμματος. Στήν πορεία θά πρέπει νά ἀνακοινώσει τούς στόχους του στά μέλη τῆς ὁμάδας του καί νά τούς ἀναθέσει καθήκοντα. Γιά τήν ὑλοποίηση τοῦ προγράμματος θά πρέπει νά καθοριστοῦν σαφῶς οἱ πόροι ἀλλά καί νά παρουσιαστεῖ τό ἀναλυτικό πρόγραμμα τῶν μαθημάτων.

Β) Διοργανωτής. Ἐδῶ ὁ Ἐκπαιδευτής περνάει στήν ὀργάνωση τῶν μαθησιακῶν καθηκόντων τοῦ περιβάλλοντος πού θά γίνει ἡ διδασκαλία καί στή ὀργάνωση τῶν συνθηκῶν ὑπό τίς ὁποῖες θά τελεστοῦν οἱ ἐργασίες τῆς ὁμάδας. Ἀπώτερος σκοπός εἶναι οἱ ἐκπαιδευόμενοι νά μποροῦν ταυτόχρονα νά ἐργάζονται καί νά μαθαίνουν. Ἑπομένως καί ἡ ὀργάνωση θά πρέπει νά γίνει μέ τρόπο πού νά διευκολύνει τήν ὅλη διαδικασία.

Γ) Ἡγέτης. Ὁ Ἐκπαιδευτής εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού δίνει κίνητρα καί χρησιμοποιεῖ μεθόδους πού προάγουν τήν ἐκπαιδευτική καί μαθησιακή διαδικασία.

Δ) Ἐπόπτης. Ὁ Ἐκπαιδευτής καλεῖται νά ὁρίσει τή συνάφεια τῶν δραστηριοτήτων μέ τό ὑλικό πού θά ἐκπονηθεῖ καί τούς τελικούς στόχους. Ἔτσι, ἐποπτεύει τό πρόγραμμα καί ὅταν κρίνεται ἀπαραίτητο μπορεῖ νά ἀλλάζει κατεύθυνση[36].

Ὑπάρχει μία πλειάδα χαρακτηρισμῶν πού ἀναφέρονται στό τύπο διδασκαλίας. Οἱ τύποι αὐτοί μποροῦν νά ξεκινοῦν ἀπό τό ἕνα ἄκρο πού εἶναι οἱ Αὐταρχικοί Ἐκπαιδευτές καί νά καταλήγουν στό ἄλλο πού ἀναφέρεται στούς Δημοκρατικούς Ἐκπαιδευτές πού ἐνισχύουν τίς συμμετοχικές διαδικασίες[37]. Ἕνα ἀπό τά βασικά χαρακτηριστικά αὐτοῦ τοῦ τύπου εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ κατάλληλου κλίματος στήν τάξη. Τό κλίμα στήν τάξη θά πρέπει νά χαρακτηρίζεται ἀπό συστατικά ὅπως ἡ θέρμη καί ἡ δύναμη τῶν συναισθημάτων ἔτσι ὥστε νά ὑπάρχει ταύτιση Ἐκπαιδευτῆ καί ἐκπαιδευόμενου, ἡ

---

36. Rogers, A. (1999). *Ὅπ.π.*

37. Rogers, A. (1999).*Ὅπ.π.*

εὐθύτητα ὥστε νά δημιουργοῦνται θετικές ἀλληλεπιδράσεις μεταξύ τοῦ Ἐκπαιδευτῆ καί τῆς ὁμάδας του, ὁ ἐνθουσιασμός, πού θά πρέπει νά διακρίνει τόν Ἐκπαιδευτή γιά τό ἀντικείμενο τῆς διδασκαλίας καί γιά τήν ὁμάδα του καί τέλος, ἡ ὀργάνωση πού θά βοηθήσει στήν ἀποτελεσματικότητα τῆς μαθησιακῆς διδασκαλίας[38].

Τά Προσόντα τοῦ Ἐκπαιδευτῆ Ἐνηλίκων

Γιά νά μπορέσει κάποιος νά ἀναλάβει τήν εὐθύνη νά διδάξει μία τάξη ἐνηλίκων θά πρέπει νά ἔχει ὁρισμένα προσόντα. Ὁ Ἐκπαιδευτής Ἐνηλίκων θά πρέπει νά εἶναι ἱκανός νά ἀνταποκρίνεται πάνω ἀπό ὅλα στίς ἀνάγκες τοῦ ρόλου του. Ὁ ρόλος αὐτός δέν εἶναι τυχαῖος καί κατ᾽ ἐπέκταση δέν εἶναι κάτι ἁπλό. Ἀντίθετα, γιά νά μπορέσει κάποιος νά ἔχει αὐτό τό ρόλο ἀπαιτεῖται νά διαθέτει ὁρισμένα τυπικά καί οὐσιαστικά χαρακτηριστικά.

Προσόντα σχετικά μέ τίς γνώσεις τοῦ Ἐκπαιδευτῆ

Τά τυπικά προσόντα ἑνός Ἐκπαιδευτῆ εἶναι τά ἀκόλουθα :

Α)Πρέπει νά ἔχει πραγματοποιήσει ἐξειδικευμένες σπουδές στήν Ἐκπαίδευση Ἐνηλίκων καθώς τό ἀντικείμενο διαφέρει ριζικά ἀπό τήν παραδοσιακή διδασκαλία.

Β)Πρέπει νά ἔχει παρακολουθήσει προγράμματα Ἐκπαίδευσης Ἐνηλίκων.

Γ)Πρέπει νά ἔχει διδακτική ἐμπειρία ἤ ἐμπειρία στό σχεδιασμό, τήν ὀργάνωση καί τήν ἀξιολόγηση προγραμμάτων συνεχιζόμενης ἐπαγγελματικῆς κατάρτισης ἤ Ἐκπαίδευσης Ἐνηλίκων.

Προσόντα σχετικά μέ τίς ἱκανότητες τοῦ Ἐκπαιδευτῆ

Πέρα ὅμως ἀπό τά τυπικά προσόντα ὁ Ἐκπαιδευτής Ἐνηλίκων θά πρέπει νά διαθέτει καί ὁρισμένα οὐσιαστικά προσόντα. Σύμφωνα μέ τόν Campbell τά προσόντα αὐτά εἶναι :

Α) Ἡ πεποίθηση πού ἔχει ὁ Ἐκπαιδευτής γιά τή δυνατότητα ἀνάπτυξης τῶν ἐνηλίκων πού ἐκφράζεται μέσα ἀπό τήν ἐπέκταση τῆς δικῆς του ἐκπαίδευσης, τήν ἐνθάρρυνση τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψης καί τήν ἔκφραση καί τήν ἀποδοχή τῶν ἀπόψεων τῶν ἄλλων.

Β) Ἡ ἱκανότητα τοῦ Ἐκπαιδευτῆ νά συντονίζει τίς ὁμάδες καί ἡ ἱκανότητα ἀνάπτυξης προγραμμάτων καί συντονισμοῦ πολύπλοκων διοικητικῶν δραστηριοτήτων.

---

38. Rogers, A. (1999). Ὅπ.π.

Γ) Κατανόηση τῶν συνθηκῶν μάθησης τῶν ἐνηλίκων, τῶν κινήτρων καί τῶν χαρακτηριστικῶν τους[39].

Προσόντα σχετικά μέ τίς στάσεις τοῦ ἐκπαιδευτῆ

Ὁ Κόκκος (2005) ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἐκπαιδευτής θά πρέπει :

Α) Νά νοιάζεται, νά ἀποδέχεται τούς ἐκπαιδευόμενους, νά κατανοεῖ τίς ἀνάγκες καί τίς προσδοκίες τους. Ἐπίσης, ὀφείλει νά σέβεται τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τῆς ὁμάδας του ὡς σύνολο ἀλλά καί τοῦ καθενός μεμονωμένα.

Β) Νά ἐπικοινωνεῖ οὐσιαστικά, δηλαδή νά συμβάλλει στή διαμόρφωση τοῦ μαθησιακοῦ κλίματος, ὅπου ἀνταλλάσσονται ἀπόψεις καί οἰκοδομεῖται διάλογος.

Γ) Νά συντονίζει καί νά ὀργανώνει τήν ὁμάδα, δηλαδή νά μεθοδεύει τήν ὀργάνωση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προγράμματος καί τῶν δραστηριοτήτων, ἀλλά παράλληλα νά ἀφήνει τό περιθώριο ἡ ὁμάδα του νά ἀναλαμβάνει πρωτοβουλίες.

Δ) Νά προσδιορίζει κατάλληλα τό περιεχόμενο τῶν ἑνοτήτων καί τό διδακτικό ὑλικό.

Ε) Νά ἐφαρμόζει εὐέλικτα ἕνα μεγάλο φάσμα ἐκπαιδευτικῶν μεθόδων. Ὁ Ἐκπαιδευτής θά πρέπει νά ἐπιλέγει τίς κατάλληλες μεθόδους πού ἀνταποκρίνονται καλύτερα στίς ἀνάγκες τῆς ὁμάδας του καί χάρη στίς μεθόδους αὐτές θά προωθεῖται ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐνεργούς συμμετοχῆς καί τῆς ἀξιοποίησης τῶν ἐμπειριῶν.

Στ) Νά συνδέει τό περιεχόμενο τῆς ἐκπαίδευσης μέ τίς συνθῆκες τίς τοπικῆς ἤ τῆς εὐρύτερης ἀγορᾶς ἐργασίας καθώς καί μέ τίς συνθῆκες τῆς τοπικῆς κοινωνίας.

Ζ) Νά ἔχει αὐτογνωσία, δηλαδή νά γνωρίζει τίς δυνατότητές του, τά ὅριά του καί νά ἀναγνωρίζει τό σημεῖο τῶν παρεμβάσεων στήν ὁμάδα του.

Η) Νά αὐτοαξιολογεῖται καί νά αὐτοαναπτύσσεται. Μέ ἄλλα λόγια νά μπορεῖ νά στέκεται κριτικά ἀπέναντι στήν ποιότητα τοῦ ἔργου του, νά ἐπιμορφώνεται ὁ ἴδιος καί νά μπορεῖ νά ἐντοπίσει τά σημεῖα ὅπου χρειάζεται ὁ ἴδιος περισσότερη ἐξέλιξη.

Συνοψίζοντας λοιπόν τά προσόντα τοῦ Ἐκπαιδευτῆ ἐνηλίκων θά τά χωρίζαμε σέ δυό κύριες κατηγορίες: Ἡ πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τίς γνώσεις. Ἡ δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τίς ἱκανότητες[40].

---

39. Κόκκος, Α., Γκιάστας, Ι., Γιαννακοπούλου, Ε., Βαλάκας, Ι., Βαϊκούση, Δ., Τσιμπουκλῆ, Α. (2008). Ὅπ.π.

40. Κόκκος, Α., Γκιάστας, Ι., Γιαννακοπούλου, Ε., Βαλάκας, Ι., Βαϊκούση, Δ., Τσιμπουκλῆ, Α. (2008). Ὅπ.π.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ζιάκας, Δ. (2004). *Θρησκειολογικά Μελετήματα*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας. (σελ. 364).

Ζωγραφίδης, Γ. (1997β). *«Βυζαντινή Φιλοσοφία τῆς Εἰκόνας». Μία ἀνάγνωση τοῦ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ*. Ἀθήνα: Ἑλληνικά Γράμματα. (σελ. 22, 278).

Quenot, M. (1991). The icon: window on the kingdom, Crestwood. New York: St. Vladimir, Seminary Press. (σελ. 16).

Κόκκος, Α., Γκιάστας, Ι., Γιαννακοπούλου, Ἐ., Βαλάκας, Ι., Βαϊκούση, Δ., Τσιμπουκλῆ, Ἀ. (2008). *Εἰσαγωγή στήν Ἐκπαίδευση Ἐνηλίκων, τ. Δ΄. Ἐκπαιδευτικοί Μέθοδοι – Ὁμάδα Ἐκπαιδευομένων*. Πάτρα: Ἑλληνικό Ἀνοικτό Πανεπιστήμιο. (σελ. 300 – 307).

Κόντογλου, Φ. (1985). *Ἔκφρασις τῆς Ὀρθοδόξου Εἰκονογραφίας : μετά πολλῶν σχεδίων καί εἰκόνων*. Ἀθήνα : Ἀστήρ. (σελ. 61).

Κόρδης, Γ. (2006). *Ἡ «Ἑρμηνεία τῆς Ζωγραφικῆς Τέχνης». Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ*. Θεσσαλονίκη: Ἁρμός. (σελ. 46).

Ματσούκας, Ν. (2004). *Δογματική καί Συμβολική Θεολογία*, τ. Β΄. Θεσσαλονίκη: Π. Πουρνάρα. (σελ. 194 – 195).

Ντεκάστρο, Μ. (2008ζ).*«Διαβάζοντας τίς Βυζαντινές Εἰκόνες»*. Ἀθήνα: Ἀκρίτας. (σελ. 20).

π. Σκλήρης, Σ. (2002). *«Ἐν Ἐσόπτρῳ», Εἰκονολογικά μελετήματα*. Ἀθήνα: Γρηγόρης. (σελ. 11 – 28).

Oupensky, L. (2008). *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στήν ὀρθόδοξη ἐκκλησία*. Ἀθήνα : Ἁρμός. (σελ. 121 – 130).

Rogers, Ἀ. (1999). *Ἡ Ἐκπαίδευση Ἐνηλίκων*. Ἀθήνα: Μεταίχμιο. (σελ. 220 – 229).

Τσάμης, Δ. (1998). *Θεομητορικόν : Ἀνθολογία Ἐκκλησιαστικῶν Κειμένων καί Εἰκόνων πρός τιμήν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Μαρίας*. Θεσσαλονίκη: Χριστιανική Ἀδελφότητα Λυδίας. (σελ. 67 – 69).

Φρειδερίκος, Κ. (2010). Διπλωματική Ἐργασία. «Ἡ Βυζαντινή εἰκόνα ὡς μέσο στοχασμοῦ στό πλαίσιο τῆς Ἐκπαίδευσης Ἐνηλίκων: Ἡ περίπτωση τῆς Σχολῆς Ἁγιογραφίας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας Ναούσης καί Καμπανίας». Πάτρα : Ἑλληνικό Ἀνοικτό Πανεπιστήμιο.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Βυζαντινή Ἁγιογραφία. (2009). Ἀνακτήθηκε ἀπό: www.matia.gr/library/ebook03.../index.html.

Μαρούδης, Δ. (2009). *Διδάσκοντας καί μαθαίνοντας τούς μαθητές μας μέ τίς νέες τεχνολογίες*. Ἡ διδασκαλία τῆς Χριστιανικῆς τέχνης *με τη χρήση Η/Υ*. Ανακτήθηκε ἀπό: www2e.eyliko.gr/htmls

CONEERENCE FILES/mAROUDIS. pdf-.

Noctoc. (4/11/2009). Βυζαντινή Ἁγιογραφία: ἡ Χαλεπιανή Σχολή καί οἱ Μελχίτικες εἰκόνες - Byzntine Hagiography: The Aleppo School and Mel kite icons, Ἀνακτήθηκε ἀπό: nostoc-noctoc.blogspot. com../ byzantine-hagiography-aleppo-school-and.html-.

Ἡ Βυζαντινή Ἁγιογραφία Χθές καί Σήμερα. (2010). Ἀνακτήθηκε ἀπό: orthodox-world.pblogs.gr/.../h-byzantinh-agiografia-hthes-kai-shmera.html –